ΑΡΜΟΝΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

1902 — ΤΕΥΧΟΣ 9ον

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΣΥΝΤΑΞΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΙΣ
ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 9ου ΤΕΥΧΟΥΣ

Ἡ νῆσος Θήρα, ὑπὸ βαρώνου Hiller von Gaertringen Σελ. 457

Ἡφαίστειοι κατακλυσμοί, ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ τοῦ Ch. Vélain . . . . . » 469

Ἡ Ἁγία Μονὴ παρὰ τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τοῦ Παλαμηδίου, ὑπὸ Μιχαὴλ Γ. Λαμπρυνίδου . . » 479

Τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι χαρτοποιεῖον (1827, 1829, 1833), ὑπὸ Α. Μηλιαράκη. . . . . » 499

Παρατηρήσεις εἰς τὰ Ἀθηναϊκὰ τὰ ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου τοῦ Κεραμέως δημοσιευθέντα, ὑπὸ Γεωργίου Δ. Ζηκίδου. . . . . » 507

Ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ τῶν Δυτικῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1718—1821), ὑπὸ Σπ. δὲ Βιάζη. . . . . » 512

Κύριος καὶ πρώτιστος σκοπὸς τῆς «Ἁρμονίας» εἶναι ἡ διάδοσις τῆς ἀληθείας διὰ πρωτοτύπων ἐπιστημονικῶν μελετῶν, ἀναγομένων ἰδίᾳ εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν, τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν, τὴν ἐθνικὴν καὶ χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν γένει, ὡς καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας.

Κατὰ δεύτερον λόγον σκοπεῖ νὰ καθιστᾷ προσιτὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας δι' ἐπιτυχῶν μεταφράσεων πάνθ' ὅσα γραφόμενα ξένῃ φωνῇ συνάδουσι πρὸς τὸν ἄνω σκοπόν, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν ξένων γλωσσῶν ἢ καὶ δι' ἄλλους λόγους δὲν περιέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς γνῶσιν πάντων ἡμῶν.

Πρὸς ὅσον ἔνεστι τελειοτέραν ἐπίτευξιν τούτων ἡ «Ἁρμονία» μετ' ἰδίας προσοχῆς θὰ παρακολουθῇ τὴν φιλολογικὴν κίνησιν τῆς τε Ἑλλάδον καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς, οὐ μόνον ἀναγράφουσα τὰ ἑκάστοτε ἐκδιδόμενα συγγράμματα ὅσα ἀνάγονται εἰς τὸ πρόγραμμα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀναπτύσσουσα ἢ καὶ κρίνουσα τὰ περιεχόμενα τῶν μᾶλλον ἀξίων λόγου. Ὅθεν καὶ παρακαλοῦμεν πάντα ἐκδίδοντα νέον σύγγραμμα, ὅπως πέμπῃ ἡμῖν ἓν ἀντίτυπον αὐτοῦ, ἢ ὅταν πρόκειται περὶ δαπανηροῦ πως δημοσιεύματος, ν' ἀναγγείλῃ ἡμῖν τοὐλάχιστον τὴν ἔκδοσιν.

Ἡ «Ἁρμονία» θέλει φιλοξενεῖ ἐν ταῖς στήλαις αὐτῆς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν διατριβὴν *ἐγκρινομένην* προηγουμένως ὑπὸ τῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συσταθείσης εἰδικῆς ἐπιτροπῆς καὶ μὴ προσκρούουσαν εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ «Ἁρμονία» ἐκδίδεται κατὰ μῆνα εἰς τεύχη ἀποτελούμενα ἐκ 4 τυπογραφικῶν φύλλων εἰς μέγα 8ον μετ' εἰκόνων καὶ πινάκων ἐν παραρτήματι ἢ καὶ ἐντὸς τοῦ κειμένου.

Ἕκαστον τεῦχος τιμᾶται δραχμῆς (ἐν τῷ ἐξωτερικῷ φράγκου χρυσοῦ), ἡ δὲ ἐτησία συνδρομὴ δραχ. 10 (ἐν τῷ ἐξωτερικῷ φρ. χρ. 10).

Οἱ συνδρομηταὶ τῆς «Ἁρμονίας» παρακαλοῦνται νὰ πέμψωσι τὴν συνδρομήν των

οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι καὶ τῇ Ἀνατολῇ

πρὸς τὸν κ. ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΝ ΜΠΑΡΤ, ἐκδότην, *ἐν Ἀθήναις*, Πλατεῖα Συντάγματος, κατάστημα ***Μπὲκ*** καὶ ***Μπάρτ,***

οἱ δ' ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ

πρὸς τὸν Herrn F. VOLCKMAR, Buchhändler, *Leipzig*, Hospitalstrasse, μετὰ τῆς ἑξῆς σημειώσεως: pour compte de M. M. Beck & Barth à Athènes.

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΤΗΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Τὸ περιοδικὸν τοῦτο σύγγραμμα ἐκδιδόμενον ἀπὸ πενταετίας τακτικῶς κατὰ τριμηνίαν, μετὰ πλήθους καλλιτεχνικῶν πινάκων καὶ εἰκόνων, ὑπὸ τοῦ δυευθυντοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου τῆς Ἑλλάδος *Ἰω. Ν. Σβορώνου* τῇ συνεργασίᾳ τῶν κρατίστων νομισματολόγων τῆς Εὐρώπης, ἀποτελεῖ τὸν ἄριστον ἐπιστημονικὸν καὶ πρακτικὸν ὁδηγὸν τῶν καταρτιζόντων συλλογὰς ἀρχαίων νομισμάτων.

Εἰς τοὺς συνδρομητὰς ἡ Διεύθυνσις τοῦ περιοδικοῦ παρέχει προθύμως καὶ πᾶσαν αἰτουμένην ὁδηγίαν ἢ πληροφορίαν.

Ἐργασίαι δημοσιευθεῖσαι τὸ πρῶτον ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ ἐστέφθησαν ἤδη εἰς τρεῖς διαφόρους ἐπιστημονικοὺς διαγωνισμοὺς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ.

Συνδρομὴ ἐτησία προπληρωτέα ἐξωτερικοῦ μὲν φράγκα 20, ἐσωτερικοῦ δὲ δραχμαὶ 30. Ἐγγραφὴ συνδρομητῶν παρὰ τῷ διευθυντῇ τοῦ περιοδικοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Νομισματικῷ Μουσείῳ ἢ παρὰ τοῖς βιβλιοπώλαις Μπὲκ καὶ Μπὰρτ ἐν Ἀθήναις, πλατεῖα Συντάγματος.

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ

Α. Μηλιαράκη. *Οἰκογένεια Μαμωνᾶ. Ἱστορικὴ καὶ γενεαλογικὴ μελέτη τῆς οἰκογενείας Μαμωνᾶ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ μέχρι σήμερον (1248—1902).* Σελ. 158.

Κ. Κοσμῆ. *Ἐκλογαὶ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῆς Κύρου Παιδείας τοῦ Ξενοφῶντος, μετὰ μαθητικῶν σχολίων.* Τεῦχος 2ον. Σελ. 80. Τιμᾶται 1,30.

Γ. Ν. Φιλαρέτου. *Πολιτεῖαι καὶ κοινότητες. Κοινὰ καὶ δμοσπονδίαι.* Σελ. 52.

Ψυχιατρικὴ καὶ Νευρολογικὴ Ἐπιθεώρησις. *Μηνιαῖον ἐπιστημονικὸν περιοδικόν.* Συντάκτης καὶ διευθυντὴς *Σ. Γ. Βλαβιανός.* Τεῦχος 1ον. Σελ. 82 εἰς μέγα 8ον.

Β. Πατρικίου. *Τὰ Ἀσκληπιεῖα ἢ φθισιατρεῖα.* Μετὰ 18 εἰκόνων. Σελ. 104.

Ἐν Ἀθήναις Τυπογραφείον «Ἑστία», Κ. Μάϊσνερ καὶ Ν. Καργαδούρη — 3397.

Η ΝΗΣΟΣ ΘΗΡΑ

(Συνέχεια)

Παρακολουθοῦμεν τὴν ὁδόν, ἥτις ἐν ἑλιγμοῖς ἀνέρχεται πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ δι' ἀποτόμου ἀτραποῦ φέρει πρὸς τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς πόλεως. Ἡ ὁδὸς καταλήγει εἰς πρόπυλον διωρόφου οἰκίας, ἧς τὸ κάτω μέρος εἶναι ἐν μέρει ἐσκαμμένον ἐντὸς τοῦ βράχου, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνω ὄροφος ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ βράχου. Ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου ἔχει τις ὡραίαν θέαν πρὸς τὸ ὄρος τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ, πρὸς τὸ νεκροταφεῖον τῆς Σελλάδας καὶ πρὸς ἀρχαῖόν τι οἰκοδόμημα, ὀλίγον κατωτέρω κείμενον. Ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὴν πόλιν διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης εὑρίσκει ἐκεῖ καλῶς λελαξευμένον σπήλαιον, τὸ ὁποῖον, ὡς ἀναφέρει ἐπιγραφή τις παρὰ τὴν εἴσοδον, ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν λατρείαν, καὶ ἤδη εἶναι ἐκκλησία τιμωμένη εἰς τὴν μνήμην τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος. Ὁ ἔχων καιρὸν νὰ διερευνήσῃ πάσας τὰς γωνίας τοῦ σπηλαίου τούτου εὑρίσκει ἐντὸς αὐτοῦ δεξαμενὰς καὶ σειρὰν λιθίνων θρόνων ἀφιερωμένων τῇ Δήμητρι καὶ τῇ Κόρῃ· ὁ ἐπειγόμενος ν' ἀναχωρήσῃ ἂς ἐπισκεφθῇ τοὐλάχιστον τὸ παρακείμενον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον μετὰ προσθηκῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ μεταγενεστέρων τινῶν προσαρτημάτων δὲν παρουσιάζει μέν τι τὸ ἔκτακτον, ἀλλὰ περιεῖχε νεανικὴν κεφαλὴν τῆς τεχνοτροπίας τοῦ Πολυκλείτου καὶ ὡραιότατον, ἀκέφαλον δυστυχῶς, γυναικεῖον ἄγαλμα, ὅπερ σήμερον κοσμεῖ τὸ Μουσεῖον τῆς Θήρας, καὶ πρὸς τούτοις ἐπιγραφήν, ἥτις περιλαμβάνει ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου Γ' τοῦ Εὐεργέτου πρὸς τὸν ἐν Θήρᾳ φρούραρχον αὐτοῦ Ἀπολλώνιον καὶ κατάλογον στρατιωτῶν συνεργασθέντων εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Γυμνασίου. Ἐνταῦθα ἑπομένως ἦτο τὸ γυμνάσιον τῆς φρουρᾶς τοῦ Πτολεμαίου καὶ τὸ ἄνω οἰκοδόμημα, τὸ κείμενον ἐν θέσει ἐπιφανεῖ τοσοῦτον, θὰ ἦτο ἡ κατοικία τοῦ «φρουράρχου, τοῦ τεταγμένου ἐπὶ Θήρας». Ἐν Ἰτάμῳ τῆς Κρήτης τοιοῦτον κτίριον ἐκαλεῖτο «Πτολεμαϊκὴ οἰκία», ἀλλ' οἱ συγγραφεῖς οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ ἐποχῆς πτολεμαϊκῆς ἐν Θήρᾳ δ[illegible]ειλομεν

ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν μεγάλην ἱστορικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν σημασίαν, ἣν ἔχουσιν αἱ τοιαῦται ἐπιγραφαὶ διαφωτίζουσαι ἡμᾶς περὶ ἐποχῆς σκοτεινῆς καὶ ἀγνώστου.

Ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Γυμνασίου μεταβαίνομεν δι' ἐρήμου πλατείας, ἐν ᾗ οὐδὲν φαίνεται ἢ ἴχνη τινὰ δεξαμενῶν, πρὸς μέγα σύμπλεγμα οἰκιῶν. Τὸ ἔδαφος τούτων κεῖται 1—2 μ. βαθύτερον τοῦ ἀνωτέρου ἀνδήρου· τὸ σύμπλεγμα τῶν οἰκιῶν τούτων συνορεύει ἀνατολικῶς πρὸς κατωφερῆ ὁδὸν καὶ δυτικῶς πρὸς ἄλλην ὁδόν, ἀνῆκε δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἀλλ' οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ τούτου αἱ ἐπιγραφαί. Ἄνωθεν τῶν οἰκιῶν τούτων βλέπει τις μεγάλην δεξαμενήν, ἧς ἡ σῳζομένη ἔτι στέγη ἐστηρίζετο ἐπὶ 6 κιόνων· τὸ κονίαμα τῆς δεξαμενῆς ταύτης, λεῖον καὶ πυκνόν, σῴζεται μέχρι σήμερον. Κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ τρ. ἔτους (1902) περιεῖχεν ἡ δεξαμενὴ αὕτη ἀκόμη ὕδωρ ἑνὸς μέτρου διαυγέστατον. Ἡ λαμπρὰ αὐτῆς κατασκευὴ προυκάλεσε τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ἐργαζομένων ἀνθρώπων. «Αὐτὸ εἶναι ἔργον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, μᾶς εἶπον· τοῦτο δὲν ἐξεύρουν οἱ μαστόροι μας». Τὸ κύριον οἰκοδόμημα περιέχει δύο μεγάλας αἰθούσας $7\,^1/_2 : 9\,^1/_2$ καὶ $10\,^1/_2 : 11$ μετρ. μήκους τῶν πλευρῶν· μεταξὺ τῶν αἰθουσῶν τούτων ὑπάρχουσιν ἀκανόνιστά τινα μικρὰ δωμάτια, παραμορφωθέντα διὰ μεταγενεστέρων προσθηκῶν. Τὰ ἀρχαιότερα μέρη διακρίνονται διὰ τῆς ἐπιμελοῦς ἐπιχρίσεως τῶν τοίχων, ἀνακαλούσης εἰς τὴν μνήμην τὸν πομπηιανὸν ῥυθμόν· καὶ ὅμως ἦσαν καθαροῦ ἑλληνικοῦ ῥυθμοῦ, οἷος εὑρηται κατόπιν καὶ ἐν Περγάμῳ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Dörpfeld.

Ἐπὶ τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ λόφου κλίμαξ ἄγει πρὸς οἰκήματα κείμενα κατωτέρω, τὰ ὁποῖα ἀναμφιβόλως εἶχον καὶ ἄνω ὄροφον προσιτόν, ὡς φαίνεται, μόνον διὰ τῆς κεντρικῆς αὐλῆς. Ἔν τινι τῶν οἰκημάτων τούτων εὑρέθησαν ἐν ἔτει 1900 πολλὰ πήλινα ἀντικείμενα, ἐν οἷς καὶ κεφαλὴ πολὺ παράδοξος πωγωνοφόρου ἀνδρὸς φυσικοῦ μεγέθους· ἡ κεφαλὴ εἶναι ἀρκούντως καλῶς εἰργασμένη, ἂν καὶ ὁ τεχνίτης ἠρκέσθη νὰ παραστήσῃ τὴν κόμην δι' ἀμυδρῶν μόνον γραμμῶν. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦτο ἡ κεφαλὴ αὕτη πρόπλασμα, ὅπερ ἔμελλε νὰ ἐκτελεσθῇ κατόπιν ἐκ μαρμάρου. Ἐκεῖ πλησίον εὑρέθησαν καὶ ἐφέστιοι βωμοὶ ἐκ μεγάλων ἡφαιστείων λίθων διὰ τὸν πέλανον τῆς Κούρης καὶ διὰ τὴν Ἑστίαν.

Πλησίον τοῦ συμπλέγματος τούτου τῶν οἰκιῶν βλέπομεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου πλῆθος ἄλλων μικρῶν καὶ μεταγενεστέρως μεταρ-

ρυθμισθέντων οἰκημάτων, δι' ὧν ἄγει ὁδὸς λοξὴ καὶ ἀνώμαλος. Ἐν τῶν οἰκημάτων τούτων φαίνεται ὅτι ἦτο στοιχειῶδες θεραπευτήριον (sanatorium), διότι εὑρέθη ἐν αὐτῷ βωμὸς «θεῶν μεγάλων ἐπηκόων Ἀσκληπιῶν Ὑπαταίων» καὶ ἕτερος βωμὸς τῆς Ὑγιείας. Ἐκεῖ πλησίον εἶναι καὶ μικροτάτη τις ἐκκλησία, ἥτις ἔχει ὅλως ἀσυνήθη διεύθυνσιν. Δύσκολον εἶναι νὰ διακρίνῃ τις ἐν αὐτῇ τοὺς ἀρχαίους τοίχους ἀπὸ τῶν νεωτέρων. Ἀριστερᾷ τῆς ἐκκλησίας βλέπομεν οἰκίαν καλῶς πως ἐκτισμένην, ἧς ἓν δωμάτιον κοσμεῖται διὰ ποικιλοχρόου μωσαϊκοῦ, ἄλλο δὲ περιέχει ἐν τῷ τοίχῳ ὀπὴν ἐν σχήματι ἡμικυκλικῷ καὶ τεμάχιά τινα τοιχογραφίας. Ἐν ἄλλῳ τινὶ τῶν οἰκημάτων τούτων βλέπομεν τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους συγκειμένους ἐκ μεγάλων κυκλωπείων ὀγκολίθων· ἐνταῦθα ἠλπίζομεν νὰ εὕρωμεν περίεργά τινα ἀντικείμενα, ἀλλὰ δὲν εὕρομεν ἢ ἀκατέργαστον λίθον μετὰ κακοτέχνου ποιήματος ἐγκεχαραγμένου. Τὸ ποίημα τοῦτο μεταδίδει φιλοσοφικάς τινας σκέψεις κατοίκου τινὸς ζήσαντος τῷ 200 π. Χ. Τὸ ποίημα τοῦτο λέγει μεταξὺ ἄλλων:

«Ἴσον γὰρ τὸ θανεῖν τε λέγω τό τε μηδὲ γενέσθαι·
Πρὸς θάνατόν τ' εὖ ἔχων καὶ πρὸς ἅπαντ' ἂν ἔχοις
Ἄλγεα καὶ τὰ Τύχης· τοῦτο μέγιστον ἵκοις» κτλ.

Τὴν οἰκίαν ταύτην ὠνομάσαμεν κατὰ μίμησιν τῆς ὀνομασίας τοῦ ἐν Πομπηίᾳ οἴκου οἶκον τοῦ φιλοσόφου. Περαιτέρω ὑπάρχουσιν ἐρείπια βυζαντιακῆς ἐκκλησίας, μικρᾶς μὲν ἀλλὰ μετὰ στερεῶν θεμελίων, μετὰ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ νάρθηκος καὶ ἀψῖδος· ἐπιμελέστερον ἐξετάζων τις τὴν θέσιν ἀνακαλύπτει ὑπὸ τὴν ἀψῖδα ἀρχαῖον οὐδὸν θύρας. Παρὰ τὴν δυτικὴν κλιτὺν ὑπάρχει ἐπιμελῶς ἐκτισμένος τοῖχος (ἀντηρίς), καὶ τοῦτο ἐμφαίνει ὅτι πρόκειται περὶ σπουδαίου οἰκοδομήματος. Ἴσως ἦτο ἐνταῦθα ὁ ἐν ἐπιγραφῇ εὑρεθείσῃ εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἀναφερόμενος ναὸς τοῦ *Πυθίου Ἀπόλλωνος*, ἀλλὰ μετὰ μείζονος πιθανότητος δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐνταῦθα εὑρίσκετο ἱερά τις οἰκία ἀνήκουσα εἰς ἑταιρείαν τινὰ λατρείας (ὀργεῶνας ἢ ἐρανιστάς). Ὀλίγον κατωτέρω ἐπὶ τῆς κλιτύος εὑρέθη καὶ ἕτερον ἱερόν, περὶ τοῦ ὁποίου ἐπιγραφή τις ἀνακαλυφθεῖσα ἐκεῖ μᾶς διαφωτίζει. Ἡ ἐπιγραφὴ λέγει: «Διοκλῆς καὶ οἱ Βασιλισταὶ Σαράπι Ἴσι Ἀνούβι». Οἱ Βασιλισταὶ ἦσαν οἱ εἰς τὴν λατρείαν τῶν βασιλέων ἀφιερωμένοι· οἱ δὲ λατρευόμενοι βασιλεῖς οὗτοι ἦσαν ἢ ὁ Πτολεμαῖος Σωτὴρ ἢ μᾶλλον ὁ Φιλάδελφος ἐκεῖ πλησίον εὑρέθη ἀφιέρωμα πρὸς τὴν Ἀρσινόην Φιλάδελφον.

Ἐντεῦθεν κατερχόμενοι πρὸς ἀνατολὰς μεταβαίνομεν διὰ στενῆς παρόδου πρὸς τὴν κεντρικὴν ὁδὸν καὶ ὀπίσω πάλιν μέχρι τοῦ σημείου, ἔνθα τὴν ἐγκατελείψαμεν, ὅπως φθάσωμεν εἰς τὰ οἰκοδομήματα τῶν Πτολεμαίων. Πρὸς τοῦτο διερχόμεθα τὴν ἀρχαίαν *Ἀγοράν*.

Τῆς Ἀγορᾶς ταύτης εὐκόλως δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἱστορίαν, ἐξ ἧς μανθάνομεν καὶ μέρος τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως, ὅπερ δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος. Ἡ ἐξέτασις τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τῶν μεταγενεστέρων τοίχων μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ παρακολουθήσωμεν τὰς περιπετείας αὐτῆς, ἃς δὲν δυνάμεθα νὰ μάθωμεν τοσοῦτον πιστῶς παρὰ ἀρχαίων ἢ νεωτέρων συγγραφέων. Καλὸν θὰ ἦτο, ἂν τις ἠδύνατο, βοηθούμενος ἐκ τῶν ἐρειπίων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν, νὰ συγγράψῃ περιήγησιν τῆς Θήρας κατὰ τὸ πρότυπον τῆς περιηγήσεως τοῦ Παυσανίου, ὅπως παρέχει οὗτος τὴν περιγραφὴν τῆς Σπάρτης, πρὸς τὴν ὁποίαν ἔχει ἱκανὴν τὴν ὁμοιότητα, ἴσως καθ' ὃν τρόπον ὁ Carl Robert περιέγραψεν ἀγγεῖα τῆς σχολῆς τοῦ Πολυγνώτου. Ἡ Ἀγορὰ τῆς Θήρας δὲν εἶναι τέχνης ἰωνοελληνιστικῆς ἀλλ' ἀρχαίας ἑλληνικῆς. Σύγκειται ἐκ τριῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους κειμένων κρηπίδων, διασχιζομένων καὶ περιβαλλομένων ὑπὸ ὁδῶν, τὸ δὲ ὁλικὸν αὐτῆς μῆκος εἶναι 110 μέτρων. Ἐκ τῆς βορείου κρηπῖδος βλέπομεν τὰς βαθμίδας πολλῶν συνεχομένων μικρῶν οἰκημάτων, τὰ ὁποῖα ἔχουσι τὴν ὄψιν ναῶν, ἀλλ' ἐκτίσθησαν εἰς ἀνάμνησιν ἰδιωτῶν. Τὸ σχῆμα τῶν ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφῶν ἐμφαίνει ἡμῖν τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου ἢ ὀλίγον πρότερον. Τὸν Dörpfeld τὰ οἰκήματα ταῦτα ὑπενθύμισαν τὰ κτίρια, τὰ ὁποῖα ἐκόσμουν τὴν Ἀγορὰν τῆς Δήλου. Δύο λίθοι παραστάδων μετὰ καταλόγων τῶν προξένων τῆς Θήρας ἀνήκουσι πιθανῶς εἰς τὸν τρίτον ἢ δεύτερον π. Χ. αἰῶνα. Ὅμοιοι λίθοι εὑρέθησαν καὶ ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τῆς Ἀγορᾶς καὶ ἀνῆκον βεβαίως εἰς τὸ *Πρυτανεῖον*, οὗ ἡ θέσις δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὡρισμένη. Ἡ μεσαία τῆς Ἀγορᾶς κρηπὶς καλύπτεται ὑπὸ πολλῶν ὅλως μεταγενεστέρων οἰκιῶν. Πρὸς δυσμὰς κεῖται τοῖχος ὑψηλοτέρας κρηπῖδος ἐξ ὡραίων ἰσοδομικῶς τεθειμένων τετραγώνων λίθων, χρησιμευούσης ὡς βάσεως μικροῦ ἑλληνικοῦ οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορία ὁρίζεται σαφῶς ἐκ τῶν ἐρειπίων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἦτο ὁ *ναὸς τοῦ Διονύσου*, ὃν ἐθεράπευεν ἐκεῖ περὶ τὰ 200 π. Χ. κοινόν τι ὡς «Ἀνθεστῆρα Πυθόχρηστον» καὶ ὅστις ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος παρέσχεν ἐκεῖ ἄσυλον εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν τῶν βασιλέων λατρείαν. Τὴν λατρείαν ταύτην διεδέχθη ἐπὶ Αὐγούστου, οὗ ὁ βωμὸς εὑρίσκεται σήμερον ἐν τῷ Μουσείῳ, ἡ ρωμαϊκὴ τῶν αὐτοκρατόρων λατρεία. Διὰ τὸν βωμὸν τοῦτον εἶχε κατασκευασθῆ ἐπὶ τῆς κρηπῖδος μεγάλη κλίμαξ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγένετο χρῆσις διαφόρων περιέργων λίθων, ὡς π. χ. ἑνὸς φέροντος ἀχαϊκὸν χάραγμα, τὸ ὄνομα Κίκινος, εἰς τὸ ὁποῖον κακόβουλός τις προσέθηκε τὸ ἐπίθετον «ἀδιής», ὅπερ ὑπομιμνήσκει τὸ ὁμηρικὸν «κύον ἀδδεές». Ἡ ἀρχαιοτέρα καὶ σπουδαιοτέρα τῶν τριῶν κρηπίδων ἦτο ἡ μεσημβρινωτέρα· αὕτη ὑποστηρίζεται ὑπὸ ἀρχαιοτάτου τείχους ἐξ ὀγκολίθων, ἐφ' ὧν εὑρηνται κεχαραγμένα πολλὰ ὀνόματα μὲ ἀρχαίους θηραϊκοὺς χαρακτῆρας. Ἐπὶ τῆς κρηπῖδος ταύτης ἵστατο λέων, οὗ τὴν ἀρχαιότητα ἐμφαίνουσι λείψανά τινα τῆς ἐπὶ τοῦ βάθρου αὐτοῦ ἐπιγραφῆς. Ὁ λέων οὗτος διατηρεῖται σήμερον ἐν τῷ Μουσείῳ τῶν Φηρῶν. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπῆρχεν ἐδῶ πλατεῖά τις ἐφ' ἧς ἔκειτο καὶ τὸ κύριον οἰκοδόμημα τῆς Θήρας, ἡ *Βασιλικὴ Στοά*.

Ἡ στοὰ αὕτη ἔχει μῆκος 45 μέτρων καὶ πλάτος 11 μ., συνορεύεται δὲ πρὸς δυσμὰς ὑπὸ ὁδοῦ κειμένης περίπου 2 μ. ὑψηλότερον. Κατὰ μῆκος βλέπει τις ἐν τῇ στοᾷ σειρὰν 10 κιόνων, καὶ πρὸς βορρᾶν μίαν μεγαλυτέραν καὶ μίαν μικροτέραν βάσιν. Πολλὰ μέρη, ὡς αἱ ἀντηρίδες τῶν τοίχων, εἶναι μεταγενέστεραι προσθῆκαι. Ἡ στοὰ δὲν ἦτο πολὺ στερεῶς ἐκτισμένη καὶ εἶχεν ἀνάγκην συχνῶν ἐπισκευῶν, ὧν τινες ἐγένοντο περὶ τὸ 100 καὶ 150 μ. Χ. Τὸ σχέδιον ὅμως αὐτῆς φαίνεται ἀρχαιότατον καὶ ἐνθυμίζει τὴν οὕτω λεγομένην Βασιλικὴν τῆς Ποσειδωνίας, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀρχαιότητος αὐτοῦ δὲν δύναταί τις ν' ἀποφανθῇ αὐθεντικῶς, καθότι πολλαὶ ἐπηνέχθησαν μεταβολαί, οὐδὲ δύναται νὰ πολεμήσῃ τις τὴν γνώμην τῶν διατεινομένων ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων. Ὅπως καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐπισκευὴ ἐγένετο δαπάνῃ Θηραίου τινός, ὀνόματι Τ. Φλαβίου Κλειτοσθένους Κλαυδιανοῦ. Τοῦτο ἀναφέρουσι δύο ὑψηλαὶ στῆλαι εἰς τὸν ὀπίσθιον τοῖχον τῆς στοᾶς εἰσχωροῦσαι, αἵτινες μένουσιν εἰσέτι ἐν τῇ θέσει των. Ἡ μία τῶν στηλῶν τούτων, ψήφισμα τιμητικὸν τῶν Θηραίων, φέρει εἰς τὸ ἄνω μέρος τὸ σύμβολον τῆς πόλεως, τοὺς δύο δελφῖνας. Παρὰ τὴν Βασιλικὴν Στοάν, ἧς τὴν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἀρχαίας χριστιανικῆς ἐποχῆς παρατρέχομεν, εὑρέθησαν πρὸς νότον *θέρμαι* ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐν αἷς φαίνονται ἀκόμη αἱ συσκευαὶ τῆς θερμάνσεως. Αἱ θέρμαι αὗται ἦσαν προσιταὶ ἐκ τῆς στοᾶς διὰ μιᾶς κρυφίας στοᾶς (cryptoporticus).

Προχωροῦντες ἐπὶ τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ βλέπομεν πρὸς τὰ δεξιὰ καλῶς

κατεσκευασμένον ἀποχωρητήριον. Πέντε τοιαῦτα ἀποχωρητήρια εὑρομεν ἐν Θήρᾳ μὲ ἄφθονον ὕδωρ καὶ ἐκροὴν πρὸς τὴν ὑπόνομον τῆς πόλεως, δυνάμενα νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὑπόδειγμα οὐ μόνον διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ διὰ πολλὰς πόλεις τῆς λοιπῆς Εὐρώπης.

Πρὸς τὰ ἀριστερά, εἰς βάθος τριῶν περίπου μέτρων κάτωθεν τῆς Ἀγορᾶς καὶ τῆς ὁδοῦ, κεῖται νεωτέρα τις ἀλλὰ καλῶς διατηρουμένη ἰδιωτικὴ οἰκία, ἧς ὁ ἄνω ὄροφος κεῖται ἐπὶ θολωτῆς στέγης κατὰ τὸν σημερινὸν ἐν Θήρᾳ ἐπικρατοῦντα τρόπον. Ἐν αὐτῇ εὕρομεν ἄγαλμα Τύχης, ἀνῆκον ἀναμφιβόλως εἰς ἀρχαῖον ναὸν τῆς θεᾶς ταύτης· ἐκεῖ δὲ πλησίον ἀνεσκάφησαν διάφοροι βωμοὶ τῆς Τύχης καὶ τοῦ Ἀγαθοῦ Δαίμονος. Πρὸς δὲ τὰ δεξιὰ εἶναι στοά, ἐν ᾗ σῴζεται ἔτι εἷς στυλοβάτης καὶ τὰ παρακείμενα αὐτῷ δωμάτια. Ἕν τινι τῶν δωματίων τούτων εὑρέθη ὡραῖον ἄγαλμα ἡμιφυσικοῦ μεγέθους τῆς λυούσης τὰ πεδιλα Ἀφροδίτης· πλησίον τῆς στοᾶς ταύτης φαίνονται αἱ βαθμίδες ἠρειπωμένου τινὸς κτιρίου, εἶτα δέ, χωριζόμενον ὑπὸ ἐγκαρσίου ὁδοῦ, τὸ *Θέατρον*.

Τὸ θέατρον ἀνεσκάφη μόλις ἐν ἔτει 1899 καὶ παρέχει πολλὰ προβλήματα, καθότι ἡ διάταξις αὐτοῦ δὲν εἶναι ὁμόρρυθμος καὶ αἱ γενόμεναι ἐν αὐτῷ πολλαὶ μεταρρυθμίσεις ἐπιφέρουσιν οὐκ ὀλίγην σύγχυσιν. Ἡ ῥωμαϊκὴ σκηνή, βαρὺς χονδρὸς τοῖχος, ἐκτίσθη ἀναμφιβόλως ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ προσκηνίου, οὗ τὰ ἄκρα διακρίνονται ἀκόμη. Τὸ προσκήνιον τοῦτο ἵστατο πρὸ τοίχου ἔχοντος τρεῖς θύρας, αἵτινες ἠνοίγοντο πρὸς τὴν ὄπισθεν κειμένην σκηνήν· ἀλλ' οὔτε αἱ θύραι αὗται οὔτε τὸ προσκήνιον ἐφαρμόζονται συμμετρικῶς πρὸς τὴν ὀρχήστραν καὶ πρὸς τὰς θέσεις τῶν θεατῶν, αἵτινες περιορίζονται πρὸς τὴν ὁδὸν ὑπὸ ὡραίου τείχους, οὗ αἱ δύο θύραι φέρουσιν ἡ μὲν πρὸς τὰς ἄνωθεν σειρὰς τῶν θεατῶν, ἡ δὲ πρὸς τὴν ὀρχήστραν. Πρὸς τὴν κυρίαν ὁδὸν ἔκειτο οἰκοδόμημα κατηρειπωμένον, ὅπερ ἴσως περιεῖχεν ἐπίσης σειρὰς καθισμάτων, πρὸς νότον δὲ κεῖται ἄλλη οἰκία, ἥτις ὑπῆρχε ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς τοῦ θεάτρου. Τοὺς χρόνους τῆς ἐπισκευῆς τούτου δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ἐξ ἐπιγραφῆς σῳζομένης· εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ Γερμανικοῦ καὶ τῆς πρεσβυτέρας Ἀγριππίνης (37—41 μ. Χ.). Ἡ πρώτη ὅμως κατασκευὴ τοῦ θεάτρου τούτου ἀνήκει ἀναμφιβόλως εἰς τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τῶν Πτολεμαίων. Ὁ Ἕλλην ἀρχιτέκτων Παναγιώτης Ζούρζος ἐξεπόνησεν ἐπιμελὲς σχεδιογράφημα τοῦ θεάτρου τούτου, ἐπιθεωρηθὲν ὑπὸ τοῦ Dörpfeld.

Αἱ ἄλλαι ἰδιωτικαὶ οἰκίαι ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ δὲν χρήζουσιν ἐπισταμένης ἐξετάσεως· μία τούτων εἶναι ἀξιοθέατος, ὡς παρουσιάζουσα τὸν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Δήλου γνωστὸν ἡμῖν τύπον τῶν ἑλληνικῶν οἰκιῶν μετὰ περιστυλίου.

Περίεργος εἶναι μία πάροδος διότι ἐκπορεύεται λοξῶς καὶ ὡς ἐκ τούτου συνορεύεται ὑπὸ μιᾶς οἰκίας ὀξυγωνίου καὶ ἑτέρας ἀμβλυγωνίου. Ἑτέρα πάροδος ἀριστερόθεν ἄγει πρὸς οἰκοδόμημα διώροφον πυργοειδές, ἐν ᾧ εὑρέθησαν πολλοὶ ἐφέστιοι βωμοὶ (Ζηνὸς Κτησίου, Ζηνὸς Σωτῆρος καὶ Ἑστίας), ὡς καὶ ἀρχαῖον βάρος ἰσοδυναμοῦν πρὸς $^1/_9$ τοῦ ἀρχαίου ταλάντου («ἡμιστατῆρος hénaton»). Ἐν αὐτῷ διατηρεῖται καὶ θολοειδὴς κλίβανος καὶ ἐν τῷ ἄνω ὀρόφῳ μωσαϊκὸν ὑπεράνω δεξαμενῆς.

Περὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν τοιούτων οἰκοδομῶν δύσκολον εἶναι ν' ἀποφανθῇ τις· εἶναι ὅμως βεβαίως ἀρχαῖαι. Ἄλλη γειτνιάζουσα οἰκία, κειμένη εἰς τὴν ἀνατολικὴν κλιτὺν τοῦ λόφου, παρέχει ἡμῖν ἔτι μεγαλυτέρας δισχερείας, διότι ὄπισθεν τοίχου ἐξ ὡραίων τετραγωνικῶν λίθων ὑπάρχει τοίχωμα ἐλεεινὸν βυζαντιακῆς ἐποχῆς. Ἐν αὐτῷ εὑρέθη χρυσοῦν νόμισμα τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ (842—867) καὶ 29 ἀργυρᾶ νομίσματα τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου (829—842). Διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Θήρας εἶναι τοῦτο σημαντικόν, διότι ἀποδεικνύει ἡμῖν ὅτι περὶ τὸ 860 ἔζων ἐνταῦθα ἄνθρωποι ἐν εἰρήνῃ καὶ ἡσυχίᾳ, φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Σαρακηνῶν ἐν ἔτει 864 κατέστρεψε τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Εἰς πολὺ καλυτέραν θέσιν εὑρίσκεται ὁ ἀρχαιολόγος ἐν Πομπηίᾳ, ἔνθα ὁ Βεζούβιος καλύψας τὰ πάντα διὰ τῆς τέφρας ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς ἐπισκευὰς καὶ μεταρρυθμίσεις, καὶ ἐν Δήλῳ, ἔνθα ἡ καταστροφὴ ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μιθραδάτου ἐφείσθη μέρους τῶν ὡραίων ἰδιωτικῶν οἰκιῶν, διατηρήσασα αὐτὰς ἐν ᾗ καταστάσει εὑρίσκοντο περὶ τὸ 88 π. Χ. Ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα νὰ περιφρονῶμεν ὅ,τι εὑρίσκομεν ἐν Θήρᾳ, ἀλλὰ δὲν πρέπει καὶ νὰ παραδιδώμεθα εἰς ὑποθέσεις καὶ φανταστικὰς ἐξηγήσεις.

Διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν κοσμημάτων τῶν τοίχων, τὰ ὁποῖα παρέχουσιν ἡμῖν τὴν καλυτέραν βάσιν πρὸς ὁρισμὸν τῆς χρονολογίας, δέον νὰ ἐξετάσωμεν δωμάτιον οἰκίας τινὸς κειμένης δεξιᾷ τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ· ὁ τοῖχος τοῦ δωματίου τούτου ὁ ἀπέναντι τῆς εἰσόδου ἔχει βάσιν ἐκ μαρμάρου, ἐν ᾧ ὁ δεξιὸς τοῖχος ἔχει μόνον ἀπομίμησιν μαρμαρίνου ἐπικαλύμματος διὰ κονιάματος. Νομίζει τις ὅτι βλέπει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ

λεγομένου πρώτου ρυθμοῦ τῆς Πομπηίας. Ὀλίγον περαιτέρω ἐπὶ τῆς ὁδοῦ εἶναι κτίριον, οὗ τὰ ἴχνη φαίνονται σήμερον μόνον ἐν τῷ βράχῳ ἐν σχήματι πετάλου, ἐν ᾧ ἀρχῆθεν ἦτο βεβαίως οἰκοδόμημα στρογγύλον. Ἐπιγραφή τις ἀναφέρει ὅτι ἐν αὐτῷ ἐτιμᾶτο ὁ Πτολεμαῖος, ὁ υἱὸς τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἔγγονος τοῦ Πτολεμαίου, ἄρα ὁ Εὐεργέτης. Ἱδρυτὴς τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἦτο ὁ γνωστὸς ἡμῖν Ἀρτεμίδωρος.

Ἡ ὁδὸς ὁδηγεῖ ἑλικοειδῶς ἔμπροσθεν πολλῶν οἰκιῶν καὶ καταλήγει εἰς τὸν ναὸν τοῦ *Ἀπόλλωνος Καρνείου*. Δὲν δύναται νὰ φαντασθῇ τις πρωτοτυπώτερόν τι τοῦ ναοῦ τούτου. Διὰ θύρας εἰσερχόμεθα εἰς προαύλιον, ὁπόθεν δεξιὰ διὰ δύο παρ' ἀλλήλας κειμένων θυρῶν εἰσβαίνομεν εἰς τὸν σηκόν, ὅστις ἐσωτερικῶς ἔχει μέτρα 12,15 πρὸς 7,30. Διὰ δύο στενῶν θυρῶν πρὸς ἀριστερὰ εἰσέρχεταί τις ἐκ τούτου εἰς δύο μικρὰ δωμάτια, ἴσως θησαυροφυλάκια ἢ ἄδυτα. Ἐν τῷ οἰκοδομήματι τούτῳ μεγαλοπρεπὲς εἶναι τὸ τεῖχος τοῦ κρηπιδώματος ἐφ' οὗ κεῖται. Ἡ διεύθυνσις τοῦ ναοῦ, ὅστις ἦτο τὸ ἀρχαῖον ἱερὸν τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Δωριέων θεοῦ, εἶναι νοτιοανατολική.

Ἐντεῦθεν ἡ κλιτὺς τοῦ λόφου στενοῦται ἐπὶ μᾶλλον μέχρις οὗ κατέρχεται ἀποτόμως πρὸς τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἁγ. Στεφάνου. Ἄλλοτε ἦτο ὁ βράχος ἐνταῦθα γυμνὸς καὶ ἀκατέργαστος, κατόπιν ὅμως ἐχαράχθησαν ἐν αὐτῷ ὀπαὶ διὰ τὰ ἀναθήματα, παρὰ τὰς ὁποίας ἐνεγράφη τὸ ὄνομα θεοῦ τινος. Ἐνταῦθα ὅμως ἐχάραξαν καὶ ἰδιῶταί τινες, ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, τὰ ὀνόματά των ἢ τὰ ὀνόματα προσφιλῶν προσώπων, πολλάκις μετὰ προσθηκῶν καὶ ἐπαινετικῶν ἐπιθέτων. Πολλὰ δύναται νὰ μάθῃ τις ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, ἐὰν ἔχῃ τὸν ἀπαιτούμενον καιρόν, διότι ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἐν τῷ βράχῳ τούτῳ κεχαραγμένου Corpus inscriptionum graecarum antiquissimarum εἶναι εἰς ἄκρον κοπιώδης. Πολλαὶ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐπιγραφῶν ἐκαλύφθησαν ὑπὸ μεταγενεστέρων κτιρίων καὶ ὑπὸ μεγάλου τείχους κρηπιδώματος· ἑτέρας ἐπιγραφὰς καλύπτει καὶ *Γυμνάσιόν* τι ἁπλοῦν, τὸ ὁποῖον κτισθὲν παρὰ τὸ ἀρχαῖον σπήλαιον τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐπισκευασθὲν κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῶν (Ῥωμαίων) αὐτοκρατόρων ἐχρησίμευεν ἀναμφιβόλως ὡς σχολεῖον τῶν ἐφήβων.

Περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς ἱστορίας τῶν οἰκοδομημάτων τούτων διέλαβον ἐν ἄλλῳ συγγράμματί μου, ὥστε κρίνω περιττὸν νὰ τὰ ἐπαναλάβω ἐνταῦθα. Ὁ ἐπιστήμων νέαν ἑκάστοτε ἀφορμὴν μελέτης θὰ εὑρίσκῃ ἐνταῦθα· τοῦ πολλοῦ ὅμως κόσμου τὸ ἐνδιαφέρον θὰ κινῇ πάντοτε ἡ λαμπρὰ θέα ἐπὶ τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης μετὰ τῶν νήσων αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῶς ἐκτεινομένης εὐφόρου πεδιάδος, ὅπου παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους κεῖται μία περίεργος ἐκκλησία μετὰ τρούλλου, ἡ ἐκκλησία τοῦ *Τιμίου Σταυροῦ*. Τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ἔκτισεν ἁπλοῦς τις κτίστης, συνεπείᾳ ὁράματος, ὡς ἐκτίσθη καὶ ὁ ναὸς τῆς Εὐαγγελιστρίας ἐν Τήνῳ· ἀλλ' ἡ ἐν Θήρᾳ ἐκκλησία τοῦ Σταυροῦ δὲν κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ τόσην συρροὴν πιστῶν ἐξ ὅλων τῶν μερῶν ὡς ἐκείνη.

Κατερχόμενός τις ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως εὑρίσκει πρὸς τὰ κάτω μικρὸν παρεκκλήσιον τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τὸ ὁποῖον κεῖται πλησίον τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἐκ δύο μόνον διαμερισμάτων συγκειμένου μετοχίου, κτισθέντος ἐπὶ ἀρχαίου τινὸς τάφου. Ἐν τῷ μετοχίῳ τούτῳ διέμειναν πάντες οἱ γνωστοὶ διερευνηταὶ τοῦ Μέσα Βουνοῦ (τῆς ἀρχαίας Θήρας), ὁ Φωβὲλ τῷ 1788, ὁ Ῥὸς τῷ 1836, τὰ μέλη τῆς Γερμανικῆς ἀποστολῆς τῶν ἐτῶν 1896, 1899 καὶ 1900· ἐντεῦθεν πιθανῶς θὰ ἐκτελεσθῶσι καὶ αἱ ἐφετιναί, ἴσως αἱ τελευταῖαι ἀνασκαφαὶ τῆς ἀρχαίας πόλεως. Ἐν τῷ μετοχίῳ τούτῳ δύναταί τις ν' ἀναπαυθῇ ἐκ τῆς μακρᾶς περιοδείας· ὁ ἐπειγόμενος δὲ ν' ἀναχωρήσῃ θὰ ἐπιβῇ τοῦ ζῴου του καὶ διὰ τῆς Οἴας (τοῦ σημ. Καμάρι) θὰ μεταβῇ εἰς τὴν σημερινὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου.

Εἰς ἄλλους συνιστῶμεν καὶ ἄλλας ἐκδρομὰς εἰς ἄκρον ἐνδιαφερούσας πρὸς νότον τῆς νήσου. Ἀπὸ τῆς Σελλάδας δύναταί τις νὰ μεταβῇ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Περίσσης, καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς ἀμμώδους παραλίας καὶ διὰ μέσου ἀμπέλων πρὸς τὴν μεσημβρινὴν τῆς νήσου ἄκραν, ὅπου παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἐξωμύτι σῴζονται πολὺ περίεργα ἴχνη λιμενικῶν ἔργων καὶ εἰς τὰς ἀνατολικὰς κλιτῦς τοῦ ὄρους Γαβριήλου τάφοι πολλοὶ ἀρχαῖοι. Ἔχιδνα γεγλυμμένη ἐπὶ τοῦ βράχου ἔδωκεν εἰς ὅλην τὴν θέσιν ταύτην τὸ ὄνομα *Ἔχεντρα* ἢ *Ὄχεντρα*. Ἐκεῖθεν παρακολουθῶν τις τὴν παραλίαν ἀφικνεῖται μέχρι τῆς εἰσόδου στενῆς τινος κοιλάδος, ὅπου ὑπὸ τῆς ἄμμου κεχωσμένα φαίνονται λείψανα ἀρχαιοτάτων οἰκιῶν, ἐν αἷς εὑρέθησαν πήλινα σκεύη ἀνήκοντα εἰς τὸν λεγόμενον πολιτισμὸν τῶν Κυκλάδων. Ὁ R. Zahn ἐνήργησεν ἐνταῦθα ἀνασκαφὰς τῷ 1899· ἐν τῇ αὐτῇ θέσει εἶχον εὑρεθῇ καὶ ἄλλοτε πλεῖστα, καὶ ἀκέραια καὶ τεθραυσμένα ἀγγεῖα, πίθοι ὕψους 1,20—1,30 καὶ κομψότατα μικρὰ ἀγγεῖα μετὰ ποικίλων διακοσμήσεων. τὰ ὁποῖα διατηροῦνται σήμερον ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς πρωτευούσης. Ἴσως ἦτο ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἔπαυλίς τις τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς, τῆς προηγηθείσης τῆς μεγάλης ἐκρήξεως τοῦ ἡφαιστείου.

Ἄλλα οἰκήματα πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου «Ἀκρωτῆρι» καὶ ἄλλα ἐπὶ τῆς νησίδος Θηρασίας ἠρευνήθησαν ὑπὸ Γάλλων ἀρχαιολόγων κατὰ τὰ ἔτη 1870 κέ., ἀλλὰ τὰ ἴχνη τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἐξηλείφθησαν πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τῶν καλλιεργηθέντων ἀγρῶν. Ἐν Θηρασίᾳ μοὶ ἔδειξαν τὴν θέσιν, ὅπου «ὁ ἰατρὸς τὰ ἔκαμε χωράφι», ὡς εἶπεν ὁ ὁδηγός μου, ἵνα δηλώσῃ ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ εὕρῃ τις πλέον ἐκεῖ.

Κατὰ τὴν ἐπάνοδον δύναταί τις νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ ναοῦ τῆς *Θεᾶς Βασιλείας*, ὅστις κατ' ἄλλους ἦτο τάφος μετ' ἀναθήματος εἰς τὴν χθονίαν ταύτην θεάν. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ ὀλίγα σῳζόμενα τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἀκόμη στέγην. Ἡ περαιτέρω ἐπάνοδος τότε γίνεται διὰ Μεγαλοχωρίου. Πᾶσα ἡ περιγραφεῖσα ἐνταῦθα ἐκδρομὴ ἀπαιτεῖ ἡμέραν ὁλόκληρον, ἥτις τὸ κάλλιστον εἶναι νὰ συνδεθῇ μετὰ νυκτερινῆς διαμονῆς εἰς τὸ Μέσα Βουνὸ ἢ καὶ παρὰ τοῖς φιλοξένοις μοναχοῖς τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ.

Ὁ διαμένων τρεῖς ἡμέρας ἐν Θήρᾳ δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν πρωΐαν τῆς τρίτης ἡμέρας πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν «*Καϊμένων*» καὶ πρὸς ἀνάβασιν ἐπὶ τοῦ κρατῆρος τοῦ Γεωργίου· ἔχει δὲ ἀκόμη καιρὸν νὰ ἴδῃ καὶ τὰ Φηρὰ καὶ ἰδίως νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, τῇ πρωτευούσῃ τῆς νήσου, ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον.

Τὸ *Μουσεῖον* τοῦτο ἐκτίσθη μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἐτῶν 1896—1900 ἐν τοῖς ἔτεσι 1901—1902 καὶ τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ ἐτελέσθησαν τῇ 22 Ἰουνίου 1902, ὅπως ἀπὸ τοῦδε ᾖ προσιτὸν εἰς πάντα λόγιον καὶ εἰς πάντα θέλοντα νὰ μελετήσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα εὑρήματα. Εἶναι οἰκοδόμημα ἁπλοῦν κείμενον ἐν κεντρικωτάτῃ θέσει τῆς πόλεως, πλησίον τῆς μεγαλυτέρας ἐκκλησίας, τῆς ἤδη ἀνακαινιζομένης. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Μουσείου ἐτοποθετήθησαν τεμάχιά τινα ἀρχιτεκτονικά, ὡς καὶ ἐνεπίγραφοι λίθοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχει καὶ λίθος μετὰ γνωμῶν τινων τῶν ἑπτὰ Σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ μέγας βωμὸς τοῦ Αὐγούστου, ἱδρυθεὶς μικρὸν μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην· ὡσαύτως καὶ ὁ θησαυρὸς τῆς Ἴσιδος, τοῦ Σαράπιδος καὶ τοῦ Ἀνουβίδος, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἡ ἐπιγραφὴ «μὴ θίνγανε», ἥτις ἔπρεπε νὰ τίθηται ἐν ἑκάστῳ Μουσείῳ. Δεξιᾷ εἰσέρχεταί τις εἰς τὸ διαμέρισμα τῶν γλυπτικῶν ἔργων· ἐν τῷ μέσῳ κεῖται ἐπὶ ἐκτισμένης βάσεως ἀρχαϊκὸς λέων ἐκ μαρμάρου, ἀνακαλυφθεὶς τῷ 1899. Κατὰ μῆκος τῶν τοίχων εἶναι τεθειμέναι διάφοροι προτομαί, ἐν αἷς ἡ τοῦ Πτολεμαίου Σωτῆρος, τῶν αὐτοκρατόρων Μάρκου καὶ Οὐήρου ὡς διαδόχων καὶ μία ἀρχαϊκὴ κεφαλὴ

λίαν ἐπιδιωρθωμένη. Περίεργον εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἐνδεδυμένων ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα ἰδίως ἤρεσκον ἐν Θήρᾳ καὶ ἐν Ἀνάφῃ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν αὐτοκρατόρων· τὰ ἀγάλματα ταῦτα παρίστανται στερεοτύπως κρατοῦντα διὰ τῆς χειρὸς τὸν χιτῶνα. Ἐπὶ γωνιαίου ἑρμαρίου ἵσταται ἀγαλμάτιον τῆς Ἀφροδίτης λυούσης τὰ πέδιλα· ἐν τῷ ἑρμαρίῳ δὲ φαίνονται καὶ διάφορα ἀντίγραφα τοῦ ἀγαλματίου τούτου, ὡς καὶ ἄλλα ἀγαλμάτια τῆς Ἀφροδίτης, τὰ ὁποῖα πιθανῶς ἐκόσμουν ἰδιωτικὰς οἰκίας. Κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς εὑρέθη καὶ κορμὸς ἀνδρικοῦ ἀγάλματος ἀρχαϊκοῦ ῥυθμοῦ, ἀλλὰ πολὺ ἐφθαρμένος, καὶ ἐτοποθετήθη ἐν τῷ Μουσείῳ. Κρίνων τις ἐκ τοῦ μέρους ἐν ᾧ ἀνεσκάφη, εἰκάζει ὅτι ἀνήκει εἰς ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος Καρνείου ἢ εἰς ἄγαλμα νικητοῦ τινος τῶν γυμνοπαιδίων. Ὁ ἐπισκεφθεὶς πολλὰ καὶ πλούσια Μουσεῖα θὰ σπεύσῃ νὰ διέλθῃ τὸ διαμέρισμα τοῦτο ἐπιτροχάδην καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ διαμέρισμα τὸ περιέχον τὰ ἀγγεῖα καὶ καταλαμβάνον τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος.

Ἐν αὐτῷ εὑρίσκονται τὰ προμνησθέντα μεγάλα ἀγγεῖα τῆς προμυκηναίας ἐποχῆς, τὰ τοῦ γεωμετρικοῦ ῥυθμοῦ καὶ ἀρχαϊκὰ πλάσματα ἐκ πηλοῦ, ὡς καὶ τὰ εὑρήματα τῶν τάφων τῆς ἑλληνικῆς καὶ πρώτης χριστιανικῆς ἐποχῆς. Τὰ τελευταῖα ταῦτα προέρχονται ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Dragendorff (1896) καὶ Schiff (1900). Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1902) προσετέθησαν καὶ τὰ εὑρήματα τοῦ Pfuhl. Ἐν τῷ διαμερίσματι τούτῳ βλέπει τις καὶ ἰδιαίτερον εἶδος ἀγγείων, τὸ θηραϊκόν, ἂν καὶ καλά τινα ἀντίτυπα μετεκομίσθησαν εἰς τὸ κεντρικὸν Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν. Ὑπολείπεται ἡμῖν τὸ δωμάτιον τῶν ἐπιγραφῶν, πλουτισθὲν οὐ μόνον διὰ τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν ἀλλὰ καὶ διὰ δωρεῶν τῶν συλλογῶν Δελένδα, Νομικοῦ, Βελώνια καὶ Δεκιγάλλα. Διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ τις τὴν ἀξίαν τῶν συλλογῶν τούτων δὲν πρέπει νὰ τὰς συγκρίνῃ πρὸς τὰ εὑρήματα τῆς Δήλου καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Θήρα εἶναι πτωχὴ εἰς ἐπιγραφικὰ ψηφίσματα, τὰ δὲ πλεῖστα ἀνάγονται εἰς τοὺς χρόνους τῶν Πτολεμαίων. Ἀξίαν ἔχουσι πρὸ πάντων αἱ ἀρχαϊκαὶ ἐπιτύμβιοι στῆλαι μὲ τὴν πολλάκις ἄκομψον ἁπλότητά των, αἵτινες ἀποτελοῦσιν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς κομψοὺς ἐπιτυμβίους λίθους τῆς ἐπίσης δωρικῆς νήσου Μήλου. Πολλαὶ εἶναι αἱ ἐν Θήρᾳ εὑρεθεῖσαι ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί, κυρίως ἐπὶ ἀρχαίων βωμῶν, ὡς καὶ αἱ χριστιανικαὶ ἐπιγραφαί, ἀναφέρουσαι τὸν προστάτην ἄγγελον τοῦ ἀποθανόντος. Περίεργον εἶναι ἀνάγλυφόν τι ἀπεικονίζον νεκρόδειπνον καὶ ἀνῆκον ἴσως εἰς

Ἑβραῖον, ἐὰν ἡ ἐπιγραφὴ αὐτοῦ ἀνεγνώσθη ὀρθῶς «Μωϋσέος». Μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ τῶν τοίχων κεχαραγμένων ὀνομάτων. Ὁ θέλων νὰ ἔχῃ πιστὴν εἰκόνα τῶν ἐπιγραφῶν τῆς νήσου Θήρας δὲν πρέπει νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὸ Μουσεῖον, διότι τὸ χαρακτηρικώτερον τῆς νήσου ταύτης εἶναι αἱ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ Μεσαβουνοῦ. Καὶ οὕτω τὸ Μουσεῖον τῶν Φηρῶν δέον νὰ θεωρηθῇ μόνον ὡς συμπλήρωμα τοῦ ἐν ὑπαίθρῳ μεγάλου μουσείου, τὸ ὁποῖον μᾶς παρουσιάζει ἐν τῇ ὡραίᾳ καὶ μεγαλοπρεπεῖ ἐκείνῃ τοποθεσίᾳ ἡ ἀρχαία πόλις μετὰ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ναῶν αὐτῆς.

Βαρῶνος HILLER VON GAERTRINGEN

ΗΦΑΙΣΤΕΙΟΙ ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΙ

«Τὸ ἅρμα τοῦ κράτους φέρεται ἐπὶ ἡφαιστείου», εἶπέ ποτε ὁ φρόνιμος ἐκεῖνος καὶ περισσότερον ἀφελὴς ἄνθρωπος ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Prudhomme· ἡ μεταφορικὴ αὕτη φράσις ἡ εἰς κοινὴν χρῆσιν περιελθοῦσα ἀπέβλεπεν εἰς ἐσωτερικὴν ἀνωμαλίαν ἐπικρατοῦσαν τότε κατὰ τὴν χώραν, σήμερον ὅμως ἀντικαθιστῶντες «τὸ κράτος» διὰ τοῦ «αἱ ἀποικίαι μας» θὰ προσηγγίζομεν μᾶλλον πρὸς τὴν πραγματικότητα, διότι τὰ συμβάντα ἐν Μαρτινίκῃ ἐλέγχουσι καταπληκτικώτατα, πόσον μέγας εἶναι ὁ κίνδυνος διὰ τοὺς ἐγκαθισταμένους παρὰ τοὺς πρόποδας ἡφαιστείου.

Ἡ πρώτη αὕτη καταστροφή, ἥτις διέφθειρεν εἰς τὰς μικρὰς Ἀντίλλας μίαν τῶν ὡραιοτέρων γαλλικῶν κτήσεων, δεικνύει πράγματι ὅτι, ἂν δυνάμεθα κατὰ τὰς περιόδους τῆς ἠρεμίας νὰ καταλαμβάνωμεν τὰς ἐπὶ τῶν κλειτύων τοιούτων ὄγκων γαίας, οὓς ἔχει ἐπισωρεύσει ἡ ἡφαιστειακὴ ἐνέργεια, ὅπως καρπώμεθα τὴν μεγάλην γονιμότητα τῆς ἡφαιστειώδους γῆς, ὁ κίνδυνος ὅμως ἀληθῶς παραμένει πάντοτε κάτωθεν, κίνδυνος τόσῳ μᾶλλον ἐπίφοβος ὅσῳ ἡ ἠρεμία τῆς ὁποίας ἐπωφελήθημεν ὑπῆρξε μακροτέρα.

Ἡ ἱστορία τῶν ἡφαιστείων καταστροφῶν τοῦτο φαεινῶς ἀποδεικνύει, καὶ πρῶτον ἡ τοῦ Βεζουβίου. Πρὸ τῆς περιφήμου ἐκρήξεως τοῦ 79, ἥτις κατέθαψε τὴν Πομπηίαν μὲν ἐν ἀρχῇ ὑπὸ βροχὴν τέφρας, εἶτα δὲ τὸ Ἡράκλειον ὑπὸ χείμαρρον βορβόρου, ἡ ἀσφάλεια τῶν νεμομένων τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἐφαίνετο τόσῳ μεγάλη, ὥστε ὁ Σπάρτακος δὲν ἐφοβήθη νὰ καταυλισθῇ ἐκεῖ μετὰ τοῦ στρατοπέδου του καὶ δέκα χιλιάδων αἰχμαλώτων. Γινώσκομεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀγνοίας ταύτης, ἀφ' οὗ χιλιάδες θυμάτων, ἐν οἷς ἐξέχει εἷς φυσιοδίφης, Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος, ἀπώλοντο.

Ἐκ τῶν μετέπειτα μόνον τὰ γενόμενα εἰς τὰς Σουνδαίας νήσους ἐξισοῦνται πρὸς ταῦτα· τῷ 1715 ἐν τῶν πελωρίων τούτων ὑποχθονίων

ἐργαστηρίων. τὸ Τιμβόρον, ὅπερ οὐδὲν μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου εἶχε δείξει σημεῖον ἐνεργείας, ἀλλ' οὕτινος ἡ τελεία κωνικὴ μορφὴ προϋδιδε σαφῶς τὴν ἡφαιστειώδη φύσιν του, ἀναπηδᾷ εἰς τὸν ἀέρα, τὰ δὲ συντρίμματά του, ἀφ' οὗ κατέθαψαν ὁλόκληρον πόλιν ἐκ τῶν εὐδαιμονεστάτων, ἱδρυμένην εἰς τοὺς πρόποδάς του, ἠρήμωσαν εἶτα ἐν τῇ νήσῳ ἐπιφάνειαν μείζονα τῆς Γερμανίας. Τοσαύτην δὲ καταστροφὴν ἐπήγαγεν ἐπὶ τὰς γείτονας νήσους, ὥστε εἰς τὴν Λομβόκην κειμένην 120 χμ. μακρὰν 44000 ἄνθρωποι ἀπέθανον ἐκ τῆς πείνης ἕνεκα τοῦ πλήρους ἀφανισμοῦ πάσης βλαστήσεως. Ἐν δὲ τῇ Βρούνῃ τῆς νήσου Βορνέου ἐγένοντο τόσον δειναὶ αἱ συμφοραί, ὥστε σήμερον οἱ κάτοικοι χρονολογοῦσιν «ἀπὸ τῆς μεγάλης πτώσεως τῆς τέφρας»· τέλος δ' ὡς ἔσχατον ἀποτέλεσμα, ἐπὶ τοῦ μεγάλου κώνου τοῦ Τιμβόρου κατεστραμμένου σήμερον κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ ἀρχικοῦ του ὕψους (2,156 μ. ἀντὶ 4,000 μ.) ἀπέμεινεν ἰλιγγιώδες βάραθρον εὖρους μὲν 25 χμ. βάθους δὲ 530 μ., ὡς σημεῖον ἀφ' οὗ ὡρμήθη ἡ τρομερὰ ἐκείνη ἔκρηξις.

Τῷ 1822 ἐν Ἰάβᾳ τὸ Γαλοεγγοέγγ, τόσῳ ἤρεμον, ὥστε μεγάλαι καλλιέργειαι (σακχαροκαλάμου, κακαοδένδρων, βανανεῶν) εἰς τὰ κατωφερῆ καὶ δάση εἰς τὰς ἀνωφερείας εἶχον κατακαλύψει αὐτό, αἴφνης ἐκσφενδονίζον εἰς τὸν ἀέρα τὸ ἥμισυ τοῦ ὄρους του μετὰ τῆς μεγάλης λίμνης, ἥτις πρὸ πολλοῦ εἶχε καταλάβει τὸν κρατῆρά του, ἐξεμηδένισε πᾶσαν βλάστησιν ἐπὶ ἀκτῖνα 20 χιλιομέτρων.

Μετὰ 13 ἔτη, ἀλλ' ἤδη εἰς τὴν οὐχ ἧττον κινδυνώδη σειρὰν τῶν μεγάλων ἡφαιστείων τῆς κεντρώας Ἀμερικῆς, τὸ Κοζεγουΐνον εἰς τὴν Νικαράγουαν ἀνέλαβε νὰ διδάξῃ εἰς τοὺς γείτονας πληθυσμούς, οἵτινες ὁλονὲν συνωστίζοντο πέριξ τοιαύτης καμίνου καλύπτοντες αὐτὴν διὰ ζώνης φυτείας καὶ κατῳκημένων κέντρων, ὅτι κάλλιον θὰ ἔπραττον ἂν ἀπεμακρύνοντο ἀπ' αὐτῆς· ἐπὶ ἀκτῖνα 40 χμ. στρῶμα συντριμμάτων πάχους τοὐλάχιστον 5 μέτρων κατεκάλυψεν ὁλόκληρον τὸ καταληφθὲν ἔδαφος, τὰ δὲ συνοδεύοντα μὲν τοῦτο ἀλλ' οὐχ ἧττον ὀλέθρια ἀποτελέσματα τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου σπασμοῦ, τοῦ τρομερωτάτου βεβαίως ἐξ ὅσων ἀνέγραψεν ἡ ἱστορία τῶν μεγάλων ἐκρήξεων τῶν ἀμερικανικῶν ἡφαιστείων, ἐγένοντο αἰσθητὰ εἰς τὴν Ἰαμαϊκήν, τὴν Βερακρούζαν καὶ εἰς τὴν Σανταφεδεβογόταν, ἤτοι ἐπὶ ἔκτασιν 1500 μιλίων.

Ἠδυνάμεθα φεῦ! νὰ πολλαπλασιάσωμεν τὰ παραδείγματα ταῦτα, ἀλλ' εἶναι ἱκανὰ ὅπως δείξωσιν ὅτι τὸ ζοφερὸν δρᾶμα, ὅπερ ἐπαίχθη εἰς τὸν Ἅγ. Πέτρον τῆς Μαρτινίκης, εἶναι κοινὸν καθόλου ἐπεισόδιον εἰς

τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν ἐξ ἡφαιστείου ἐκατομβῶν, διακρίνεται δὲ μόνον κατὰ τὴν μορφὴν ἣν τῷ προσέδωκεν ὁ τυφὼν τῶν πετρῶν καὶ τῆς πυριφλεγοῦς τέφρας, ἥτις ἠρήμωσεν ὅλον τὸ ΒΔ τμῆμα τοῦ ὄρους Πελέ, καὶ κατὰ τὸ ἀπιστεύστως αἰφνίδιον τοῦ φαινομένου. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἔκτασίν του· διότι αἱ ἐκρήξεις εἰς τὰ θειωρυχεῖα τῶν γειτόνων νήσων τῆς Γουαδελούπης, τοῦ Ἅγ. Βικεντίου καὶ τῶν Βαρβάδων ἀποδεικνύουσι σαφέστατα ὅτι δὲν ἦτο τοπικὸν φαινόμενον περιορισθὲν εἰς τὴν ἀπότομον ἐξέγερσιν ἑνὸς μόνου ἡφαιστείου, ὡς εἰς τὰ ἀνωτέρω εἴδομεν, ἀλλ' ὅτι σύμπασα ἡ ἡφαιστειώδης ἑστία τῶν μικρῶν Ἀντιλλῶν κραδαίνεται κατὰ τὴν ὥραν ταύτην. Πρὸ τοιούτου καθολικοῦ φαινομέ-

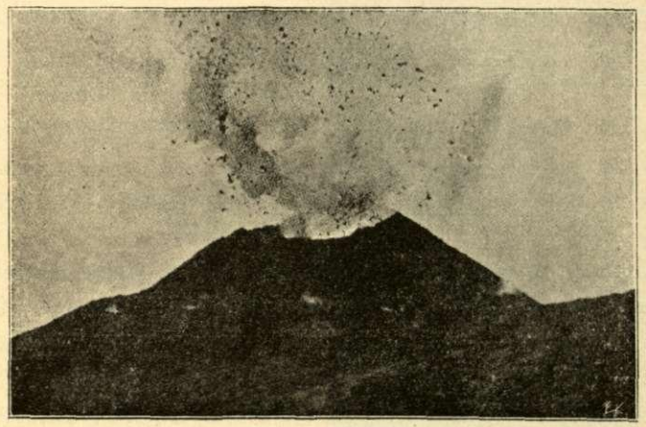

Εἰκ. 1. Ὁ Βεζούβιος κατ' ἔκρηξίν τινα.

νου ἐπιβάλλεται τὸ καθῆκον νὰ ἐπιβλέπωμεν ἐγγύθεν τὰ γινόμενα καὶ νὰ μὴ παρορῶμεν καμμίαν τῶν προφυλάξεων ἃς ἐπιβάλλει ἡ μέριμνα τῆς διασώσεως τῶν ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων. Πρέπει δὲ καὶ νὰ γινώσκωμεν πρὸ παντὸς ἄλλου, ἂν ὑπάρχωσι σημεῖα πρόδρομα τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ καταστήσωσιν αἰσθητὴν τὴν προσέγγισιν τοῦ κινδύνου καὶ δυνατὴν ἄρα τὴν προφύλαξιν.

Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἡ ἀπάντησις εἶναι εὔκολος, διότι ὑπάρχουσιν ἀσφαλῆ τινα σημεῖα εὐχερῶς κατανοούμενα παρ' ἐκείνων οἵτινες γινώσκουσι τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἡφαιστείων, ἅπερ ἤδη καὶ ἡμεῖς θὰ πειραθῶμεν νὰ δείξωμεν χαράσσοντες βραχεῖαν εἰκόνα τῶν ποικίλων φάσεων τῆς ἐνεργείας τούτων.

Ἡ κλασσικὴ μορφὴ τοῦ ἡφαιστείου εἶναι τέλειος κόλουρος κῶνος· ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὑπάρχει τμῆμα ἐν εἴδει εὐρυστόμου ποτηρίου, ὅπερ καλεῖται κρατὴρ καὶ κέκτηται τὴν ἰδιότητα νὰ ἐξερεύγηται πῦρ καὶ λίθους διαπύρους, κατὰ δὲ τὴν ἔκρηξιν καὶ λάβαν. Τότε δ' ἀναφαίνεται ὅλον τὸ σύνηθες ἐπιτελεῖον τῆς ἀφηνιάσεως τῶν καταχθονίων δυνάμεων· τὸ ἔδαφος τρέμει· κραδασμοὶ καὶ βρονταὶ ἀπαίσιοι ἐναλλάσσονται βιαίως· αἴφνης ἐπέρχεται ἔκρηξις τρομερά· τὸ ὄρος σείεται ἐκ τῶν σπλάγχνων του· ἀπὸ δὲ τῆς κορυφῆς του ἐκσφενδονίζονται μετὰ πατάγου χείμαρροι ἀτμῶν καὶ σκωρίας διαπύρου. Τὰ βλήματα πληθύνονται· ταχέως ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα σχηματίζουσι πυκνὰ νέφη ἐπισωρευόμενα ὕπερθεν τοῦ κρατῆρος καὶ βυθίζοντα τὴν χώραν εἰς τὸ ἔρεβος· αἱ ῥιπαὶ τοῦ κεραυνοῦ αὐλακοῦσιν αὐτά, οἱ δὲ δοῦποι τῆς βροντῆς συμφύρονται πρὸς τοὺς βρυχηθμοὺς τοῦ ἡφαιστείου, οὗτινος αἱ λαγόνες ἤδη ἠμιχαίνουσαι ἐξεμοῦσι λάβαν πυριφλεγῆ, ἥτις κατακρημνίζεται ὡς καταρράκτης ἐπὶ τῶν κλιτύων καὶ κυλινδεῖται πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ κατακαίουσα πᾶν ὅ,τι δὲν κατέθαψεν εἰσέτι.

Τοιαύτη ἡ γενικὴ περιγραφὴ τῆς ἐκρήξεως γνωστὴ εἰς πάντας ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν περιγραφῶν τῶν μαρτύρων τοῦ συγκινητικοῦ ἐκείνου θεάματος· ἀλλ' ὅμως πάντοτε δὲν εἶναι τοιαύτη· ἄλλα ἡφαίστεια ἄλλα παρουσιάζουσι φαινόμενα. Εἴς τινα ἡ ἤρεμος ἐνέργειά των δὲν ἐκφαίνεται διὰ φάσεων παροξυσμοῦ· ἄλλα ὅμως τὰ καὶ ἐπιφοβώτερα χαρακτηρίζονται ἀσφαλῶς δι' ἐπιτάσεως τῶν συνήθων φαινομένων κατὰ τὰς κρίσεις των, αἵτινες δύνανται νὰ εἶναι λίαν ἀραιαί. Καὶ ὁ πύρινος ποταμός, ἡ μεγάλη τουτέστιν ἐκροὴ τῆς λάβας, ἂν καὶ συνήθως νομίζηται τὸ κύριον τῆς ἐκρήξεως φαινόμενον, δυνατὸν νὰ λείψῃ· ἔτι δέ, ὅπερ ἐξ ἴσου σύνηθες, ἐλλείπει ἐνίοτε οὐ μόνον ἡ τελεία κωνικὴ κορυφὴ τοῦ ἡφαιστείου ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀπότομος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἐξοχή. Ἡ ἐπισώρευσις ὄντως τῶν στοιχείων, ἅτινα ἀποδεικνύουσι τὴν ὕπαρξίν του, δύναται, κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν διάταξίν των, νὰ λάβῃ μορφὰς καὶ ἐκτάσεις λίαν διαφόρους. Μεγάλως βεβαίως διαφέρουσι τὰ χαμηλὰ ἡφαιστειογενῆ ὄρη τῆς Ἰσλανδίας καὶ τῶν Σανδουίχων, ὧν ἡ κλίσις εἶναι 3^0, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ ὀξυτενῶν κώνων τῶν Ἄνδεων, ὧν ἡ κλίσις κατὰ μέσον ὅρον ἀνέρχεται εἰς $40—45^0$. Ἔτι δὲ χεῖρον ὅταν τὸ ἡφαίστειον ἀντὶ νὰ διευθύνηται πρὸς τὰ ἄνω, βυθίζηται εἰς τὸ ἔδαφος ὑπὸ μορφὴν ὀπῆς, ἡς τὴν ὕπαρξιν οὐδεμία ἀνωμαλία τοῦ ἐδάφους προαγγέλλει. Οὐδ' εἶναι τοῦτο σπάνιον, ἡ δ' ἀπόδειξις πρόκειται εἰς τὴν

Ὠβέρνην, ἔνθα εἰς τὸ βάθος τῶν βαράθρων της ὁρῶνται κοιμώμενα νῦν τὰ γαλήνια ὕδατα λίμνης· τοιαύτην μορφὴν λαμβάνουσι σχεδὸν πάντοτε τὰ ἡφαίστεια ἐκεῖνα, ἅτινα ἀρκοῦνται νὰ ἐκπέμπωσιν ἀέρια μόνον· ἡ δὲ ἀδυναμία περὶ τὸν σχηματισμὸν λάβας προδίδεται ἐκ τῆς παραδόξου μορφῆς των, τῆς «ἀρνητικῆς ἐξοχῆς», ἤτοι τοῦ κοιλώματος· ἕνεκα τῆς φυσικῆς ταύτης κατασκευῆς των χρησιμεύουσιν ὡς δεξαμεναὶ τῶν ὁμβρίμων ὑδάτων, ὅθεν καὶ ἡ ἐπιτυχὴς ὀνομασία cratère-lac ἤτοι λιμνοκρατήρ.

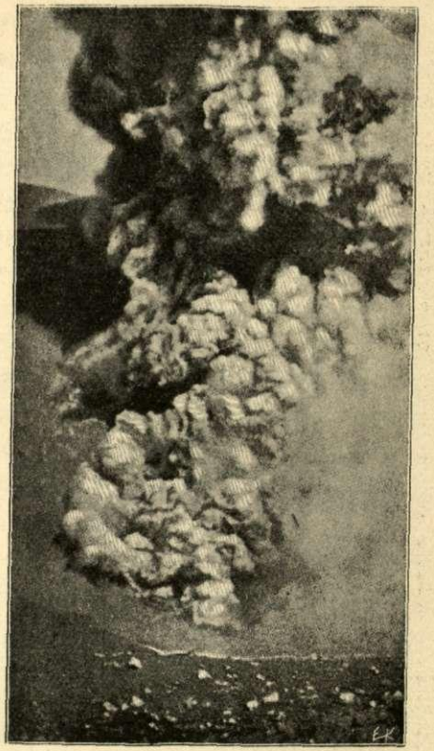

Εἰκ. 2. Ἔκπομπὴ ἀερίων.

Γενικῶς εἰπεῖν, ὅταν ἡφαίστειόν τι ἐξέχον ὑπὲρ τὸ ἔδαφος ἐκφαίνηται ὑπὸ τὴν «θετικὴν» μορφήν, τὸ ὄρος ὅπερ γεννᾶται ἐκ τῶν στερεῶν οὐσιῶν τῶν ἐκχεομένων ἀπὸ τοῦ κρατῆρος καὶ ἐν ᾧ φαντάζεταί τις οὖσαν τὴν ἐκρηκτικὴν ἑστίαν, εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ μόνον ἐκδήλωσις τῆς δυνάμεως, ἧς τὴν ἕδραν ὀφείλομεν ν' ἀναζητήσωμεν βαθύτερον· αὕτη εὑρίσκεται εἰς τὰ βάθη τῆς γηΐνης σφαίρας ἡμῶν, πηγάζουσα ἐκ τοῦ μεγάλου ταμείου θερμότητος τοῦ ἐπισωρευθέντος ἐν ἀρχῇ ἐν τῷ διαπύρῳ πυρῆνι τοῦ πλανήτου ὑπὸ μορφὴν μάζης τετηγμένης, τὴν ὁποίαν ὁ γήϊνος φλοιὸς προστατεύει κατὰ τῆς ἀκτινοβολίας. Ὑπὸ τὸ στερεὸν περίβλημά της ἡ μᾶζα αὕτη ὑπόκειται εἰς ἀντιδράσεις τῶν ἀερίων ἰδίᾳ, ἅτινα ζητοῦντα διεκφυγὴν ἀναγκάζουσιν αὐτὴν νὰ ἐκχυθῇ πρὸς τὰ ἔξω διὰ τῶν ῥηγμάτων τοῦ φλοιοῦ ὡς λάβα.

Οὕτω γεννῶνται τὰ ἡφαίστεια, κύριον συστατικὸν ἔχοντα τὸ ῥῆγμα, ὅπερ ἐπιτρέπει εἰς τὴν τετηγμένην μᾶζαν τοῦ κέντρου νὰ διαπερᾷ τὸ διάφραγμα καὶ νὰ ῥίπτηται πρὸς τὰ ἔξω. Ἡ δ' ἐξωτερικὴ ἐκδήλωσις

τῆς ἐνεργείας τοῦ ἡφαιστείου συμποσοῦται εἰς τὰς ἑξῆς τρεῖς φάσεις: ἀπότομον ἐκπομπὴν ἐσωτερικῶν ἀερίων, βλήματα τριμμάτων λάβας ὑπὸ μορφὴν τέφρας καὶ σκωρίας καὶ τέλος ἐκροὴν λάβας· ἀλλ' ὅμως δὲν ἀκολουθοῦσι τὰ φαινόμενα ταῦτα τὴν αὐτὴν τάξιν πάντοτε, ἄλλοτε ἄλλως ἐναλλάσσοντα ἢ καὶ μόνα ἕκαστον δηλούμενα, τὰ δὲ ἀποτελέσματα στενότατα συνδέονται πρὸς τὰς ποικιλίας ταύτας. Οὕτω κατὰ τὴν ἁπλουστάτην περίπτωσιν, τὴν ἐκπομπὴν ἐσωτερικῶν ἀερίων, μόνη ἡ ἐλαστικὴ τούτων δύναμις ἐνεργεῖ παράγουσα αἰσθητὰ ἀποτελέσματα, πρῶτον μὲν ἐπιφέρουσα τὴν ἀκτινοειδῆ ῥῆξιν τῆς ὀπῆς, δι' ἧς ταῦτα ἐξέφυγον, εἶτα δὲ τὴν ἀνατίναξιν τοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἐρράγη ἐκ τοῦ σφοδροῦ κραδασμοῦ· ἐκ τούτου γεννῶνται οἱ λιμνοκρατῆρες, διότι ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἀκτινοειδοῦς ῥήγματος ἡ ἔκρηξις σχηματίζει κοιλότητα κυκλικήν, ἣν καταλαμβάνουσι βραδύτερον τὰ γλυκέα ὕδατα, ἐὰν βεβαίως ἡ ἔκρηξις, ὡς εἰς τὰ μεταλλεῖα, περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ἀπότομον διάχυσιν ὄγκων ἀερίων συμπεπυκνωμένων.

Ἄλλοτε πάλιν τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν εἶναι προανάκρουσμα τῆς ἡφαιστειώδους ἐνεργείας, ἀλλὰ καταπαύει πως αὐτὴν ἢ μᾶλλον καθαιρεῖ πᾶν ὅ,τι αἱ προηγούμεναι ἐκρήξεις ᾠκοδόμησαν· γίνεται δὲ τοῦτο ὅταν ἡ δύναμις ἡ σωρευθεῖσα ἀπ' αἰώνων ὑπὸ τὰ πελώρια οἰκοδομήματα τῶν ἡφαιστείων προσλάβῃ τάσιν ἱκανήν, ὅτε καὶ τὰ σφενδονίζει εἰς τὸ κενόν, ἀντὶ δὲ τῆς τραχείας ἐξοχῆς των καταλείπει βάραθρα βαθέα· ταῦτα ἐπιτυχῶς εἶναι ἐξαιρέσεις· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ διάχυσις τῶν ἀερίων, αἱ ἐκπυρσοκροτήσεις καὶ αἱ ἐκσφενδονίσεις τῶν συντριμμάτων εἶναι οὕτως εἰπεῖν ὁ φοβερὸς ἦχος τοῦ κώδωνος, ὅστις ἀγγέλλει τὴν προσέγγισιν τῆς λάβας.

Καὶ ἐνταῦθα ὅμως ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν μεγάλας διαφορὰς κατά τε τὴν μορφὴν καὶ τὰ ἀποτελέσματα, καθ' ὅσον πρωτεύει ἓν ἐκ τῶν δύο τελευταίων στοιχείων, αἱ ἐκσφενδονίσεις ἢ ἡ ἐκροή· αἱ διαφοραὶ αὗται ἐξαρτῶνται κυρίως ἐκ τῆς συνθέσεως τῆς λάβας. Αὕτη σύγκειται μὲν γενικῶς ἐκ πυριτιώματος ὁμοίου πρὸς τὴν σκωρίαν τῶν ὑψικαμίνων· ἀλλ' εἰς αὐτὰς τὸ ποσὸν τοῦ πυρίτου ἄλλοτε ἄλλο εἶναι, ὅθεν καὶ ἡ ἔκχυσις γίνεται κατὰ διάφορον ὅλως τρόπον· τὸ στοιχεῖον τοῦτο καθιστᾷ μᾶλλον ἢ ἧττον εὔτηκτον τὴν λάβαν, ὅταν δὲ εἶναι ὀλιγοστὸν οἱ ῥύακες καθίστανται λίαν ῥευστοί, δύνανται νὰ μετεωρίζωνται ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ καὶ νὰ φαίνωνται πράγματι κατὰ τὰς μεγάλας ἐκρήξεις ὡς ποταμοὶ πυρός, ὡς πλειστάκις περιεγράφησαν. Ἑτέρα ἰδιότης

τῆς βασικῆς ταύτης λάβας εἶναι ὅτι σχηματίζει περιελθοῦσα εἰς κατάστασιν τετηκυίας ὑέλου τὸ κύριον στοιχεῖον τῶν ἠρέμων, διηνεκῶς ἐν ἐνεργείᾳ εὑρισκομένων ἡφαιστείων, τῶν ὁποίων τὸ Στρόμβολι εἰς τὰς Λιπάρας πρόκειται ὡς τὸ γνωστότερον καὶ ἐγγύτερον ἡμῶν παράδειγμα· εἶναι ἡφαίστεια, ὧν χαρακτὴρ εἶναι νὰ παρουσιάζωσιν εἰς τὸ βάθος τοῦ κρατῆρος αὐτῶν τὴν τετηκυίαν ταύτην λάβαν, ἥτις τὰ μεταποιεῖ εἰς λίμνας πυρός· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ μᾶζα, ἥτις δὲν παύεται ἀναβράζουσα ἐν τῷ βάθει, ὑπόκειται εἰς βραδείας δονήσεις, αἵτινες ἐνίοτε τὴν ἐξωθοῦσιν ὑπὲρ τῶν χειλέων, ἄνευ ὅμως ἴχνους ἐκσφενδονίσεως ἢ τῆς ἐλαχίστης ἐκρήξεως· εὑρισκόμεθα ἄρα πρὸ εἰδικῆς ἐνεργείας, ἥτις προϋποθέτει συγκοινωνίαν διαρκῆ καὶ εὐρεῖαν μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς ἑστίας καὶ τῆς ἀτμοσφαίρας. Τὸ Μάουνα λόα εἰς τὰς Σανδβιχίους νήσους παρέχει τὸ ἐπισημότερον παράδειγμα· ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ πελωρίου τούτου ἡφαιστείου, ὑψουμένου εἰς 4,000 μ. ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὠκεανοῦ, ἀνοίγεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Κιλουέα λέβης κοχλαζούσης λάβας, ἔνθα ἡ ἐκφυγὴ τῶν ἀερίων ἐπιφέρει τὴν τάνυσιν τῆς λάβας ὑπὸ μορφὴν εὐκάμπτων νημάτων ὁμοίων πρὸς ὑάλινα σύρματα, τὰ ὁποῖα οἱ ἰθαγενεῖς καλοῦσι κόμην τῆς Πελέ· εἶναι δὲ κατ' αὐτοὺς ἡ Πελὲ ἡ θεὰ ἡ κατοικοῦσα εἰς τὰ βάθη τοῦ ἡφαιστείου.

Ὅταν ῥῆγμά τι ἀνοιχθῇ ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοιαύτης λίμνης, ἡ ἐκροὴ τῆς λάβας ὁμοιάζει κατ' ἀρχὰς πρὸς ἀληθῆ πηγὴν ἀναβρύουσαν πῦρ· εἶτα ἐκχέεται ἐπὶ τῶν κλιτύων ὡς ποταμὸς τετηκότος μετάλλου, ἢ μᾶλλον ὡς χείμαρρος, καθ' ὅσον βαίνει ταχέως, μεταπίπτει δὲ ἐν εἴδει καταρράκτου εἰς τοὺς πρόποδας τῶν κρημνῶν, ὅταν κατὰ τὴν πορείαν της διακόπηται αἴφνης τὸ ἔδαφος. Θαυμάσιον εἶναι τότε τὸ θέαμα, διότι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους οἱ ῥύακες τηροῦσι τὴν συνέχειάν των. Τοὐναντίον δὲ ὅταν ἡ λάβα εἶναι πυριτιώδης, οἱ ῥύακες ἐστερημένοι τῆς ῥευστότητος φαίνονται γλοιώδεις πυκνοὶ καὶ τεταγμένοι καθ' ὁλκοὺς διακεκομμένους, ἅμα δὲ καὶ ἡ ταχεῖα πῆξίς των ἐπιφέρει μετὰ τὴν ἀπόψυξιν τὴν ἔμφραξιν τοῦ κρατῆρος, τοῦθ' ὅπερ καθιστᾷ τὸ ἡφαίστειον λίαν κινδυνῶδες, διότι κλεισθέντος τοῦ στομίου τὰ ἀέρια δὲν δύνανται νὰ ἐκφύγωσιν ἠρέμα. Ὅθεν συσσωρεύονται κάτωθεν ὑπὸ πίεσιν ἱκανὴν νὰ ἐπενέγκῃ βιαίαν ἔκρηξιν αὐτῶν· ἐκ τούτου οἱ ἀκανόνιστοι παροξυσμοί, ἤτοι ἰσχυραὶ ἐκρήξεις καὶ φάσεις ἠρεμίας. Ὁ διαλείπων οὗτος τρόπος τῆς ἐνεργείας τῶν ἡφαιστείων εἶναι ἐκ τῶν ἐπιφοβωτέρων, κατὰ πάντα δὲ παροξυσμὸν μόνον συμφοραὶ ἀναγράφονται, αἵτινες ἰδιαίτατα γίνονται

δειναί, ὅταν ἡ ἡφαιστειώδης ἐνέργεια ἐκδηλοῦται ἐν πυκνῶς κατῳκημένῃ χώρᾳ.

Οἱ κραδασμοὶ τοῦ ἐδάφους οἱ προάγγελοι τῆς εἰσόδου τοῦ ἡφαιστείου εἰς τὴν σκηνὴν εἶναι τοιοῦτοι, ὥστε τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν καὶ τῶν φρεάτων ἐξαλείφονται μέχρι τελείας ἀποξηράνσεως· ὁ κρατὴρ κροτεῖ· τὰ ἀποσπάσματα αὐτοῦ ἡνωμένα πρὸς τὴν μᾶζαν στερεᾶς λάβας, ἥτις ἔφρασσε τόσον καλῶς τὴν ὀπήν, ἐκσφενδονίζονται εἰς τὸ κενόν· αἴφνης μετὰ ταχύτητος ἀστραπῆς ἐκπηδᾷ ἀπὸ τῆς κορυφῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν μέλαινα στήλη καπνοῦ εἰς ὕψη ἀπίθανα. Εἰς τὸ Κοτοπάξι κατὰ τὴν ἄνω μνημονευθεῖσαν ἔκρηξιν ἡ στήλη αὕτη εἶχεν ὕψος 10 χμ. Τὸ Κρακατοὰ τῷ 1883 ἐξέπεμψε στήλην εἰς ὕψος 11 χμ. Τέλος δὲ ἡφαίστειόν τι τῆς Νέας Ζηλανδίας τῷ 1886 ἐξηκόντισε τοιαύτην εἰς τὸ μέγιστον ὕψος τῶν 13 χμ. Οἱονδήποτε ὅμως καὶ ἂν εἶναι τὸ ὕψος αὐτῆς, ἡ ἐξ ἀτμῶν αὕτη στήλη περιφρονοῦσα τοὺς βιαιοτέρους ἀνέμους διατηρεῖ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν κάθετον διεύθυνσιν· οὐδὲν ἕτερον δύναται ν' ἀποδείξῃ πειστικώτερον τὴν μεγάλην ἐκρηκτικὴν δύναμιν ἣν ἀναπτύσσουσι τὰ τοιαῦτα ἡφαίστεια. Ἡ στήλη αὕτη εἶναι μέλαινα ἐκ τῶν σμικρῶν καὶ λεπτῶν ἐκείνων τριμμάτων τῆς λάβας, ἅτινα καλοῦνται τέφρα, ὅταν δὲ εἰς τὴν ἐσχατιὰν τῆς αἰθεροβάμονος πορείας της ἐκτείνηται καὶ πρὸς τὰ πλάγια, τὰ ζοφερὰ νέφη ἅτινα παράγει, ἀφ' οὗ ἐπισκοτίσωσι τὸν ἥλιον ἐπὶ ἀκτῖνα μεγάλην καὶ διασχισθῶσιν ὑπὸ κεραυνωδῶν ἀστραπῶν ἐντονωτάτων, διότι τὸ ἡφαίστειον κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἐκπληροῖ ἔργον ἰσχυροτάτης ἠλεκτρομηχανῆς, καταχέουσιν ἐπὶ τὴν πέριξ χώραν καὶ εἰς μεγάλας ἔτι ἀποστάσεις τῇ βοηθείᾳ τῶν ἀνέμων τὴν βροχὴν τῆς τέφρας τὴν τόσῳ ἀπαισίαν. Ἀπαισία, αὕτη εἶναι ἡ ἁρμοδία ἔκφρασις ὑφ' ἃς συνθήκας ζῶμεν ἤδη, διότι ἡ λεπτότης τῆς τέφρας τῆς γλοιώδους λάβας εἶναι τηλικαύτη ὥστε διαποτίζει τὸν ἀέρα, ὅστις ἕνεκα τούτου δὲν εἶναι ἀναπνεύσιμος καὶ δύναται πολλάκις νὰ ἐπενέγκῃ ἀσφυξίαν ἐκ πνιγμονῆς, ἥτις τοσαῦτα θύματα ἠρίθμησεν ἐν Ἁγ. Πέτρῳ.

Διαρκούσης τῆς ἐνεργείας ὁ κρατὴρ τοῦ ἡφαιστείου φαίνεται ὡς ὑπόνομος εὑρισκομένη ἐν διηνεκεῖ ἐκρήξει λίαν κινδυνώδει, διότι τὰ βλήματά του σύγκεινται ἐξ ὀγκολίθων, πελωρίων πολλάκις διαστάσεων, οἵτινες ῥιφθέντες εἰς ὕψη πολλῶν χιλιάδων μέτρων ἐπιφέρουσι κατὰ τὴν πτῶσίν των μεγάλας βλάβας· αἱ βλάβαι αὗται εἶναι τοσούτῳ δεινότεραι καθ' ὅσον τὰ βλήματα ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν κατακόρυφον διεύθυνσιν, δύνανται νὰ λάβωσιν ἐντελῶς ἄλλην.

Εἰς τὰ μεγάλα ἡφαίστεια τὰ ὑψούμενα ὑπεράνω τῶν χιλίων μέτρων, ὅταν ἡ λάβα ἀνέλθῃ μέχρι τοῦ κρατῆρος τῆς κορυφῆς, ἡ πίεσις τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἡ στήλη αὕτη ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῆς ὀπῆς ἐπιφέρει τὴν ῥῆξιν τούτων. Τὰ ἀναπτυσσόμενα ἀέρια δύνανται ἐφ' ἱκανὸν νὰ διατηρήσωσι τὴν μεγάλην ἐνέργειάν των, ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι ταῦτα μᾶλλον ὀφείλομεν ἐγγύτερον νὰ ἐπιβλέπωμεν, διότι ἀπολυθέντα δυσκόλως ἐπέχονται· εἶναι δ' εὐχερέστατον τοῦτο ὅταν κατὰ καλὴν τύχην ἐξαγγέλλωσι πολὺ πρότερον ὅτι τὸ πῦρ αὐτῶν, ὅπερ ἐνομίζετο ἐσβεσμένον, μέλλει ν' ἀναφλεγῇ. Τοῦτο δὲ ἔπραξε κάλλιστα καὶ ἡ Πελέ, τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον.

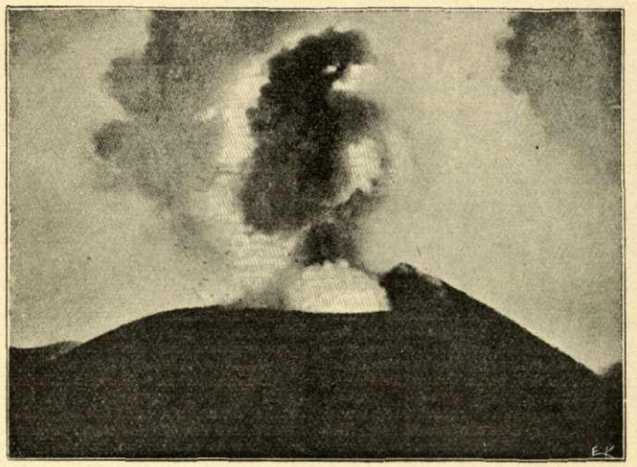

Εἰκ. 3. Ὁ Βεζούβιος κατὰ τὴν τελευταίαν ἔκρηξιν.

Στήλη καπνοῦ ἐξερχομένη ἐκ τῆς κορυφῆς κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ μηνός· εἶτα δοῦποι ὑποχθόνιοι, κραδασμὸς τοῦ ἐδάφους καὶ τέλος βροχὴ τέφρας κατακαλύψασα διὰ τοῦ λευκοῦ σαβάνου της τὰς οἰκίας τοῦ Ἁγ. Πέτρου, καταστροφὴ τῶν ἐργοστασίων ὑπὸ χείμαρρον βορβόρου, πάντα τέλος τὰ προαγγέλματα ὑπῆρχον· ὤφειλον λοιπὸν οἱ κάτοικοι νὰ φυλαχθῶσι καὶ νὰ δυσπιστῶσι τὰ μέγιστα, ἀφ' οὗ εἶναι γνωστὸν ὅτι ὅσῳ μείζονα χρόνον ἡφαίστειόν τι ἔμεινεν ἐν ἠρεμίᾳ τοσούτῳ καὶ ἡ ἐξέγερσίς του θὰ εἶναι τρομερά· ἀλλ' ὅμως ὑπῆρξαν ἀσυναίσθητοι. Ἐν ᾧ τὰ ζῶα ἀγόμενα ὑπὸ τοῦ ἐνστίκτου ἐδείκνυον σημεῖα φρίκης, εἰς ἐκεί-

νους τὰ προανακρούσματα τῆς ἐκρήξεως ἐνέπνεον μᾶλλον τὴν ἐλπίδα ἢ τὸν φόβον. Καὶ ὅμως ἦσαν ἐκφανῶς κατάδηλα καὶ ἐπανελήφθησαν μετ' ἀπαραμίλλου ἐπιμονῆς, ἐὰν δὲ ἡ τελικὴ καταστροφὴ εἶχεν ὡς ἰδιάζον τὸ καταπληκτικῶς αἰφνίδιον, καταφανεστάτη ὅμως ἦτο καὶ ἡ βραδύτης ἣν τὸ ἡφαίστειον ἐπέδειξε κατὰ τὰς προκαταρκτικὰς κινήσεις του· τέλος ὅμως ἐξαντλῆσαν ὅλην τὴν σειρὰν τῶν ἀπειλῶν καὶ παραινέσεων ἐπέσπευσε τὴν λύσιν.

Τῇ 8ῃ Μαΐου τὸ ὄρος διαρραγὲν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ τελικοῦ κώνου ἐξεσφενδόνισε κατὰ τοῦ Ἁγ. Πέτρου ὄγκους ἀερίων, λίθων καὶ τέφρας διαπύρου, οἵτινες ἐν ἀκαρεῖ ἐξηφάνισαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ βεβαίως τῶν ἡφαιστείων κατακλυσμῶν οὐδὲν ὑπάρχει τὸ ἀποτομώτερον καὶ τὸ φρικωδέστερον· ἀλλὰ καὶ οὐδὲν ἔδωκε τόσα προμυνήματα τῆς προσεγγίσεως δυνάμενα νὰ προλάβωσι τὰ χείριστα, τοῦθ' ὅπερ ἐμπνέει θλιβερὰν μετάνοιαν πρὸ τοιαύτης ἐρημώσεως. Διότι οὐδὲν ἕτερον ἡφαίστειον παρέσχε ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν προδρόμων βιαίας ἐκρήξεως μέχρι τῆς τελείας πραγματεύσεώς της τόσον χρόνον (3 Ἀπριλίου μέχρι 8 Μαΐου), ἱκανὸν ὅπως τὰ ὑπὸ τῆς συνέσεως ἐπιβαλλόμενα μέτρα ληφθῶσιν ἀποτελεσματικῶς.

Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ τοῦ Ch. Vélain.

Η ΑΓΙΑ ΜΟΝΗ

ΠΑΡΑ ΤΟΥΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥΣ ΠΡΟΠΟΔΑΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΗΔΙΟΥ

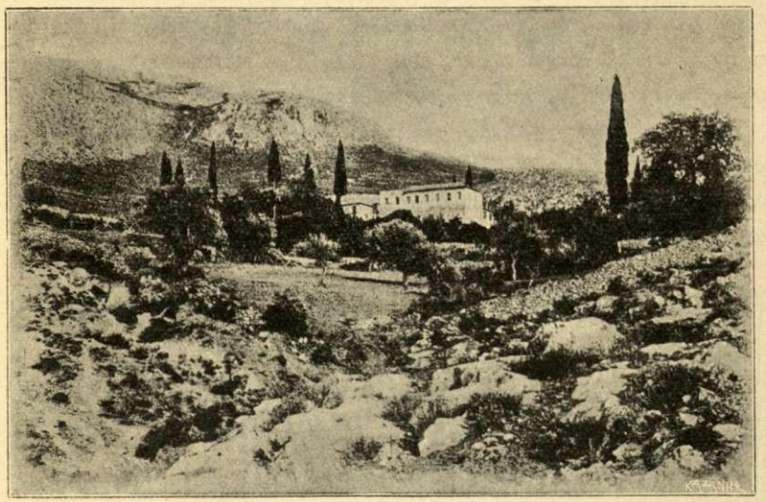

Ἐπὶ ἐπισκόπου Ναυπλίου καὶ Ἄργους Λέοντος ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Ναυπλίου καὶ ἐν τῷ μέσῳ ταπεινῶν λόφων πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Παλαμηδίου, μεσημβρινῶς τοῦ χωρίου Ἀρείας, ὅπερ καὶ νῦν τὸ αὐτὸ διατηρεῖ ὄνομα, ἱδρύθη ἰδίᾳ τοῦ ἐπισκόπου δαπάνῃ μονὴ καλογραιῶν· ἐν τῷ περιβόλῳ δὲ ταύτης ἐκτίσθη ὁ περικαλλὴς ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1149, ὡς ἐκ τῆς ἐπ' αὐτοῦ διατηρουμένης ἔτι καὶ νῦν ἐπιγραφῆς ἐξάγεται. Πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τούτου ἐχρησίμευσεν ἐν μέρει καὶ ὑλικὸν ἀρχαίου ἐθνικοῦ ναοῦ, καθ' ὅσον ἐπὶ τῶν κεφαλῶν κιόνων τινῶν τοῦ εἰρημένου ναοῦ φέρονται κιονόκρανα ἀρχαῖα κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ, εἰς πολλὰ δὲ μέρη τοῦ οἰκοδομήματος παρατηροῦνται ἐντετειχισμένοι λίθοι κατειργασμένοι, ἐξ ἀρχαίου προφανῶς κτιρίου εἰλημμένοι. Παρὰ τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ τούτου εὕρηται μικρὰ πηγὴ καλοῦ ὕδατος, ἣν τινες ἐσφαλμένως ὑπέ-

λαβον ὡς τὴν Κάναθον [1], ἐν ᾗ ἡ Ἥρα λουομένη ἀνελάμβανε τὴν παρθενίαν της [2]. Ὁ ναὸς οὗτος κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Κ. Σ. Ζησίου εἶναι ἐκτισμένος ἐκ λίθων πωρίνων ὀρθογωνίων 0μ,40 περίπου τὸ μῆκος καὶ 0μ,20 περίπου τὸ πλάτος κατ' ἰσοδομίαν· ἔχει εἰς ἑκατέραν τῶν δύο μικροτέρων πλευρῶν μεγάλους λίθους ἐκτισμένους εἰς σχῆμα σταυροῦ, 2μ,50 τὸ μῆκος καὶ 1μ,20 τὸ πλάτος. Ἐκ τῶν δύω θυρῶν τοῦ ναοῦ ἡ μὲν μεγαλειτέρα πρὸς τὴν νοτιοδυτικὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἀντικρὺ τοῦ ἱεροῦ ἀδύτου ἠνέωκται, ἡ δὲ μικροτέρα πρὸς τὴν βορειοδυτικήν. Ἡ θόλος τοῦ ναοῦ ἐστήρικται ἐπὶ τεσσάρων κιόνων μονολίθων ἐκ μαρμάρου φαιοῦ ἄνευ διαξεσμάτων. Ὅλος ὁ ναὸς ἔχει διεύθυνσιν βορειοανατολικῶς, παρέχει δὲ εἰκόνα καθαροῦ Βυζαντινοῦ τύπου [3].

Δεξιὰ τῇ μεγάλῃ εἰσόδῳ τοῦ ναοῦ καὶ πρὸς τὴν νοτίαν γωνίαν αὐτοῦ, εἰς ὕψος τεσσάρων περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς βάσεως, σῴζεται ἐντετειχισμένη πλὰξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου φέρουσα κεχαραγμένην τὴν ἑπομένην ἐπιγραφήν :

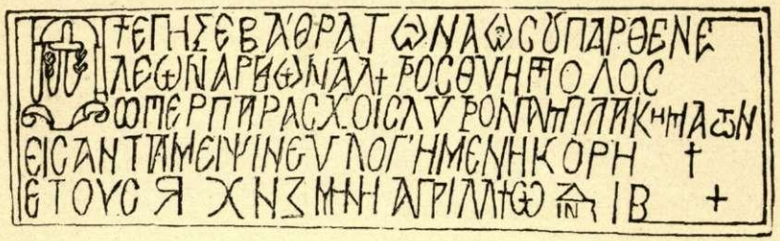

«+Ἔπηξε βάθρα τῷ ναῷ Σου, Παρθένε,
»Λέων Ἀργείων ἁλιτρὸς θυηπόλος,
»ᾧπερ παράσχοις λύτρον ἀμπλακημάτων
»εἰς ἀντάμειψιν, εὐλογημένη κόρη+».

Ἔτους ,ϛχνζ' (6657 ἢ 1149 μ. Χ.) μηνὶ Ἀπριλλίῳ Ἰνδ. ΙΒ+.

[1] Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, ὅπου κατὰ Στράβωνα ὑπῆρχον τὰ σπήλαια καὶ οἱ οἰκοδομητοὶ λαβύρινθοι, ὁ Ἐρνέστος Κούρτιος (Πελοπον. Β' 391) τίθησι τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἐν ᾧ τὰ μυστήρια αὐτῆς ἐτελοῦντο κατ' ἔτος· ὑπολαμβάνει δὲ καὶ τὴν ἐκεῖ παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς Μονῆς ἐκρέουσαν πηγὴν ὡς τὴν Κάναθον, ἐν τῇ ὁποίᾳ λουομένη κατ' ἔτος ἡ τοῦ Διὸς σύζυγος ἐγίνετο παρθένος. *Ἥρα τελεία*, καὶ παρ' αὐτῇ τίθησι τὸ ἐπὶ βράχου γεγλυμένον εἴδωλον τοῦ ὄνου, ὅστις τὴν τῆς ἀμπέλου ἐδίδαξε τομήν.

[2] Παυσαν. Β. 38. 3.

[3] Ὁ ναὸς οὗτος, ἄριστα καὶ ἤδη διατηρούμενος, καθιερώθη ἐπ' ἐσχάτων μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτοῦ διὰ διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου ἰδιοκτήτου αὐτοῦ Μιχαὴλ Ἰατροῦ, ἀποθανόντος ἐν ἔτει 1868, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς καταφύγιον μοναζουσῶν γυναικῶν.

Ἐπὶ τῶν στύλων καὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ τούτου διασῴζονται καὶ μεταγενέστεραι κακότεχνοι ἐπιγραφαί, αἱ ἑπόμεναι :

1691 Απρι— 8 — 26 — ηλθα εγο ΑΓΓΕΛΛΟC ΠΑΝΑΡΕΤΟC

1659 ΑΠΡΙΛ *λιου* ΘΕΟΔΟ σΙΟC ΠΑΔΟ+

Ἐπὶ τοῦ πρώτου δεξιὰ τῷ εἰσιόντι στύλου εἰσὶ κεχαραγμένα τὰ ἑξῆς γράμματα P_P^P

ἄτινα ἀποτελοῦσι πιθανῶς τὰ ἀρχικὰ γράμματα ὀνόματος Φράγκου τινὸς ἢ Βενετοῦ.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου στύλου δεξιά :

ΝΙΚ*ολαος* ΜΝ *16* σ+ΩΤ *41* ΜΖ

Φλεβαρ[α] *1.*

Ἐπὶ τοῦ πρώτου στύλου ἀριστερά :

LAV — ENZIO
BELOCh*I*O
(Laurenzio Belochio).

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου στύλου ἀριστερά :

M + X	
16	*26*
κ	*β*

Ιω. μπονα[χη]
. . . . . .
δρακος
α χ. μ. έ

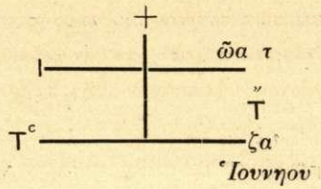

LYCIO GOTI

ZOPZI

S GO

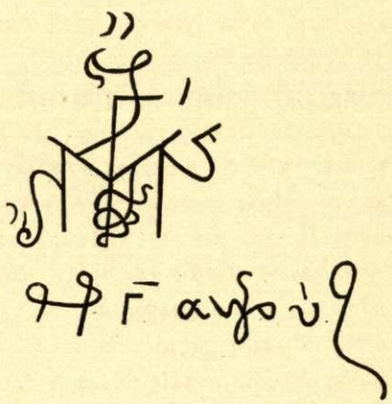

Τὸ διάγραμμα τοῦτο δηλοῖ προφανῶς τὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον ἀνδρός τινος, ὑφ' ὃ καὶ ἡ χρονολογία ᾳφγ΄ αὐγούστου ζ'.

Ἡ ἱερὰ αὕτη μονὴ [1] ἀρχικῶς μὲν προώριστο ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου αὐτῆς κτήτορος καὶ ἱδρυτοῦ Λέοντος ὡς καταφύγιον καλογραιῶν, βραδύτερον

[1] Ὁ κατὰ τὸ 1668 ἐπισκεφθεὶς τὸ Ναύπλιον Γάλλος περιηγητὴς Des-Monceaux ἐν τοῖς σῳζομένοις ἀποσπάσμασι τῶν περιηγήσεων αὐτοῦ μνημονεύει τῆς Ἁγίας Μονῆς, εἰς ἣν καὶ παρέμεινε μίαν νύκτα. Οὗτος παρετήρησε τότε στήλας τινάς, τὰς ἐν τῷ ναῷ ἴσως, ἃς ἐθεώρησεν ὅτι εἶχον ἀποσπασθῆ ἐξ ἀρχαίου τινὸς οἰκοδομήματος.

ὅμως μετετράπη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου εἰς ἀνδρῴαν μονήν, τῶν ἐν αὐτῇ τέως μοναζουσῶν τριάκοντα ἓξ καλογραιῶν μετενεχθεισῶν εἰς ἑτέραν μονήν, ἱδρυθεῖσαν συγχρόνως, ἀπώτερον τῆς θαλάσσης διὰ τὸν κίνδυνον τῶν πειρατῶν, εἰς θέσιν Βούζη [1].

Τὸ σχετικὸν ὑπόμνημα τοῦ ἐπισκόπου Ἄργους καὶ Ναυπλίου Λέοντος περὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς μονῆς ταύτης ὡς καὶ τὸ τυπικὸν τῆς λειτουργίας αὐτῆς [2] καταχωρίζομεν ᾧδε ἐπὶ λέξεσιν, ὡς πολλοῦ λόγου ἄξια ἐν σχέσει πρὸς τὴν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους σύστασιν τῶν μονῶν.

Α΄

+ Ὑπόμνημα. +

«+Τοῦ ταπεινοῦ Λέοντος καὶ εὐτελοῦς Ἐπισκόπου Ἄργους καὶ Ναυ» πλίου ἐπὶ τῇ γεγονυίᾳ παρ' αὐτοῦ Νέᾳ Μονῇ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὑπερα» γίας Θεοτόκου ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς Ἀρείας+».

«+Ἔρθασε μὲν ἡ ἡμετέρα εὐτέλεια ἱερὸν δομήσασθαι φροντιστήριον » ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὑπεράγνου Δεσποίνης Ἡμῶν Θεομήτορος κατὰ τὴν » τοποθεσίαν τῆς Ἀρείας, ἐν ᾗ τὸν μοναδικὸν βίον ἀνύειν ἔταξε γυναῖ» κας, τὰς αἱρουμένας ὑπέχεσθαι τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, » τὸν ἀριθμὸν τριάκοντα ἓξ, καὶ μέν τοι καὶ πρὸς τῇ τῆς καταμονῆς » ἀναπαύσει καὶ τὰ πρὸς ζωὴν ταύταις συνέταξεν, ὥστε εἰς τὸ ἀπέραν» τον ἔχειν αὐτάς, ὅθεν ταῦτα πορίσαιντο, ὡς μὴ τῇ τούτων ἐλλείψει » διὰ τὴν ἀναγκαίαν τοῦ σώματος χρείαν ἀτόνως τὸν μοναδικὸν ἀνύωσι » δρόμον καὶ δι' ὑπομνήματος δὴ αὐταῖς τὸ εἶναι τὸ τοιοῦτον σεμνεῖον » ἐλεύθερον πάσης ἐκκλησιαστικῆς τε καὶ ἀρχοντικῆς χειρὸς εἰς τὸν » αἰῶνα τὸν ἅπαντα διετάξατο. Τί τὸ μετὰ ταῦτα ; Οὐ μακρός τις

[1] Οὐδαμοῦ τῆς Ἀργολίδος φέρεται νῦν θέσις Βούζη. Ἂν κρίνῃ τις ἐκ τοῦ παρὰ τὸ χωρίον Μέρβακα τῆς Μιδέας σῳζομένου ἀρχαίου ναοῦ, ὅστις φαίνεται σύγχρονος καὶ ὁμοειδὴς σχεδὸν τῷ ἀνωτέρω παρὰ τὴν Ἄρειαν, δύναται εἰκότως νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἐδῶ εὑρηται ἡ θέσις Βούζη, ἔνθα ἡ νέα μονή, εἰς ἣν ἀπώτερον τῆς θαλάσσης μετέφερεν ὁ ἐπίσκοπος Λέων τὰς ἐν Ἀρείᾳ μοναζούσας ἐπὶ τὸ ἀσφαλέστερον. Παρὰ τῷ ναῷ τούτῳ τοῦ Μέρβακα διεκρίνοντο μέχρις ἐσχάτων καὶ θεμέλια οἰκοδομημάτων τινῶν, πιθανῶς κελλίων.

[2] Acta et Diplomata Monasteriorum et Ecclesiarum Orientis. Τόμ. Β΄, σελ. 178—190.

» παρωχήκει χρόνος, καὶ ὅπερ ἐστὶν ἰδεῖν τοὺς φυτοκόμους καὶ γεωργοὺς
» κατὰ τέχνην τὴν ἑαυτῶν ποιοῦντας, καὶ νῦν μὲν κλῶνά τινος φυτοῦ
» πηγνύντας τῇ γῇ καὶ μέχρι τινὸς θεραπεύοντας, ἔπειτα δὲ τοῦτον
» ἐκεῖθεν ἀποσπῶντας καὶ ἀλλαχόσε μεταφυτεύοντας, ὡς ἐντεῦθεν τοῦ
» φυτοῦ καὶ πρὸς σύμπηξιν ἑδραιοτέραν καὶ πρὸς αὔξησιν ἐλαύνοντος
» κρείττονα καὶ πρὸς καρποφορίαν πρωϊμωτέραν, τοιοῦτόν τι συμβέβηκε
» καὶ ἡμᾶς ἐργάσασθαι ἐπὶ τῷ τοιούτῳ σεμνείῳ, εἰ καὶ παρὰ τὴν ἡμῶν
» ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν τῶν τούτῳ συστησαμένων τὸ γεγονὸς ὑστάτως
» ἐτύγχανεν, ἀλλά γε τὸ τοῦ πράγματος ἀποτέλεσμα παρόμοιον ἀπο-
» δέδεκται τῇ ῥηθείσῃ προνοίᾳ τῶν φυτοκόμων· ἐπειδὴ γὰρ τὰ καθ' ἡμᾶς
» ταῦτα παράλια καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν πλήρη τυγχάνουσι θαλαττίων
» λῃστῶν κατὰ πᾶσαν ἄδειαν τὰ πάντα λῃζομένων, καὶ ὅ,τι βούλον-
» ται ἄτοπον δρώντων κατὰ παντὸς τοῦ εἰς σφῶν χεῖρας ἐμπίπτοντος,
» φόβος οὐκ ἀγενὴς ἡμᾶς ἐπέθραττε μήποτε τὸ τοιοῦτον σεμνεῖον εὐά-
» λωτον ὂν τοῖς τοιούτοις λῃσταῖς, οἷα θαλάσσης οὐ πόρρω ἀφεστηκός,
» ὑπὸ τούτων ἀπόληται, καὶ πρὸς ταῖς ἀφαιρέσεσι τῶν ἐνόντων τῇ
» Μονῇ καὶ φθορὰ τῶν μοναζουσῶν ἐπιγίνοιτο, ᾗ χαίρουσιν ἐς τὰ μάλι-
» στα οἱ καθάπαξ τὸν θεῖον ἀπωσάμενοι φόβον καὶ τὸν λῃστρικὸν μετιόν-
» τες βίον. Ἵν' οὖν μὴ τοιοῦτόν τι συμβῇ συνεργίᾳ τοῦ μισοκάλου
» σατὰν καὶ τὸ δόξαν ἡμῖν εὐσεβὲς σπούδασμα εἰς τοὐναντίον ἀντιπερι-
» στῇ, πρὸς δευτέρους πόνους ἀπεδυσάμεθα καὶ σεμνεῖον ἕτερον ἐξ αὐτῶν
» κρηπίδων δομησάμενοι, πόρρω διακείμενον τῆς θαλάσσης, περὶ τὴν
» τοποθεσίαν τοῦ Βούζη, ἐπ' ὀνόματι ἱδρυθὲν καὶ τοῦτο τῆς πανάγνου
» Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Θεομήτορος, καὶ περὶ αὐτὸ κελλία τὰ πρὸς ἀνά-
» παυσιν τῶν μοναζουσῶν καὶ λοιπὰ τὰ χρειώδη τῷ τοιούτῳ σεμνείῳ
» ποιήσαντες, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς σωματικὴν παντοίαν καὶ διηνεκῆ
» πρόνοιαν τῶν μοναζουσῶν ἀφιερώσαντες τῇ Μονῇ καὶ τὸ πάντοθεν
» ἐλεύθερον καὶ ἀδέσποτον εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα περιποιησάμενοι
» ταύτῃ, δι' Ὑπομνήματος ἡμῶν τῶν εὐτελῶν, τῶν χρηματισάντων
» ταύτης κτητόρων, ἐνταῦθα τὰς μοναζούσας συνετάξαμέν τε καὶ συνη-
» γάγομεν καὶ καθηγουμένην τούτων προεστησάμεθα. Τὴν δέ γε προτέ-
» ραν τούτων Μονὴν εἰς ἀνδρῶαν μετεσκευάσαμεν συναγηοχότες αὐτάρ-
» κεις μοναχοὺς καὶ τούτους ταύτῃ ἐγκατοικήσαντες, οὓς καὶ τριάκοντα
» ἓξ βουλόμεθα εἶναι ἐς ἀεὶ εἴτε καὶ πλείονας, ἐλάττονας δὲ οὐδαμῶς,
» καὶ διὰ σφραγῖδος ἡγούμενον ἐν αὐτοῖς κατεστήσαμεν. Ἐπειδὴ τοίνυν
» ἐκ τοιούτων αἰτιῶν ἡ μετάθεσις ἀπὸ τῆς τοιαύτης Μονῆς ἐπηκολού-

» θησε τῶν μοναζουσῶν ἐφ' ἑτέραν, ἣν ἐκ βάθρων ἄρτι συνεστησάμεθα,
» εἰς ἀνδρῶαν δὲ τὴν προτέραν Μονὴν ἠμείψαμεν, ὡς ἑκατέρωθεν ὁ Θεὸς
» δοξάζοιτο, καὶ ψυχαὶ ἀρρένων καὶ θηλειῶν ὡσαύτως σῴζοιντο, δια-
» ταττόμεθα διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν Ὑπομνήματος πάντα τὰ ἀφιερω-
» θέντα παρ' ἡμῶν τῇ προγενεστέρᾳ γυναικείᾳ Μονῇ, τῇ κατὰ τὴν
» Ἄρειαν διακειμένῃ, τῇ ἐξ ὕστερον ἀπὸ γυναικείας εἰς ἀνδρῶαν μετα-
» μειφθείσῃ, δι' ἃς ἔφαμεν αἰτίας, ἐπ' αὐτῇ τῇ νῦν γυναικείᾳ Μονῇ,
» τῇ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Βούζη διακειμένῃ, ἀπαράσπαστα εἶναι καὶ
» ἀμείωτα εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα καὶ τὸ γεγονὸς παρ' ἡμῶν ἐπ'
» αὐτῇ Ὑπόμνημα ἀπαράθραυστον μένειν πάντη καὶ ἀπαράβατον ἐπὶ
» πᾶσι τοῖς ἐμφερομένοις αὐτῷ ὡς δοκεῖν τὰς αὐτὰς μοναζούσας ἐν αὐτῇ
» τῇ Μονῇ τῆς Ἀρείας καὶ πάλιν παρεῖναι, κἂν ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Βούζη
» ποιῶνται τὴν οἴκησιν καὶ τὸν ἀσκητικὸν διανύωσι βίον· ἐγχωροῦμεν
» δὲ τὸν καθηγούμενον τῆς αὐτῆς ἀνδρῴας Μονῆς ἐπ' ἀδείας ἔχειν ἐπι-
» τηρεῖν τὸν οἰκονομοῦντα τὰ τῆς γυναικείας Μονῆς, εἴπερ καὶ ἡ καθη-
» γουμένη καὶ αἱ λοιπαὶ μοναχαὶ τοῦτο βούλοιντο, ὡς ἔφορον γὰρ αὐτῶν
» οἱονεὶ βουλόμεθα εἶναι καὶ ἀντιποιεῖσθαι τῶν μοναζουσῶν, ἐφ' αἷς
» δυσχερείαις ἔχωσι παρ' αὐτῶν προκαλούμενον, ἅπαξ μέν τοι τοῦ χρό-
» νου εἴτε καὶ δὶς παραβάλλειν τοῦτον τῷ μοναστηρίῳ πρὸς προσκύνησιν
» διαταττόμεθα, καὶ κοινῶς συνομιλεῖν τῇ τε καθηγουμένῃ καὶ ταῖς λοι-
» παῖς, καὶ μὴ συχνάκις προφάσει δῆθεν ἀντιποιήσεως, ἵνα μὴ πρόσ-
» κομμα τοῖς κοσμικοῖς γένοιντο, καὶ καθάπαξ παντοίως σπουδάζειν τὰ
» πρὸς σύστασιν τῆς Μονῆς, ἀνοσφίστως δὲ καὶ μηδὲ ἄχρι μοδίου σίτου
» ἢ μέτρου οἴνου ἅπτεσθαι τῶν τῆς Μονῆς ἢ κτήνους τινός, τὸν βουλη-
» θέντα γὰρ ἡγούμενον τοῦτο ποιεῖσαι διηνεκεῖ ἀφορισμῷ καθυποβάλλο-
» μεν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω τὰ τῆς γυναικείας Μονῆς ἐτετύπωτο καὶ
» διώριστο, τὰ δέ γε τῆς ἀνδρῴας ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τὴν ἀρχὴν
» λαμβανέτω, τὸν καθηγούμενον ἀπ' αὐτῆς τῆς Μονῆς γίνεσθαι διατατ-
» τόμεθα τόν, ὃς ἂν ἐκ τοῦ τοσούτου συστήματος καὶ χρόνῳ καὶ ἀρετῇ
» τὸ αἰδέσιμον ἔχων καταφαίνοιτο, καὶ παρὰ τῆς ἀδελφότητος πάσης
» ἐγκρίνοιτο, ἵν' εἴη καὶ τοῖς λοιποῖς ἀρχέτυπον παντὸς ἀγαθοῦ, μὴ τῷ
» τῆς ἡγουμενίας ἀξιώματι καλλωπιζόμενος ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς καλλω-
» πίζων τοῦτο τοῦ τρόπου τῇ κοσμιότητι. Ἡ μέντοι προχείρησις τούτου
» οὑτωσὶ προβαινέτω· ἡ ἀρχιερατικὴ ῥάβδος ἡμῶν τῶν εὐτελῶν, τῶν
» τὴν μονὴν δομησαμένων, περὶ τὰ πρόθυρα τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου
» τιθέσθω, καὶ ὁ προκριθεὶς πρὸς τὴν ἡγουμενείαν ἐν τῷ τοιούτῳ

» τόπῳ γονυκλισίαν ποιήσας πρότερον τὴν ῥάβδον παρὰ τοῦ ἱερέως μετὰ
» τῆς προσηκούσης εὐχῆς καὶ εὐλογίας ἐγχειριζέσθω, τὸ ἄξιός τε ἐκ τρί-
» του παρὰ τῶν μοναχῶν ἀκουέτω, καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκτενῆ δέησιν ποιείτω,
» καὶ μετὰ τὴν μνήμην τοῦ ὀνόματος τῶν δομητόρων ἡμῶν καὶ τούτου
» μνημονευέτω, καὶ οὕτως ἔσται τοῦ λοιποῦ τῆς προστασίας κεκτημέ-
» νος· ἀπαραλόγιστον μέντοι τῷ τοιούτῳ καὶ τῷ τυπικῷ ἐν ἅπασι χρῆ-
» σθαι ἐντελλόμεθα τῆς Μονῆς τοῦ κυρίου Μελετίου[1], ἔν τε τῇ ἐκκλη-
» σιαστικῇ δηλονότι Ἀκολουθίᾳ καὶ τῇ τῆς τραπέζης διαίτῃ τὸ αὐτὸ
» σιτουμένους, τὸ αὐτὸ πρὸς πόσιν προσφερουμένους καὶ μὴ διαφορὰν
» βρωμάτων ἐπὶ τῆς κοινῆς τραπέζης εἰσάγεσθαι, εἰ μή που ἴσως διὰ
» νόσον τις τὰ πρόσφορα σιτία προσφέροιτο. Εἰ γάρ ποτε νοσεῖν ἐπισυμ-
» βαίνοι τινί, καὶ ὑπὸ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας ἐπηρεάζοιτο, καὶ μηδὲ
» εἰς τὴν κοινὴν τράπεζαν ἴσως ἰσχύοι πορεύεσθαι, τηνικαῦτα χρεὼν τὸν
» προϊστάμενον πᾶσαν προσφέρειν αὐτῷ ἐπιμέλειαν καὶ ἐπὶ τῇ κέλλῃ
» παραβάλλειν τοῦ ἀρρωστοῦντος, καὶ τὸ λυσιτελοῦν πρὸς ὑγιείαν βρῶμα
» προστάττειν τοῦτο παρασκευάζεσθαι. Πρὸς ἐπὶ τούτοις διαταττόμεθα
» ἕνα τῶν μοναζόντων οἰκονόμον παρὰ τοῦ καθηγουμένου προβάλλεσθαι
» καὶ διευθύνεσθαι, ἔτι γε μὴν καὶ ἐκκλησιάρχην τά τε βιβλία καὶ τὰ
» δικαιώματα τῆς Μονῆς καὶ τὰ λοιπὰ ἱερὰ ἐπιτηροῦντα, πρὸς τούτων
» καὶ δοχειάρειον καὶ δοχεῖον εἶναι ἐν τῇ Μονῇ καὶ πᾶσαν εἴσοδόν τε
» καὶ ἔξοδον ὅθεν δήποτε ποριζομένην γίνεσθαι ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν
» τοῦ καθηγουμένου καὶ τῶν λοιπῶν μοναχῶν, σφραγίζεσθαι δὲ τὸ
» δοχεῖον καὶ παρὰ τοῦ καθηγουμένου καί, συνόλως εἰπεῖν, οὔτε τὸν
» ἡγούμενον χωρὶς τούτων τῶν τριῶν ποιεῖν τι διοριζόμεθα οὔτε τούτους
» χωρὶς τοῦ καθηγουμένου. Εἰ μέν τοι παρά τινος τῶν φιλοχρίστων
» προσενεχθείη τῇ Μονῇ καὶ δωρηθείη κτῆσις ἀκίνητος, ἐλευθέραν μὲν
» οὖσαν παντὸς δημοσίου ὀφλήματος προσδεχέσθω, εἰ δέ τι τοιοῦτον
» βάρος ἐπικείμενον ἔχει, ἀφιέσθω· καθάπαξ γὰρ πάντα τοιοῦτον περι-
» σπασμὸν μακρὰν τῶν μοναζόντων ἀποσκορακίζομεν, ἵν' ἀδεῶς θερα-
» πεύωσι τὸν Κύριον, καὶ μὴ εἰς δημοσιακὰ λειτουργήματα ἑαυτοὺς
» ἐμβάλλοντες περισπασμούς τινας ἔχοιεν ὑπὸ τῶν φορολόγων, ἀλλὰ

[1] Μελέτιος ὁ ἅγιος ὁ ἐκ Καπαδοκίας, μονάζων κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ ΙΑ΄ μ. Χ. αἰῶνος ἐν Ἀργολίδι, ἔκτισε τὴν φερώνυμον αὐτῷ μονήν, ὅπως ἐνισχύσῃ τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανοὺς κατὰ τῶν πλημμυρουσῶν τότε τὸ Κράτος αἱρέσεων τῶν Μανιχαίων καὶ Νεοπλατονικῶν. Τὴν τήρησιν τοῦ τυπικοῦ τῆς ὑφισταμένης τότε ἐν Ἀργολίδι ἱερᾶς μονῆς τοῦ κυροῦ Μελετίου συνιστᾷ ὁ Λέων.

» μόνον ἀρκεῖσθαι, μετὰ τῶν προρρηθεισῶν Μονῶν, τῶν κατ' ἐπίδοσιν
» δοθεισῶν αὐτοῖς εἰς τὸν διηνεκῆ καὶ ἀπέραντον αἰῶνα».

«Ταῦτα μὲν οὕτω διοριζόμεθα, καὶ τὸ ἐλεύθερον καὶ ἀδώρητον τῇ
» Μονῇ χαριζόμεθα διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν Ὑπομνήματος, καὶ μηδὲ
» ὑπὸ Ἔφορον ἢ Χαριστηκάριον ἢ ἕτερόν τινα γενέσθαι ταύτην ποτὲ
» ἐντελλόμεθα· μηδέ τινι ἐσχηματισμένῳ ὀνόματι διοικήσεως ἴσως τῶν
» τῆς Μονῆς πραγμάτων ἢ ἐπικουρίας καὶ ἀντιλήψεως ἐπεμβαίνειν τινὰ
» τῇ Μονῇ καὶ οὕτω ταύτην πορθεῖν καὶ ληίζεσθαι, ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς
» μεθ' ἡμᾶς ἐσομένους ἁγιωτάτους Ἀρχιερεῖς ἐθέλομεν ὅλως πρὸς τὴν
» Μονὴν ἢ τὰ τῆς Μονῆς παρακύπτειν πράγματα, ἢ ἐξουσιαστικὸν
» ἔχειν τι δίκαιον ἐπ' αὐτῇ, ἀλλὰ πάντῃ τῆς χειρὸς αὐτῶν ταύτην ἀπά-
» γομεν, τὴν ἀναφορὰν μόνην τοῦ ὀνόματος ἐν ταῖς θείαις μυσταγωγίαις
» τούτοις παραλιμπάνοντες καὶ τὴν τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων ἐπιτήρη-
» σιν. Οὐκοῦν οὐδὲ ἔξαρχός τις ἢ ἔκδικος ἢ ἀρχιμανδρίτης ἢ οἰκονόμος
» ἢ ἄλλος τις παρὰ τῶν ἀρχιερέων εἰς τὰς τοιαύτας διακονίας προβαλ-
» λόμενος ἕξει ἄδειαν ἔνδον εἰσιέναι ποτὲ τῆς Μονῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν
» τῶν προαυλίων ἀπελαθήσεται, εἰμὴ χάριν εὐχῆς. Εἰ δέ τις τοιοῦτόν τι
» τολμήσειε τῶν διακονητῶν τούτων καὶ παρὰ τὰ ἡμῖν ἐντεταλμένα
» διαπράξαιτο, ἔσται ὁ τοιοῦτος τὸν ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς Τριάδος ἄλυ-
» τον δεσμὸν περικείμενος διὰ τῶν ἀναξίων ἡμῶν λατρευτῶν αὐτῆς τοῦ-
» τον δεξάμενος. Παρεγγυώμεθα γοῦν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι τοῖς ἐν Κυρίῳ
» ἀδελφοῖς καὶ διαδόχοις ἡμῶν Ἐπισκόποις τὴν οἰκονομίαν ἡμῶν ταύτην
» ἀποδέξασθαι καὶ μηδέν τι καινοτομῆσαι διανοηθῆναι πρὸς λύμην ἢ
» τὴν οἱανοῦν ὑποφθορὰν τῆς τοιαύτης Μονῆς, ἀλλ' εἰς τοὺς ἑξῆς καὶ
» διηνεκεῖς ἅπαντας χρόνους κατὰ τὸ δόξαν ἡμῖν ἐξάγεσθαί τε καὶ διευ-
» θύνεσθαι, καὶ τοὺς μονάζοντας ἐν τῇ αὐτονόμῳ καὶ αὐτοδεσπότῳ
» ταύτῃ Μονῇ τὴν ἀσκητικὴν πολιτείαν ἔχειν ἀνεπηρέαστον. Εὖ γὰρ
» οἶ δα καὶ πέπεισμαι ὅτι, τηλικαύτης ἐπιμελείας παρ' ἡμῶν γενομένης
» αὐτοῖς πρὸς τῶν ἀρετῶν τὸ γυμνάσιον καὶ οὐδενὸς ὄντος ἐμποδὼν πρὸς
» τὸ εὐαρεστῆσαι Θεῷ, εἰ μὴ δι' οἰκείαν χαυνότητα καταρρυθμίσαιεν
» ἐπὶ τῷ καλῷ καὶ ἐπιτεταμένως καὶ ὁλικῶς πρὸς ἄσκησιν ἴδοιεν, γενεὰ
» εὐθέων εὐλογημένη κατὰ τὸν Σολωμόντα φανήσονται καὶ τῶν ἄνωθεν
» δωρεῶν ἄφθονον σχοῖεν τὴν χορηγίαν, καὶ ἔσοιντο τὰ ταμεῖα αὐτῶν
» πλήρη, ἐξερευγόμενα ἐκ τούτου εἰς τοῦτο κατὰ τὸν Ψαλμῳδόν, καὶ
» χυθήσονται μὲν αἱ ὁδοὶ αὐτῶν βουτύρῳ, καὶ τὰ ὄρη χυθήσονται γάλα-
» κτι. Εἰ γὰρ φαιδρὰς τὰς λαμπάδας τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἀκραιφνοῦς

» ὑγιείας ἀνάψαιεν καὶ ἀγρύπνων τῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν τῷ ἀκη-
» ράτῳ νυμφίῳ Χριστῷ πρὸς ὑπαντὴν ἑτοιμότατοι γένοιντο, οἷον ἀρρα-
» βῶνά τινα καὶ μνῆστον τῆς ἔνδον τοῦ νοητοῦ νυμφῶνος εὐθυδρόμου
» καὶ λαμπρᾶς εἰσελεύσεως τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀγαθῶν τὴν πλουσιόδω-
» ρον χύσιν παρὰ Κυρίου δαψιλεστάτην κτήσαιντο, ζητήσαντες μὲν τὴν
» βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τὰ δὲ ἄλλα πάντα κατὰ προσθήκην κτησάμε-
» νοι· ἀλλ' εἴη ταῦτα καὶ γένοιτο Χριστὲ Βασιλεῦ, καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο
» καὶ πνευματικόν μοι γεώργιον ὑπὸ Σοὶ γεωργῷ καὶ φυτῶν ἀθανάτων
» μελεδῶνι καρποφορῆσαι μὲν εἰς τριάκοντα, καρποφορῆσαι δὲ εἰς ἑξή-
» κοντα καὶ τελευταῖον εἰς ἑκατόν, καὶ ἀνατεῖλαι στάχυς ἐκ τοῦδε πνευ-
» ματικὸς ὡραῖος καὶ πέπειρος καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἀποθήκης ἐπάξιος,
» ὅτι καὶ ὑπὸ φρουρῷ τηρεῖσθαι τοῦτο καλῶς ἐγὼ κατεφώρασα, τῇ
» παναγάθῳ Παρθένῳ καὶ κατὰ τρόπον καὶ λόγον ἄρρητον κυησάσῃ Σε,
» καὶ ἡγεμόνα καὶ προστάτην τῆς νεοσυλλέκτου ταύτης ἀγέλης προτέ-
» θηκα καὶ ἀπὸ ταύτης κεκλεῖσθαί τε καὶ χαρακτηρίζεσθαι τὴν ἱερὰν
» ταύτην μάνδραν ἠρετισάμην, ἵνα καὶ ὡς μητρικὸν ἀνάθημα δαψιλε-
» στέρας τῆς σῆς ἀρωγῆς ἐπιτεύξοιτο καὶ τὸν ἅπαντα χρόνον ἐν ἱερᾷ
» καταστάσει διαφυλάττοιτο».

«Παρακαλῶ οὖν καὶ πάλιν τοὺς μετὰ μὲ ἁγιωτάτους Δεσπότας καὶ
» ἀδελφούς μου συλλειτουργοὺς ἀρκεσθῆναι μόνῃ τῇ αὐτῶν ἀναφορᾷ καὶ
» οὐδὲν ἕτερον δίκαιον κεκτῆσθαι, ἐπὶ τῇ πολλαχοῦ προρρηθείσῃ Μονῇ,
» ἢ σφραγῖδος ἢ ἐπιλογῆς ἡγουμένου ἢ παραπέμπειν τὸ τοιοῦτον μονα-
» στήριον εἰς ἕτερα πρόσωπα δωρεαστικῷ λόγῳ ἢ τάττειν τινὰ μοναχὸν
» καταπεμπτὸν ἢ ἴδιον, ἢ ἀλλότριον, ἢ ὅλως ἐξουσίαν τινὰ ἔχειν ἐν
» αὐτῷ ἀλλ' ἢ μόνον τῆς ἀναφορᾶς, ὡς προείρηται. Ὁρκίζω γοῦν αὐτοὺς
» εἰς τὸ φρικωδέστερον ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος μηδέποτε πρὸς ἐπή-
» ρειαν ἢ ζημίαν ἢ δούλωσιν ἀποβλέψαι τοῦ δηλωθέντος μοναστηρίου·
» ἐλεύθερον γὰρ εἶναι καθάπαξ διατυποῦμεν πάσης χειρὸς ἀρχιερατικῆς
» καὶ ἀρχοντικῆς».

«Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν ἡμῶν ὑπογραφῇ πιστωθὲν καὶ τῇ διὰ
» μολύβδου βούλλῃ σφραγισθέν, τῇ ἐν ἑνὶ μέρει ἐχούσῃ τὴν Ὑπεραγίαν
» Θεοτόκον ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ τὸν ἅγιον Θεόδωρον, ἐπεδόθη τοῖς μοναχοῖς
» εἰς ἀσφάλειαν, μηνὶ Ὀκτωβρίῳ, Ἰνδικτ. ζ. ,ϛΧΝΒ' (6652 ἢ 1144
» μ. Χ.)».+

+ *Ὁ εὐτελὴς ἐπίσκοπος Ναυπλίου καὶ Ἄργους*

+ Λ έ ω ν

Β'

+ *Τυπικὸν τῆς Ἁγίας Μονῆς, ποιηθὲν παρὰ τοῦ κτήτορος τῆς αὐτῆς Ἁγίας Μονῆς.* +

+ *Τ υ π ι κ ό ν.*

+ «*Τυπικὸν* τοῦ ταπεινοῦ Λέοντος καὶ εὐτελοῦς ἐπισκόπου Ἄργους καὶ Ναυπλίου ἐπὶ τῇ γεγονυίᾳ παρ' αὐτοῦ νέᾳ Μονῇ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῇ Ἀρείᾳ».

«Εὐχαριστοῦμέν Σοι, Χριστέ, βασιλεῦ αἰώνιε καὶ ὑπεραιώνιε, παντὸς αἴτιε καὶ τελεσιουργὲ καὶ πράγματος καὶ νοήματος, ὅτι καὶ δι' ἡμῶν τῶν εὐτελῶν τε καὶ ἀσθενῶν συστῆναι Μονὴν ἱερὰν εὐδόκησας εἰς δόξαν τοῦ πανεντίμου καὶ μεγαλοπρεποῦς ὀνόματός Σου, εἰς κατοικητήριον τῆς χάριτος τῆς ὑπὲρ νοῦ καὶ λόγου τεκούσης Σε Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Θεομήτορος, εἰς ἐγγυμναστήριον ἀνδρῶν ἀσκούντων καὶ σῶν λατρευτῶν, ταύτης δὲ θεραπόντων, ἀρετῆς τε ἐραστῶν καὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἐπιμέλειαν ποιουμένων, θέλημα τοῦτο τῆς ἀχράντου Σου Μητρὸς καὶ τῆς Σῆς ὡς ἀληθῶς δυνάμεως ἀποτέλεσμα· ποῦ γὰρ ἡμεῖς καὶ πῶς καὶ πόθεν ἰσχύσαμεν τοιοῦτον ἔργον θεοφιλὲς κατορθῶσαι καὶ διαπράξασθαι, εἰμὴ ἡ σὴ παναλκεστάτη Χεὶρ ἡμῶν ἀντελάβετο; ὡς ἄνευ γὰρ ταύτης οὔτε ὁ οἰκοδομῶν οἰκοδομήσει οὔτε ὁ φυλάττων φυλάξει».

α'. Περὶ τῆς ἱερᾶς ὁμολογίας καὶ τῆς ἐν ταῖς κέλλαις ἀκολουθίας.

«Διαταττόμεθα τελεῖσθαι πᾶσαν ἑκάστοτε δοξολογίαν ἀπαραλείπτως καὶ σπουδαίως καὶ μετὰ τῆς ἁρμοζούσης προσοχῆς τε καὶ νήψεως κατὰ τὸ στουδιωτικὸν συναξάριον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας, ἀλλ' αὕτη μὲν κοινῇ τελεσθήσεται παρὰ τῆς ἀδελφότητος ἁπάσης, ᾗ καὶ ὁ βίος κοινός ἐστιν· ἡ δὲ ἐν τοῖς ἰδίοις καθ' ἑκάστην γενήσεται, καθὼς ἂν εἷς ἕκαστος βούλοιτο καὶ δύναιτο, ἄνευ μέντοι Σαββάτου καὶ Κυριακῆς καὶ τῶν δεσποτικῶν τε καὶ δεσποινικῶν ἑορτῶν· ἐν ταύταις γὰρ καὶ μόναις τῶν ἀσκητικῶν ἱδρώτων ἀνάπαυλαν ἔξουσιν, ἀγρυπνίαν δ' ἐντελλόμεθα καθ' ἑκάστην Κυριακὴν γίνεσθαι ἀφ' ἑσπέρας, καὶ ἐν ταῖς ἐπισήμοις ἑορταῖς καὶ αὐταῖς πάσαις ταῖς ἑορταῖς τῆς Πανάγνου καὶ Θεομήτορος».

ϐ'. Περὶ τῆς θείας ἱερουργίας καὶ φωταγωγίας, περὶ λυχνοκαΐας τοῦ θείου ναοῦ καὶ τῶν ἑορτῶν.

«Ἡ μέντοι θεία καὶ ἀναίμακτος θυσία ἐκτελείσθω καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα, Σαββάτῳ μὲν καὶ Κυριακῇ ἀπαραλείπτως, ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ἡμέραις, εἰ μὲν ἑορτή τις ἐπισταίη δεσποτικὴ ἢ δεσποινική, ἤ τινος τῶν ἐπισημοτέρων ἁγίων, γινέσθω κατὰ ταύτην λειτουργία, εἰ δὲ μή γε, ἅπαξ ἐν ταῖς πέντε ταύταις ἡμέραις, πλὴν προσεκτέον ἑαυτοὺς ἐν ἑκάστῃ ἱερουργίᾳ, ἐν ταύτῃ γὰρ τὸ φρικτὸν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐπιτελεῖται μυστήριον, καὶ καθαρευτέον πανταχόθεν καὶ ἀπ' αὐτῶν δήπου τῶν πονηρῶν λογισμῶν· πονηροὺς δὲ λογισμοὺς φημὶ τοὺς ἀπὸ παντὸς οἱουδήτινος πάθους συνισταμένους· καὶ μεταληπτέον εὐλαβῶς καὶ μετὰ φόβου τῶν θείων ἁγιασμάτων, ὅσοις ἐπιτέτραπται τοῦτο παρὰ τοῦ δεχομένου τοὺς λογισμοὺς ἑκάστου, καὶ διακαρτερητέον ἄχρι καὶ συμπληρώσεως· οὐδενὶ γὰρ ἐξέσται αὐθαιρέτως μεταλαμβάνειν ἄνευ ἐπιτροπῆς τοῦ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ποιουμένου ἤτοι τοῦ καθηγουμένου· ἐκείνῳ γὰρ καὶ μόνῳ τοὺς λογισμοὺς ἀποκαλύπτειν βουλόμεθα. Τοὺς μέντοι μεταλαμβάνειν μέλλοντας χρὴ τὴν ὀφειλομένην ἐπὶ τῇ μεταλήψει ἀκολουθίαν ψάλλειν κατὰ τὸν τύπον. Ὁ δὲ καλούμενος διακλασμὸς γινέσθω καθ' ἑκάστην ἱερουργίαν, ὡς τῷ ἡγουμένῳ δοκεῖ, ἡ δὲ λυχνοκαία γινέσθω φιλοτιμοτέρα».

γ'. Περὶ τῆς ἐν τῇ τραπέζῃ διαίτης καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μοναζόντων.

«Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς θείας ἱερουργίας ἢ ταύτης μὴ τελουμένης μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας τῶν εἰθισμένων ὡρῶν συναγομένων τῶν ἀδελφῶν κατὰ τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας κρουέσθω τὸ ξύλον τῆς βρώσεως καὶ βαδιζέτωσαν ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὸν συνήθη ψαλμὸν ᾄδοντες καὶ εἰς ἐπήκοον, τοῦ καθηγουμένου μὲν προηγουμένου, ἑπομένων δὲ τῶν ἄλλων· ὅσοι δὲ κατὰ τὴν πρώτην τράπεζαν μέλλουσιν ἐσθίειν, οὕτω τε εἰσιόντες καὶ τὸν ψαλμὸν ἐκπεράναντες, τοῦ ἡγουμένου εὐλογοῦντος τὴν τράπεζαν, καθεζέσθωσαν εὐτάκτως καὶ ἡσυχῇ ἀναμίξ γηραιὸς μετὰ νέου, ἵνα πᾶς λόγος ἀργός, ἦθός τε καὶ σχῆμα καὶ νεῦμα παρὰ τὸ προσῆκον γινόμενα ἀναστέλλοιντο, ἄλλος ἄλλῳ καὶ ἕκαστος ἑκάστῳ τῆς καθέδρας παραχωρῶν ἢ καὶ καθὼς ὁ προεστὼς διατάξεται, τὴν πρώτην καθέδραν οὗτος ἐπέχων· μηδὲ γὰρ γένοιτό τινα περὶ προεδρείας φιλονικεῖν καὶ μοναδικῶς ζῆν ἐπαγγειλάμενον κοσμικῶς ἐρίζειν, τὸν δὲ χωρὶς αἰτίας εὐλόγου ἀπολιμπανόμενον τῆς κοινῆς εἰσόδου τεθέντος . . . . . ἐμβληθέντων τε τῶν περιττευμάτων . . . . . καὶ τῆς συνήθους εὐχαριστίας τελεσθείσης ἀνιστάσθωσαν ὁμοῦ πάντες ψάλλοντες τὴν κατὰ τύπον ἀκολουθίαν καὶ λεγομένου συνήθως τοῦ στίχου παρὰ τοῦ προεστῶτος ἀπιέτωσαν ἕκαστος ἐπὶ τὴν ἰδίαν κέλλαν. Εἶτα καὶ πρὸς τὸ ἐργόχειρον τραπέσθωσαν, οὐχ ἕξει δέ τις ἄδειαν ἐν τῇ ἰδίᾳ κέλλῃ καθ' ἑαυτὸν ἑστιᾶσθαι, εἰ μή που τις ἐν ἀσθενείᾳ καὶ τῇ κλίνῃ κατάκειται ἢ καὶ κατ' οἰκονομίαν ἐπιτραπείη τοῦτο παρὰ τοῦ προεστῶτος. Ἀλλ' οὐδέ τι ἔχειν ἰδιόκτητον ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τῇ ποσότητι τῶν βρωμάτων τὸ περὶ τῆς κατὰ τὴν τράπεζαν διαίτης στουδιωτικὸν τυπικὸν κρατήσει, ἔτι γε μὴν καὶ ἡ τοῦ προεστῶτος διάκρισις. Τὰ αὐτὰ δὲ κρατήσει καὶ κατὰ τὸ δεῖπνον, ὅτε τούτου καιρός· διαταττόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖν οἱ ἀνάξιοι, ὡς κτήτορες, τρεῖς μίνσους ἐσθίειν ἑκάστῃ ἡμέρᾳ ἔν τε ταῖς ἀπολύτοις ἡμέραις καὶ ταῖς μνημοσύνοις καὶ ἄχρι τῶν πέντε ἐσθίειν, λούεσθαι δὲ κατὰ Σάββατον, ἄνευ τῆς ἁγίας μεγάλης τεσσαρακοστῆς· καὶ τότε γὰρ κατὰ τὸ Σάββατον τὸ λεγόμενον τοῦ ἁγίου Λαζάρου λουέσθωσαν ἅπαντες μετὰ τοῦ ἡγουμένου καὶ ἐσθιέτωσαν καὶ ἰχθύας (!), ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν ἁγίαν ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐσθιέτωσαν ἰχθύας εἰς δόξαν τῆς Παναχράντου Θεομήτορος».

δ'. Περὶ τῆς ἐνδυμασίας τῶν ἀδελφῶν.

«Προσήκει δὲ καὶ ἱμάτια ὠνεῖσθαι κατὰ τὴν τῆς Μονῆς εὐπορίαν τρίχινα καὶ τῷ δοχείῳ ἐναποτίθεσθαι, ὡς ἂν οἱ ἀδελφοὶ λαμβάνοιεν, ὅτε χρῄζοιεν, περιποιεῖσθαί τε καὶ τὰ παλαιὰ καὶ παρέχεσθαι πρὸς χρῆσιν· τὸ δ' αὐτὸ γίνεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν μανδυῶν καὶ περιστηθίων καὶ ὑποδύσεων καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν περιβολαίων, ὅτε μέντοι ἔχοι τις χρείαν λαβεῖν καινόν, προσφερέτω τὸ παλαιὸν εἰς τὸ δοχεῖον εἰδήσει τοῦ προεστῶτος, καὶ οὕτως ἀντιλαμβανέτω καινόν, μέτρον δὲ πᾶσι τοῖς περιβλήμασιν ἡ χρεία ἔστω, πληρουμένου κἀνταῦθα τοῦ κατὰ τοὺς ἀποστόλους ῥητοῦ τοῦ φάσκοντος· διεδίδετο ἑκάστῳ, καθ' ὅ ἄν τις χρείαν εἶχεν».

ε' Περὶ τῆς νηστείας τῶν ἁγίων τεσσαρακοστῶν.

«Περὶ μὲν τῆς νηστείας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, ἔτι δὲ καὶ τῆς λεγομένης τοῦ ἁγίου Φιλίππου τὸ στουδιωτικὸν τυπικὸν διέξεισι καὶ

παραφυλαττέσθω τὰ ἐπὶ ταύταις κατὰ τὴν ἐκείνου περίληψιν, κατὰ δὲ τὴν πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἐπειδὴ μεγάλαι εἰσὶν αἱ τότε ἡμέραι, δὶς ἐσθιέτωσαν, εἴγε καὶ βούλοιντο· ταῦτα γὰρ μόνον ἔχει παρηλλαγμένα παρὰ τὰς ἄλλας ἀπολύτους ἡμέρας ἡ τοιαύτη νηστεία, τὸ στιχολογεῖν ἐν τῇ τρίτῃ καὶ ἕκτῃ ὥρᾳ, εἶθ' οὕτως ἀριστᾶν καὶ τὸ ἀπέχεσθαι τυροῦ καὶ ὠοῦ».

ς'. *Περὶ τῆς λεγομένης ἀποταγῆς.*

«Κωλύω δὲ καὶ τὴν λεγομένην ἀποταγήν, εἴπερ ἐστὶ δι' ἀκινήτων τέλος ἐχόντων· εἰ δέ τις μὴ τοιοῦτον προσενέγκῃ τῇ Θεομήτορι, τοῦτο παραδεκτέον ὡς ἀνάθημα καὶ δῶρον καὶ ἁμαρτημάτων ἐξίλασμα· τὴν γὰρ ὑποταγὴν τοῦ προσιόντος ἀντὶ πάσης ἄλλης προσενέξεως κρίνω καὶ μᾶλλον, εἴπερ τις αὐτῇ καὶ ἄλλη πρόσεστιν ἐνέργεια λυσιτελοῦσα ταῖς τοῦ μοναστηρίου διακονίαις».

ζ'. *Περὶ τῆς προβολῆς τῶν διακονητῶν.*

«Ἔστωσαν δὲ καὶ διακονηταί, προβαλλόμενοι παρὰ τοῦ προεστῶτος τῇ συγκρίσει καὶ ἐπιλογῇ τῶν λοιπῶν, ἄνδρες εὐλαβεῖς τε καὶ ἐνεργεῖς καὶ ἀκατάγνωστον βίον ἔχοντες καὶ τὸ ἀνεπίληπτον ἐν πᾶσι φυλάσσοντες, ὁ δοχειάριος, ἐκκλησιάρχης καὶ κελλάρης, νουθετείσθωσαν δὲ κατὰ τοὺς προσήκοντας καιροὺς καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ παρὰ τοῦ προεστῶτος οἱ διακονοῦντες τοῦ προσέχειν ἑαυτοὺς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἔχειν καὶ σπουδαίως καὶ μετὰ πάσης ἀγάπης καὶ καθαρότητος διακονεῖν, ὡς τὴν Πανάχραντον Δέσποιναν ἡμῶν καὶ Θεοτόκον ἔφορον ἔχοντας καὶ παρ' αὐτῆς ἀπεκδεχομένους μισθὸν μετὰ τῶν κατορθουμένων, κατάκρισιν δὲ τῶν παρὰ τὸ εἰκὸς ἀποτελουμένων· ὀφείλουσι δὲ καὶ κατὰ τὰς συνάξεις τῶν εὐχῶν ἁπάντων, ὅτε δύναιντο, καὶ τῆς καθ' ἑαυτῶν ἐπιμελεῖσθαι ψαλμῳδίας καὶ μὴ προφάσει τῆς διακονίας ῥᾳθυμεῖν καὶ τοῦ ἀναγκαιοτέρου κατολιγωρεῖν μέρους».

η'. *Περὶ προνοίας τῶν ἀκινήτων κτήσεως.*

«Ἐπειδὴ καὶ ἀκινήτους κτήσεις ἐπεκτήσατο (ἡ Μονὴ) δεῖ καὶ τούτων φροντίζειν τὸν προεστῶτα καὶ ἐφιστᾶν αὐταῖς μοναχὸν γηραιὸν καὶ

σεμνὸν καὶ ἀνεπίληπτον βίον ἔχοντα, ὡς ἂν δι' αὐτοῦ τῆς δεούσης ἐπιμελείας γινομένης ἐκεῖθεν τὰ χρειώδη καὶ πρὸς τροφὴν ἐπιτήδεια κατὰ καιρὸν πορίζοιντο».

θ'. *Περὶ τῶν στασιαζόντων.*

«Καὶ εἴ τινες δὲ τῶν ὀλιγωτέρων ἀδελφῶν ἐξ ἐπηρείας δαιμονικῆς ὁπωσδήποτε στασιάζοιεν, εἴγε μετὰ παραίνεσιν δευτέραν καὶ τρίτην ἐπιμένοιεν ἐρίζοντες καὶ φιλονικοῦντες, καὶ τὴν μοναχικὴν κατάστασιν καὶ γαλήνην συνταράττονται, ἐγκλείσθωσαν ἔν τινι κελλίῳ τὰ πρῶτα ἡσυχίας ἕνεκα καὶ ταπεινώσεως, καὶ εἰ μὲν διόρθωσιν λάβοιεν, καὶ τοῦτο τοῦ προεστῶτος καὶ τῶν λοιπῶν μοναζόντων τὸ κατόρθωμα, εἰ δὲ μή, ἐκβαλλέσθωσαν ὡς ἀνίατοι, μήποτε καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι μεταδοῖεν τῆς αὐτῶν λύμης καὶ μειζόνων αἴτιοι γένηνται σκανδάλων. Τῷ δὲ αὐτῷ ἐπιτιμίῳ ὑποπεσεῖται καὶ εἴ τις ἀπειθοίη τῷ προεστῶτι πολλάκις ἀναισχυντῶν καὶ μὴ διορθούμενος· ἀποτρέπομαι δὴ καὶ τὸ παραβάλλειν τοὺς συναδέλφους εἰς τὰς ἀλλήλων κέλλας ἀλόγως, ὡς πρόξενον ἀργολογίας καὶ ὑποψίας, ὀφειλόντων ἐπιτιμίοις ὑποβάλλεσθαι τῶν μὴ ἀνεχομένων ἀποκόπτειν τὰς περιττὰς ταύτας συντυχίας καὶ ματαιολογίας».

ι'. *Περὶ τῆς προχειρίσεως τοῦ καθηγουμένου.*

«Μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τοῦ ἡγουμενεύοντος δέον προκρίνειν τὸν ἀξιολογώτερον καὶ πρὸς τὸ κατάρχειν ποίμνης λογικῆς ἐπιτηδειότερον καὶ εἰς ὃν ἅπαντες ἢ οἱ πλείονες ἀναπαύονται καὶ ἀρέσκονται, ἄνευ τοῦ ἀπὸ ξένης Μονῆς προσελθόντος τῇ ἁγίᾳ Μονῇ καὶ διά τινα περίστασιν ἢ οἰκονομίαν δεχθέντος, τοῦ καὶ ὀνομαζομένου Ξενοκουρίτου· τοῦτον γὰρ εἰς τὴν τῆς ἡγεμονείας ἀρχὴν προαναβιβασθῆναι οὐ βούλομαι, οὐδὲ ἐν τῷ ναῷ τῆς Πανενδόξου ἡμῶν Θεομήτορος ἱερουργεῖν, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ Ἀναυπλείου ἐξερχόμενον Ξενοκουρίτην ἢ ἀπόβλητον (;) εἰς ἡγουμενείας ἀρχὴν προαναβιβασθεῖναι οὐ βούλομαι, ὡς περὶ τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν διάπυρον ἔχοντας πόθον καὶ σάρκας αὐτόχρημα ὄντας. Εἶτα προσάγειν αὐτὸν τῇ πανενδόξῳ εἰκόνι τῆς Παναχράντου Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Θεομήτορος πρὸς τὸ ἀνελέσθαι τὸ παρὸν τυπικὸν καὶ τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον, ὡς ἀπ' αὐτῆς ἔμπροσθεν ταύτης τηνικαῦτα κείμενα, τρισαγίου δὲ δοξολογίας καὶ ἱκετηρίας γενομένης καὶ ἐκείνου ταῦτα καθ' ὃν εἴρηται τρόπον ἀναλαβόντος ἐνθρονίζεσθαι τοῦτον παρά τε τοῦ ἐκκλησιάρχου καὶ τῶν

προκρίτων ἀδελφῶν καὶ κατασπάζεσθαι καὶ τοῦ λοιποῦ τῆς προστασίας ἀντέχεσθαι καὶ τοῦτον εἶναι τὸν τρόπον καὶ τὸν λόγον τῆς προχειρίσεως τοῦ καθηγουμένου καὶ προβαίνειν οὕτω κατὰ διαδοχὰς καὶ εἰς τοὺς ἑξῆς (χρόνους), μηδεμιᾶς ἑτέρας ἐπισφραγίσεως τῆς τοιαύτης προβολῆς δεομένης. Οὕτω τοίνυν τοῦ καθηγουμένου προχειριζομένου καὶ εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐξουσίαν καθισταμένου πᾶσαν αὐτῷ τιμὴν οἱ ἀδελφοὶ πάντες εἰς τὸ ἑξῆς ἀπονεμέτωσαν, πᾶσαν θεραπείαν, πᾶσαν εὐπείθειαν, τῷ νεύματι τούτου σχεδὸν ἀγόμενοι καὶ περιαγόμενοι καὶ τὰ ἐπιτεταγμένα προθύμως καὶ ἀναντιρρήτως ἐπιτελοῦντες, ὡς καὶ αὐτοῦ ὀφείλοντος μηδὲν ἄνευ τούτων τῆς βουλῆς καὶ εἰδήσεως πράττειν, ἀλλὰ μετ' εἰδήσεως καὶ συμβουλῆς καὶ συνέσεως τῶν προκριθέντων ἀδελφῶν· τὸ μὲν γὰρ ἰδιόρρυθμον καὶ ἀσύμβουλον ἐπισφαλές· μετὰ βουλῆς γάρ, φησί, πάντα πράττετε, τὸ δὲ ἐξουσιάζειν τοῖς πράγμασι καὶ καταυθεντεῖν μοναδικῆς ἀλλότριον πολιτείας, ὡς τυραννικόν τε καὶ ἀναγκαστικόν. Διοριζόμεθα γοῦν, ὡς εἴρηται, συμβούλοις χρῆσθαι τὸν προεστῶτα τοῖς προκρίτοις τῶν ἀδελφῶν· ἡ συμβουλὴ δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς ἐνδεχομένοις πρακτέοις γινέσθω, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς δαπανήμασί τε καὶ ἀναλώμασι, χρὴ γὰρ ἀεὶ τὸν προεστῶτα μνημονεύειν τοῦ Ἀποστόλου φήσαντος· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. Ὦ καὶ τὸ πανταχόθεν ἀμώμητον περιποιούμενοι διαταττόμεθα, τοὺς διακονητὰς πάντα ταμιεύειν εἰσοδιάζοντας καὶ ἐξοδιάζοντας καὶ λόγους αὐτῷ ὑπέχοντας τῆς τῶν ἐμπεπιστευμένων διοικήσεως. Καὶ σὺ δέ, ὦ καθηγούμενε, (πρὸς σὲ γὰρ ὁ λόγος) ἀνάγκην ἔξεις ἀγαπᾶν καὶ στέργειν τοὺς ὑπὸ σὲ πάντας ἀδελφοὺς καὶ τῆς προσηκούσης ἕκαστον ἀξιοῦν προνοίας ψυχικῆς ὁμοῦ καὶ σωματικῆς, καθὼς ὁ καιρὸς δίδωσι καὶ τὰ πράγματα, ὡς πατὴρ φιλόπαις καὶ τῶν οἰκείων τέκνων ἀπαραιτήτως ἐπιμελούμενος καὶ γινόμενος τὰ πάντα τοῖς πᾶσιν, ἵνα τοὺς ὅλους κερδαίνῃς κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον· οὕτω γὰρ ἂν ἄρρηκτος ὁ σύνδεσμος τῆς ἀγάπης ἔσται καὶ ὁ τῆς ὑποταγῆς νόμος φυλαττόμενος ἐν αὐτοῖς καὶ ἀποπληρούμενος».

ια'. *Διὰ τῶν ἱερῶν σκευῶν.*

«Δισκοποτήριον ἀργυροῦν καὶ λαβίδες ὅμοιαι δύο, ἱστάντα ἀμφότερα λίτρας τέσσαρας, οὐγγίας τρεῖς, ταυρίτζην ἀργυροῦν μικρόν.

Ἕτερα δισκοποτήρια χαλκᾶ ζυγαὶ δύο.

Μανδήλια μεταξωτὰ μετὰ γραμμάτων δύο».

ιβ'. *Περὶ τοῦ ἐλευθέραν μένειν τὴν Μονὴν καὶ τῶν κατὰ καιροὺς μνημοσύνων.*

«Ἐπειδὴ τὴν περὶ τῶν ἄλλων κεφαλαίων διαταγὴν καὶ ὑποτύπωσιν ᾠκονομήσαμεν σὺν Θεῷ καὶ ἀπεσκευασάμεθα, φέρε καὶ περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ φροντιστηρίου βραχέα διαλεξόμεθα. Ταύτην τὴν προδιαληφθεῖσαν Μονὴν αὐτοκρατῆ καὶ ἄνετον καὶ ἀκαταδούλωτον καὶ βασιλεῦσι καὶ πατριάρχαις καὶ μοναστηρίοις καὶ μητροπολίταις τε καὶ ἀρχιεπισκόποις καὶ ἐπισκόποις, ἀρχιμανδρίταις καὶ ἡγουμένοις καὶ πᾶσιν ἁπλῶς ἀνθρώποις διατηρεῖσθαι μέχρι τῆς παγκοσμίου συντελείας βούλομαί τε καὶ εὔχομαι, ἀρκούντων μὲν αὐτῇ πρὸς τοῦτο καὶ τῶν προσόντων αὐτῇ ἡμετέρων ὑπομνημάτων, παραβοηθούσης δὲ καὶ ταύτης τῆς ἐμῆς ἐντολῆς, ἣν ὡς κτήτορες, εἰ καὶ εὐτελεῖς, ὁρίζομεν καὶ διαταττόμεθα· τὸν ἐπιχειροῦντα δὲ καθ' οἱονδή τινα τρόπον καταστῆσαι ταῦτα καὶ μερικῶς ἢ καθ' ὅλου περιτροπὴν αὐτοῖς ἐπιμηχανήσασθαι ταῖς παλαιμναιοτάταις ὑπάγομεν ἀραῖς καὶ ἀναθέματι ὑποβάλλομεν καὶ κατευχόμεθα τούτου πᾶσαν θεήλατον συμφορὰν καὶ θυμὸν καὶ ὀργὴν καὶ θλῖψιν, ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν, ὡς ὁ μέγας λέγει Δαβίδ. Καί γε, φιλάνθρωπε Δέσποτα, κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὦ καὶ τὰ μεγάλα ποίμνια καταρτίζων καὶ τὰ μικρὰ καταρτίζων καὶ μεγαλύνων διὰ τῆς χάριτος, εἴ τις τῶν ἁπάντων πειραθείη ὁπωσδήποτε τοῖς παρ' ἡμῶν τετυπωμένοις καὶ διωρισμένοις ἐναντιωθῆναι κατά τι ἢ τὴν Μονὴν ἀδούλωτον καὶ ἀδέσποτον καὶ πάντη αὐτεξούσιον τυπωθεῖσαν καὶ καταλειφθεῖσαν ἑτέρῳ καταδουλώσασθαι ἢ ἑαυτῷ εἰς ἐξουσίαν ὑπαγαγεῖν ἢ ὁπωσδήποτε τὴν ταύτης ἐλευθερίαν καινοτομῆσαι ἢ ἀκρωτηριάσαι κατά τινα τρόπον ἢ ἀφορμήν, κἂν βασιλεὺς ᾖ, κἂν αὐγούστα, κἂν πατριάρχης, κἂν ἀρχιερεύς, κἂν ἐπίσκοπος, κἂν μητροπολίτης, κἂν ἀρχιμανδρίτης ἢ μοναστηρίου προεστώς, κἂν ἄλλος τις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἢ ἀρχοντικῶν προσώπων, κἂν οἷος δήποτε ἄνθρωπος ἐξ ἐπηρείας πάντως παρακινούμενος σατανικῆς, ὁ τοιοῦτος, οἷος ἂν καὶ εἴη, οὐ μόνον ὡς ἔνοχος τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ αἵματος λογισθήσεται καὶ τῆς σῆς μερίδος ἀλλοτριωθήσεται, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρᾶς τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἁγίων Πατέρων καὶ Θεοφόρων φανεῖται κληρονόμος καὶ σύγκληρος τῷ προδότῃ ἔσται καὶ τοῖς «ἆρον, ἆρον, σταύρωσον αὐτὸν» κραυγάσασι συγκοινωνὸς καὶ συναρίθμιος. Τὰ αὐτὰ δὲ καταρώμεθα καὶ εἴ τις τῶν μοναζόντων τῆς καθ' ἡμᾶς Μονῆς τοιούτοις ἐπιχειρήσοι, εἴτε ἡγούμενός

ἐστιν, εἴτε τις ἄλλος· γινέσθω δὲ καὶ τὰ μνημόσυνα ἡμῶν τῶν εὐτελῶν κατ' ἐνιαυτόν, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ τὸν βίον ἀπομετρήσωμεν, καὶ τῇ ἐπαύριον τῶν μακαριτῶν γεννητόρων μου, τοῦ τε Νικοδήμου μοναχοῦ καὶ Αἰκατερίνης μοναχῆς, καὶ τῶν καθ' αἷμα αὐταδέλφων μου, τοῦ τε μοναχοῦ Ἰωσήφ, τοῦ μοναχοῦ Νίκωνος, τοῦ μοναχοῦ Συμεών, τοῦ μοναχοῦ Πέτρου καὶ τῆς Ἑλένης καὶ Ἰωάννου Ἐπισκόπου καὶ τῶν ἀναθρεψαμένων με καὶ θείων μου, κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ἀντζᾶ καὶ τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰακώβου, καὶ μετ' αὐτὴν τῶν κεκοιμημένων ἡγουμένων, καθὼς εὐπορίας ἔχει τὸ μοναστήριον, καὶ αὖθις τὴν μετ' ἐκείνην τῶν ἀδελφῶν πάντων τῶν προαπελθόντων, καλεῖν δὲ ἐπὶ τοῖς μνημοσύνοις ἡμῶν τοὺς μοναχοὺς τούτους τοὺς ἐν τῷ Ναυπλείῳ ὄντας».

ιγ'. *Ἐπίλογος καὶ παραίνεσις καὶ εὐχὴ συντακτήριος.*

«Καιρός τε λοιπόν, ὦ φίλτατα τέκνα καὶ ποθεινότατα. καὶ πρὸς τὴν ἀγάπην τῆς εὐλαβείας ὑμῶν ποιήσασθαι ἡμᾶς τὴν τελευταίαν παραίνεσιν καὶ τοὺς ἐξιτηρίους αὐτῇ ἀποδοῦναι λόγους. Μετὰ δακρύων δὲ καὶ παρακλήσεως θερμοτέρας φθέγξομαι πρὸς ὑμᾶς, ὅσα δὴ καὶ φθέγξομαι· κλίνατε δέ μοι καὶ αὐτοὶ τὰ ὦτα τῆς διανοίας καὶ προσοχὴν πᾶσαν χαρίσασθε τοῖς ῥηθησομένοις καὶ τῷ ταμιείῳ τῆς νέας ψυχῆς ἕκαστος ὑμῶν ταῦτα περιφερέτω διὰ παντὸς ἀνεξάλειπτα ταῖς πλαξὶ τῆς καρδίας ἀπογραψάμενος. Σπουδάζετε πρὸ πάντων φυλάττειν ἀπαρεγχείρητον ἐν πᾶσι τὸ παρὸν τυπικόν, φροντίζετε τῆς σωτηρίας τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, ἐπιμελεῖσθε τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνάξεων καὶ τῆς ἐν ταῖς κέλλαις ἀκολουθίας, πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Παύλου παραίνεσιν, εἰρηνεύετε πρὸς ἀλλήλους, φυλάττετε μετὰ πάντων ἀγάπην καὶ τὸν ἁγιασμόν, ὧν χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον, ταπεινοφρονεῖτε, παραχωρεῖτε τῶν πρωτείων ἀλλήλοις, ὁμογνωμονεῖτε περὶ τὰς τῆς Μονῆς διακονίας καὶ συμπνεῖτε πρὸς σύστασιν αὐτῆς καὶ ὠφέλειαν καί, ἵνα τελευταῖον εἴπω τὸ πρῶτον, φοβεῖσθε τὸ μὴ φοβεῖσθε Θεόν· ἀρχὴ γάρ, φησί, σοφίας φόβος Κυρίου. Καὶ αὖθις ἐρῶ τελευταῖον τὸ τελευταῖον· φοβεῖσθε τὸ φοβηθῆναί τι πρὸς Θεοῦ· τέλος γάρ, φησί, λόγου τὸ πᾶν ἄκουε· τὸν Θεὸν φοβοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τήρει, ὅτι τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος· φοβερὸν γὰρ ὄντως, φοβερόν, ἀδελφοί, τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος, φοβερὸν δὲ τὸ πρόσωπον Κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακὰ καὶ πανωλεθρίᾳ τὴν πονηρίαν

ἐξαφανίζον· ἐβουλόμην καὶ πλείονα πρὸς ὑμᾶς ἐρεῖν, ἀλλ' ἔχετε τὰς τῶν ἁγίων Πατέρων βίβλους ἑκάστοτε, πάντα κατὰ λεπτὸν ὑφηγουμένας καὶ ἐνηχούσας ὑμῖν. Ἀλλ' ὦ Δέσποινα καὶ κυρία πάντων, ὦ δούλη καὶ μῆτερ Χριστοῦ τοῦ βασιλέως καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὦ γέφυρα πρὸς τὴν ἀπαθῆ καὶ μακαρίαν ζωὴν διαβιβάζουσα καὶ κλῖμαξ πρὸς οὐρανὸν ἀνάγουσα, ὦ ναὲ θεοχώρητε, ἐν ᾗ Χριστὸς οἰκήσας διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ εἰργάσατο τὸ μέγα τῆς ἡμῶν σωτηρίας μυστήριον λύσας τὸ τῆς ἔχθρας μεσότοιχον καὶ τὰ ἐπίγεια τοῖς οὐρανίοις ἑνώσας, ὦ κοινὸν τοῦ σύμπαντος κόσμου πρὸς Θεόν, ἱλαστήριον, ἤτινι τὸ φροντιστήριον ἀνεῖται τοῦτο καὶ καθιέρωται καὶ τῷ μεγαλοπρεπεῖ σου ὀνόματι τετίμηται καὶ δεδόξασται, δέχοιο τοὺς ἡμετέρους ἀγῶνας καὶ πόνους, οὓς πρὸς σύστασιν αὐτοῦ πολλοὺς καὶ μεγάλους, ὡς οἶμαι, καταβαλλόμεθα, καὶ ἀντιδοίης τοῖς ἀναξίοις ἡμῖν κατοικίαν ἐν ταῖς ἄνω μοναῖς, κατὰ σμικρὸν δὲ τοῦτο τὸ εὐπερίγραπτον ποίμνιον διατηρήσαι ἀνεπιβούλευτον καὶ ἡ θεία χάρις τῆς σῆς ἐπισκοπῆς συμποιμένοι τῷ κατὰ καιρὸν ποιμένοντι τοῦτο καὶ ἐκτρέφοι δαψιλῶς καὶ πλουσίως καὶ πῖον συνεργάζοιτο Χριστοῦ τοῦ ἀρχιποίμενος ἄξιον καὶ παρασταῖεν μὲν αὐτῷ πάντες ὁμοῦ καὶ ποιμένες καὶ ποίμνιον καθαροὶ καὶ λαμπροὶ καὶ τῆς ἄνω μάνδρας οὐκ ἀποδέοντες. Τεκνία, μέμνητέ μου τῆς πρὸς ὑμᾶς ἀγάπης καὶ πατρικῆς διαθέσεως καὶ ὑπερεύχεσθε τῆς ἐμῆς ἀθλιότητος, ὡς ἂν τύχοιμι τῆς μερίδος τῶν σῳζομένων, εὑρηκὼς παρρησίαν τινὰ καὶ μετρίαν χάριν, μεσιτείαις τῆς Θεομήτορος καὶ τῶν ἡμετέρων πόνων καὶ ἁγίων εὐχῶν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν».

«Ἐπειδὴ δὲ καὶ σανδάλια κέκτηται ἡ Μονή, βουλόμεθα ἑκάστῃ Κυριακῇ, καθ' ἣν καὶ ἡ ἀγρυπνία ἐκτελεῖται, πέντε καὶ ἓξ μίνθους ἐσθίειν ὀψάρια τοὺς μοναχοὺς ἢ ὅσους καὶ βούλονται, καὶ ὁπότε τὰ μνημόσυνα γίνονται ἡμῶν τῶν εὐτελῶν καὶ τῶν λοιπῶν καὶ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Προδρόμου, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τῶν ἁγίων προφητῶν Δανιήλ, Ἠλία καὶ Ἐλισαίου, τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ ἁγίου Βασιλείου, τοῦ ἁγίου . . . . . .».

[Λείπει τὸ τέλος]

Ἄπορον τῇ ἀληθείᾳ ἀποβαίνει, πῶς ὁ περικαλλὴς οὗτος ναὸς τῆς ἁγίας Μονῆς, ὁ πρὸ 753 ὅλων ἐνιαυτῶν οἰκοδομηθεὶς ἀναλώμασι τοῦ

διαπρεποῦς ἱεράρχου τῆς Ἀργολίδος Λέοντος, βασιλεύοντος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, διετηρήθη ἀσινὴς καὶ ἀλώβητος, καίπερ τοσοῦτον ἐγγὺς τοῦ Παλαμηδίου κείμενος. Κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο χρονικὸν διάστημα τὸ Ναύπλιον πολλάκις ἐπολιορκήθη ὑπὸ Φράγκων, Καταλάνων, Ἐνετῶν, Βυζαντινῶν, Τούρκων καὶ τέλος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας δὲ καὶ αἱματηροτάτας ταύτας πολιορκίας ἡ θέσις, ἔνθα ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Μονῆς, ἦν σημαντικὴ καὶ ἐπίκαιρος διά τε τοὺς πολιορκητὰς καὶ τοὺς πολιορκουμένους· εἰς τὴν τελευταίαν μάλιστα πολιορκίαν τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1715 πᾶσα ἡ πολεμικὴ ἐνέργεια τοῦ Μεγάλου Βεζύρη Ἀλῆ – πασᾶ ἐστράφη κατὰ τῶν κατεχόντων τὸ Παλαμήδιον Ἐνετῶν, καθ' ὧν εἶχον ταχθῆ ὑπὲρ τὰς ἑξήκοντα χιλιάδας τῶν ἀνδρειοτέρων στρατιωτῶν. Οἱ ἐπὶ ὀκτὼ ὅλας ἡμέρας ἀδιαλείπτως προσβάλλοντες τὸ Παλαμήδιον καὶ ἰδίᾳ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευράν, τὴν μᾶλλον ἀσθενῆ, Γενίτσαροι καὶ Σπαχῆδες τὴν περιοχὴν τῆς ἁγίας Μονῆς ἔσχον ὁρμητήριον καὶ σκέπην κατὰ τῶν σφαιρῶν τῶν ὑπερδιακοσίων πυροβόλων καὶ ὅλμων τοῦ φρουρίου· ἐκεῖ δέ που ἔθαψαν καὶ τοὺς ὑπερξακισχιλίους νεκρούς, οὓς ἔσχον κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἀποτυχούσας ἐφόδους.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα, θείᾳ οἰκονομίᾳ, ὁ ναὸς οὗτος, ὅστις κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν ἐγένετο πρόξενος θανάτου εἰς τὸν διδάσκαλον τοῦ κτίσαντος αὐτὸν (τὸν ἄρτι κατασκευάσαντα τὸν κατὰ πολὺ ὑπολειπόμενον ναὸν τοῦ Χώνικα), ὁ ναός, λέγω, οὗτος, ὢν προφανῶς ἓν τῶν ἀρίστων βυζαντινῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων τῶν ἀρχῶν τῆς δευτέρας μετὰ Χριστὸν χιλιετηρίδος, ἀπέμεινεν ἀλύμαντος μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, μικρὰς ὑποστὰς ἀλλοιώσεις ὑπὸ συγχρόνων ἀνακαινιστῶν, οἵτινες, ὡς μὴ ὤφελε, προέβησαν εἰς περιττάς τινας καὶ ἀτέχνους μεταρρυθμίσεις ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἀρχετύπου.

(Ἐκ τῆς προσεχῶς δημοσιευθησομένης Β' ἐκδόσεως τῆς Ἱστορίας τῆς Ναυπλίας).

ΜΙΧΑΗΛ Γ. ΛΑΜΠΡΥΝΙΔΗΣ

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΧΑΡΤΟΠΟΙΕΙΟΝ

(1827, 1829, 1833)

Περίεργος θέλει φανῆ εἰς πολλούς, οἵτινες δὲν ἔτυχε νὰ ἐντρυφήσωσιν εἰς ἀνάγνωσιν παλαιῶν βιβλίων, πρὸ πολλῶν χρόνων λησμονηθέντων μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν συγγραφέων αὐτῶν, ἡ εἴδησις ὅτι, ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἠγωνίζετο τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα καὶ μόλις ὑπέφωσκε τὸ τῆς σωτηρίας φῶς, ἱδρύθη καὶ ἐλειτούργησεν ἐν αὐτῇ χαρτοποιεῖον.

Τοῦ κοινωνικοῦ τούτου γεγονότος οἱ χρονογράφοι τοῦ ἀγῶνος οὐδόλως μνημονεύουσιν, ἀσχολούμενοι, ὡς εἰκός, περὶ τὴν ἀναγραφὴν μόνον τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν γεγονότων τῶν χρόνων των. Ἴσως δὲ καὶ ἡ ὕπαρξις τοιούτου βιομηχανικοῦ ἱδρύματος, μὴ προκαλέσαντος ἄλλως καὶ τὴν προσοχὴν αὐτῶν, θὰ διήρχετο ἄγνωστος, ἂν αὐτὸς ὁ ἱδρυτὴς ἐν δυσὶ δημοσιεύμασιν αὐτοῦ δὲν ἐμνημόνευε ῥητῶς τούτου καὶ δὲν περιεσῴζετο ἀντίτυπον ἀγγελίας αὐτοῦ διανεμηθείσης εἰς τοὺς πολίτας τῷ 1829, δι' ἧς ἐζήτει παλαιὰ ῥάκη βαμβάκινα, λινὰ καὶ μετάξινα πρὸς ἀγοράν, καταβάλλων τὸ τίμημα εἰς χρήματα ἢ εἰς χάρτην.

Ἱδρυτὴς πρῶτος καὶ διδάσκαλος τῆς τοιαύτης βιομηχανίας ὑπῆρξεν ὁ ἰατροδιδάσκαλος ἀρχιμανδρίτης Διονύσιος ὁ Πύρρος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις κατὰ τὸν ἀγῶνα διέτριβεν ἐν Ἑλλάδι διδάσκων καὶ δημοσιεύων βιβλία παιδαγωγικά, ἐκκλησιαστικά, ἰατρικά, χημικά, βοτανικά, γεωγραφικὰ καὶ μαθηματικά, ἐγεννήθη τῷ 1777 ἐν Κασθαναίᾳ τῆς Θεσσαλίας. Συμπληρώσας τὰς προκαταρκτικὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐν ταῖς σχολαῖς τῆς Θεσσαλίας, εἶτα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Ἱεροσολύμοις, μετέβη εἰς Ἰταλίαν, ἧς ἐπεσκέφθη διαφόρους μεγαλοπόλεις· ἐφοίτησε δὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Παταυίου (1807), ὅπου ἐσπούδασε τὴν ἰατρικήν, χημείαν, φυσικὴν καὶ βοτανικήν, αὐξήσας τὰς γνώσεις του ἔτι ἐπὶ παντός, ὅπερ ἐθεώρει χρήσιμον ἵνα μεταγγίσῃ εἰς τὸ Γένος. Κατὰ τὰς περιηγήσεις του δὲ ταύτας ἐδιδάχθη ἐν ἄλλοις καὶ τὴν χαρτοποιίαν.

Ἐξ Εὐρώπης ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἀπέβη τὸ πρῶτον εἰς Πάτρας, ὅπου ἐγνώρισε τὸν Σπυρίδωνα Τρικούπην, καὶ τὸν ἰατρὸν Π. Σοφιανόπουλον. Ἐντεῦθεν ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, κατοικήσας εἰς τὴν μονὴν τοῦ Διονυσίου Πετράκη. Τότε δὲ παρεκινήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως Γρηγορίου Λεσβίου καὶ τοῦ ἡγουμένου Πετράκη καὶ λοιπῶν μελῶν τῆς Φιλομούσου ἑταιρείας, νὰ ἀναλάβῃ ἐν Ἀθήναις τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας, ὅπερ ἐδέχθη μετερχόμενος σύναμα καὶ τὸν ἰατρὸν δωρεὰν εἴς τε τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς Τούρκους. Ἐσύστησε δὲ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς διδασκαλίας του ἐν Ἀθήναις πρῶτος οὗτος κῆπον βοτανικόν, περιλαμβάνοντα 300 εἴδη βοτανῶν, καὶ ὀρυκτολογικὸν μουσεῖον 300 εἰδῶν ὀρυκτῶν, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δημητρίου Καλλιφουρνᾶ.

Ἐξ Ἀθηνῶν ἀπελθὼν μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν (1819), ὅπου μετήρχετο τὸν ἰατρόν· προήχθη δὲ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου εἰς ἀρχιμανδρίτην. Ἐντεῦθεν μετέβη εἰς Ἅγιον Ὄρος, ἔνθα καὶ εὑρέθη κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐπανελθὼν ἀμέσως εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγνώρισεν ἐν Πελοποννήσῳ ἐν τοῖς πρώτοις τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην καὶ τοὺς υἱούς του, τὸν Γιατράκον καὶ Παναγιώτην Κρεββατᾶν.

Ἔκτοτε παρηκολούθησε τὸν ἀγῶνα διδάσκων, ἐκφωνῶν πατριωτικοὺς λόγους, διανέμων τὰ βιβλία του, καὶ δημοσιεύων νέα.

Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Καποδιστρίου ἐτάχθη εἰς τὴν φατρίαν τῶν ἀντιπάλων τούτου, ὃν καὶ διασύρει ἐν τῇ Περιηγήσει, ἣν ἔγραψε, πολυτρόπως, ἐν ἄλλοις δὲ καὶ ὡς μὴ τηρητὴν τῆς νηστείας, ἐφ' ᾧ καὶ ἐτύπωσε βιβλιάριον ἐν Ναυπλίῳ εἰς τὴν τυπογραφίαν τοῦ Τόμπρα περὶ νηστείας καὶ θρησκείας, μὴ περισωθέν, οὗτινος ὁ Καποδίστριας ἀπηγόρευσε τὴν διάδοσιν.

Ὁ βίος τοῦ διδασκάλου καὶ κληρικοῦ τούτου ἰατροφιλοσόφου ἠδύνατο νὰ γίνῃ θέμα μακροῦ λόγου· ἀλλ' ἀρκούμεθα εἰς τὰ ἀνωτέρω, ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὰ τοῦ χαρτοποιείου.

Κατὰ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ διατριβήν του ὁ Πύρρος συνέστησεν ἐν Μιστρᾷ (1827) χαρτοποιεῖον ἢ χαρτουργεῖον, ὅπως οὐκ ὀρθῶς ὀνομάζει αὐτό, καὶ κατεσκεύασε περὶ τὰ χίλια φύλλα χάρτου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἰμπαῆμ πασᾶ εἰς τὴν Λακωνίαν ἐγκαταλιπὼν καὶ μηχανὰς καὶ χάρτην κατέφυγεν εἰς Κύθηρα. Τὰ περὶ τοῦ πρώτου τούτου χαρτοποιείου, τοῦ ἐν Μιστρᾷ, ἀναγράφει ἐν τῇ ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Ἀθανάσιον Παπᾶ Πολυμέρου καὶ ἐν τῇ ἀγγελίᾳ τῆς αἰτήσεως ῥακῶν.

Καταλείπομεν εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν κρίσιν, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ βιώσῃ τοιαύτη ἐπιχείρησις χαρτοποιίας, ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ Ἑλλὰς ἠγωνίζετο τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα. Ἀλλ' ὁ Πύρρος ἐκ τῆς πρώτης ταύτης ἀποτυχίας δὲν ἀπεθαρρύνθη.

Ἐν Ναυπλίῳ ἐλθὼν κατὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ κυβερνήτου Καποδιστρίου καὶ μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐν Ἄργει συγκροτηθείσης συνελεύσεως (1829) συνέστησεν ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Νικηταρᾶ καὶ διὰ κοινῆς ἀμφοτέρων καταβολῆς 3,000 γροσίων εἰς ἕνα τῶν μύλων τοῦ Ἐρασίνου ποταμοῦ (Κεφαλαρίου τοῦ Ἄργους) νέον χαρτοποιεῖον· τότε δ' ἐδημοσίευσε καὶ τὴν ἀγγελίαν πρὸς ἀγορὰν ῥακῶν. Κατεσκεύασαν δ' ἐν τούτῳ ἕως χίλια φύλλα χάρτου (χιλίας κόλλας ὡς γράφει)· ἀλλ' ἐξαντληθέντων τῶν χρημάτων διέκοψαν τὴν περαιτέρω ἐργασίαν.

Ἐν ἀνεχείᾳ κεφαλαίων εὑρεθέντες ὅ τε Πύρρος καὶ ὁ Νικηταρᾶς πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἔργου, ἀπηυθύνθησαν πρὸς τὸν Καποδίστριαν, πρὸς ὃν ἄλλως ὁ Πύρρος διέκειτο τὰ μάλα ἐχθρικῶς καὶ ἐζήτησαν χρήματα ἐκ τοῦ μισθοῦ του. Ἤλπιζε δ' ὁ Πύρρος ὅτι ὁ Καποδίστριας ἤθελεν ἐνδώσει χάριν τοῦ ὀνόματος τοῦ Νικηταρᾶ, ὃν ἐν τῇ ἀγγελίᾳ, ἣν εἶχε δημοσιεύσει, ἀποκαλεῖ ἄκακον καὶ ἀφιλάργυρον Ἕλληνα. Ἀλλ' ὁ Καποδίστριας διαυγῶς προβλέπων τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς ἐπιχειρήσεως, ἤτις ἄλλως δὲν ἦτο καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον κατεπειγουσῶν ἐν τῇ τότε ἀνωμάλῳ πολιτικῇ καταστάσει τῶν πραγμάτων, οὐδεμίαν ἔδωκεν ἀπάντησιν. Ὁ Πύρρος τὴν ἄρνησιν ταύτην ἀπέδωκεν εἰς προσωπικὴν ἐμπάθειαν τοῦ Καποδιστρίου κατ' αὐτοῦ, διότι ὢν φίλος τοῦ Πετρόμπεη δὲν κατελογίζετο μεταξὺ τῶν κολάκων του. Πρὸς ἐπίρρωσιν δὲ τῆς γνώμης του μνημονεύει ὅτι ὁ Καποδίστριας ἀπεδίωξεν αὐτὸν καὶ ἐξ οἰκίας τοῦ Πετρόμπεη εἰς ἣν κατῴκει, καὶ ὅτι ἀσθενήσας κατόπιν ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ 100 γρόσια χάριν ἀναρρώσεως, ἀλλ' ἀπήντησε τὴν αὐτὴν ἄρνησιν, καίτοι ὡς ἀντάλλαγμα προσέφερε γραμματικὰς καὶ ἀριθμητικὰς εἰς τὸν Καποδίστριαν, ἵνα διανείμῃ εἰς τὰ σχολεῖα.

Ἐν ἀπορίᾳ χρημάτων διαλυθέντος τοῦ χαρτοποιείου ὁ Νικηταρᾶς μετεκόμισε τὰς μηχανὰς εἰς τὴν οἰκίαν του.

Ἀλλ' ὁ Πύρρος δὲν ἀπεθαρρύνθη καὶ αὖθις ὑπὸ τῶν ἀποτυχιῶν τούτων. Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ὄθωνος (25 Ἰαν. 1833), κατὰ παρακί-

νησιν τοῦ Κολιοπούλου καὶ τοῦ Νικηταρᾶ, ἀπηύθυνεν αὐτῷ ἀναφορὰν ζητῶν συνδρομήν, ὅπως συστήσῃ ἐκ νέου εἰς τοὺς μύλους τοῦ Ἄργους τὸ χαρτοποιεῖον, ὄντος ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ἢ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας γραμματέως τῆς κυβερνήσεως, ὡς ὠνομάζοντο τότε οἱ ὑπουργοί, τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Οὗτος μετὰ παρέλευσιν τριῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς τῆς αἰτήσεως προσεκάλεσε τὸν Πύρρον παρ' ἑαυτῷ καὶ ἠρώτησεν, ὁποία δαπάνη ἀπῃτεῖτο διὰ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ χαρτοποιείου καὶ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ εἶνε τὰ πιθανὰ ἔσοδα. Ὁ Πύρρος εἶπεν ὅτι χρειάζονται 30,000 δραχμαὶ πρὸς ἵδρυσιν τοῦ καταστήματος, διὰ τὰς μηχανάς, δι' ἀγορὰν ἑνὸς ἔτους ὑλικοῦ καὶ διὰ μισθοδοσίαν 40 ἐργατῶν· θὰ εἰσέπραττε δὲ κατ' ἔτος 100,000 δραχμὰς καὶ πλέον. Εἰς ταῦτα ὁ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας γραμματεὺς ἀπήντησεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ χορηγήσῃ χρήματα εἰς βιομηχανίας.

Βεβαίως ὁ Μαυροκορδᾶτος θετικωτέρας ἔχων γνώσεις τοῦ φιλοπάτριδος ἄλλως τε Πύρρου ἐγίνωσκε κάλλιστα, ὁποία εἶνε πάντοτε ἡ τύχη τῶν βιομηχανιῶν, τῶν ὑποστηριζομένων διὰ δημοσίων χρημάτων, καὶ ὅτι ἡ κατασκευὴ τοῦ χάρτου δὲν ἦτο ἡ πρώτη, ἣν ἔπρεπε νὰ ὑποστηρίξῃ διὰ δημοσίων χρημάτων ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, τῆς μόλις συνελθούσης ἐκ τοῦ ληθάργου τῆς δουλείας.

Ἡ ἀνωτέρω συνέντευξις Πύρρου καὶ Μαυροκορδάτου δὲν διῆλθε μέχρι τέλους ἤρεμος· διημείφθησαν καὶ αὐτὴν τραχεῖς λόγοι, καὶ μετὰ παρέλευσιν δ' ἔτι ἱκανῶν ἐτῶν (1848), ὅτε ὁ Πύρρος ἔγραψε καὶ ἐτύπωσε τὴν αὐτογραφίαν του, ἔτρεφε τὴν ὀργήν, ὑφ' ἧς κατελήφθη τότε διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς ἀναφορᾶς του, καὶ ἀναγράφει μετὰ ἠπιωτέρων βεβαίως φράσεων τὰς τότε ἐκφυγούσας τῶν χειλέων του τραχείας. Εἰς τὴν ἐπίτασιν δὲ τῆς ὀργῆς του συνετέλεσε καὶ ἡ κατ' αὐτοῦ ἐξέγερσις τῶν ἐμπόρων χάρτου Ναυπλίου καὶ Ἄργους, ὧν τὰ συμφέροντα παρέβλαπτε τοιαύτη βιομηχανία, δι' ὃ καὶ ὁ Πύρρος ἀποκαλεῖ αὐτοὺς φθονερούς.

«Καὶ ἂν ἡ Κυβέρνησις», εἶπεν εἰς τὸν Μαυροκορδᾶτον, «δὲν δίδει εἰς τοιαῦτα ὠφέλιμα καταστήματα, πῶς θέλουσιν ἔμβη εἰς τὸ κράτος αἱ βιομηχανίαι καὶ τὰ κέρδη;» Ἂν ἡ Κυβέρνησις ἵδρυε τοιαῦτα καταστήματα μὲ πιστοὺς ἀνθρώπους πρὸς κατασκευὴν χάρτου, ἤθελον ὠφεληθῆ οἱ πτωχοὶ Ἕλληνες· πολλὰ ὅμως «μιλιούνια δραχμῶν ἐχάθησαν καὶ μηδὲν καλὸν ἐποίησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα». «Ἀνόητοι Ἕλληνες» γράφει ἐν τῇ ὀργῇ του, «ἀπατώμενοι ἀπὸ τοὺς δολεροὺς ὑπουργοὺς καὶ φθονεροὺς ἐμπόρους τῆς Ἑλλάδος δὲν ζητοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν αὐτῶν».

Ὑπολαμβάνομεν ὅτι ἡ ὀργή του εἶχεν ὑποκώφως ἐκραγῆ καὶ κατὰ τοῦ Ὄθωνος, ἀποποιηθέντος νὰ συστήσῃ εἰς τοὺς ὑπουργούς του τὴν ἀναφοράν, διότι συνεχίζει τοὺς ἀνωτέρω λόγους γράφων «Ἀγκαλὰ αἱ βασιλεῖαι τοῦ κόσμου ἔχουσι καὶ μυστικὴν συμφωνίαν, καὶ δὲν ἀφίνουν νὰ ἐνεργῶνται ἀπὸ τοὺς ἀδυνάτους τοιαῦτα»· καὶ ἀναγράφει ἐνταῦθα, ἅτε γράφων τῷ 1848, τὴν ἀποτυχίαν τοῦ σακχαροποιείου καὶ ὑελοποιείου εἰς τὸν Πειραιᾶ. «Ταῦτα ἰδὼν καὶ ἐγὼ» ἐπιφέρει, τελευτῶν τὸν λόγον ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, «ἐμούντσωσα αὐτὴν τὴν ἀνόητον ὑπουργικὴν οἰκονομίαν».

Ἔκτοτε ἐνησχολήθη εἰς τὰς γεωγραφικὰς αὐτοῦ μελέτας, καὶ τὴν ἄσκησιν τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος μέχρι τέλους τοῦ βίου του (12 Φεβρ. 1853).

Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν ὀλίγων εἰδήσεων περὶ τῆς πρώτης συστάσεως ἐν Ἑλλάδι χαρτοποιείου. Πλὴν τούτων οὐδὲν ἕτερον εἶνε ἡμῖν γνωστόν. Δὲν γνωρίζομεν τὸ εἶδος τῶν μηχανημάτων, οὐδὲ τὸ ποιὸν τῆς α' ἢ β' ποιότητος τοῦ ὀλίγου χάρτου, ὃν κατεσκεύασεν, οὐδὲ ἂν ἦτο χρήσιμος πρὸς τύπωσιν ἢ πρὸς κοινὴν γραφήν, ἢ καὶ πρὸς ἀμφότερα. Ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολ. ἑταιρείας τρία μόνον ἱστορικὰ κειμήλια εἰς μνήμην τοῦ ἰατροδιδασκάλου Πύρρου κατάκεινται α') ἡ λιθογραφημένη εἰκών του, β') ἐπισκεπτήριόν του ἐφ' ἁπλοῦ χάρτου (0,10×0,4), φέρον τετυπωμένον τὸ ὄνομά του ἐρυθροῖς γράμμασι «Διονύσιος ὁ Πύρρος Θεσσαλὸς ἰατροδιδάσκαλος καὶ χειροῦργος», γ') ἡ ἀγγελία πρὸς συλλογὴν ῥακῶν, ἧς ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, καταχωρίζομεν δὲ ὁλόκληρον ἐν τέλει τοῦ προκειμένου φροντίσματος. Ἂν δὲ ὑπάρχωσιν ἔγγραφα γραπτὰ ἢ ἔντυπα ἐπὶ χάρτου ἀργείου, ἐκ προχείρου ἐρεύνης δὲν δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ ἀποφανθῶμεν. Βεβαιότης μόνον ἤθελεν ὑπάρχει, ἂν εὑρίσκετο ἐπιστολὴ τοῦ Πύρρου ῥητῶς μνημονεύοντος ὅτι ὁ χάρτης ἐφ' οὗ γράφει εἶνε τῆς ἰδίας αὐτοῦ κατασκευῆς. Ἡ ἔντυπος ἀγγελία τοῦ Πύρρου ἡ μνημονευθεῖσα εἶνε τετυπωμένη ἐπὶ τοῦ συνήθως τότε παχέος πρὸς τύπωσιν χάρτου, καὶ φέρει καθέτως τὰς ὑδατογραμμὰς (pontuseaux). Οὐχ ἧττον οὐδὲν ἀπίθανον σὺν τῷ χρόνῳ νὰ εὑρεθῇ δεῖγμα τοῦ ἀργείου χάρτου· ἡ μελέτη δ' ἡμῶν αὕτη δύναται νὰ δώσῃ καὶ εἰς ἄλλους ἀφορμὴν πρὸς τοιαύτην παρατήρησιν καὶ ἔρευναν.

Περιττὸν ἴσως νὰ μνημονεύσωμεν, ἅτε γνωστοῦ τοῖς πᾶσιν ὄντος,

ὅτι μόλις μετὰ παρέλευσιν ἡμισείας καὶ πλέον ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ πρώτου ἐν Ἑλλάδι χαρτοποιείου, ὅπερ ἐξέπνευσεν εὐθὺς ὡς ἐγεννήθη, συνέστη τοιοῦτον βιομηχανικὸν κατάστημα ἐν Φαλήρῳ.

Πηγαί. Πηγὰς τοῦ ἀνωτέρω ἱστορήματος εἴχομεν

1) Φυλλάδιον τοῦ Διον. Πύρρου σπανιώτατον «Ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ ἰατροδιδασκάλου Πύρρου τοῦ Θετταλοῦ πρὸς τὸν εὐγενέστατον ἄρχοντα τῶν Θεσσαλῶν Κύριον Ἀθανάσιον Παπᾶ Πολυμέρου τοῦ Θετταλοῦ. Ἀθήνηθεν. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀγγέλου Ἀγγελίδου, κατὰ τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ εἰς Καμουκαρέαν, 1837. 8ον, σελ. 1—48». Ἐν τέλει φέρει τὰ ἑξῆς: Ἀθήνηθεν 1837. Αὐγούστου 1.

Εἰλικρινὴς (sic) φίλος Σας
Ὁ Νικολαΐδης Δ. Πύρρος.

Τὸ φυλλάδιον τοῦτο εὗρον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ καθηγητοῦ Σπυρ. Π. Λάμπρου.

2) Ἕτερον ἔργον τοῦ αὐτοῦ «Περιήγησις ἱστορικὴ καὶ βιογραφία Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θετταλοῦ, ἰατροδιδασκάλου καὶ πατριαρχικοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ ἱππότου τοῦ βασιλικοῦ τάγματος τοῦ Σωτῆρος, ἐν αἷς προσετέθη καὶ ἡ καταγραφὴ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς εὑρεθείσης ἁγίας εἰκόνος τῆς Εὐαγγελιστρίας καὶ τῶν θαυμάτων αὐτῆς. Ἤδη τὸ πρῶτον ἐτυπώθη. Ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Α. Γκαρμπολᾶ. 1848». 8ον σελ. 1—182. (Μετὰ λιθογραφικῆς εἰκόνος τοῦ Πύρρου, φερούσης ὑπογραφὴν Ἀρχιμανδρ. Δ. Πύρρος ὁ ἰατροφιλόσοφος. Ἐν Ἀθήναις τῇ 3 Φεβρουαρ. 1848 Ν. Μ. Ἐλιθογράφησεν ἐκ τῆς λιθογραφίας ἡ Ἀνάμνησις).

Τὸ βιβλίον τοῦτο ἄρχεται ἐν εἴδει ἐπιστολῆς «Πρὸς τὸν εὐγενέστατον κύριον Ἰωάννην Ἀθανασίου Παπᾶ Πολυμέρου», υἱὸν τοῦ ἀνωτέρω· εἶνε δὲ συμπλήρωσις τῶν ἐν τῷ πρώτῳ γραφέντων.

3) Φύλλον ἔντυπον διαστάσεων $0,30 \times 0,20$, φέρον ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς ἔντυπον ἀγγελίαν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Εἰδοποίησις κατασκευῆς τοῦ χαρτίου εἰς τὴν πόλιν Ἄργος».

4) Τὴν βιογραφίαν τοῦ Πύρρου, ἣν ἔχει καταχωρίσει ὁ Κων. Σάθας ἐν σελ. 709 τῆς «Νεοελληνικῆς φιλολογίας» αὐτοῦ.

Ἡ ἀγγελία τοῦ Δ. Πύρρου, ἣν εὕρομεν ἐν ἱστορικοῖς ἐγγράφοις

δωρηθεῖσιν ὑπὸ τοῦ Ἀντ. Καρτάλη εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Εἰδοποίησις τῆς κατασκευῆς τοῦ χαρτίου εἰς τὴν πόλιν Ἄργους.

Περιερχόμενός ποτε εἰς τὴν Εὐρώπην χάριν μαθήσεως, ἐπαρατήρουν συνεχῶς καὶ τὰς ὡραίας λεγομένας τέχνας καὶ μηχανάς, εἰς τὰς ὁποίας οἱ ἐκεῖσε σοφοὶ Εὐρωπαῖοι ὁσημέραι μὲ μεγάλον πόθον καταγίνονται· πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅμως δὲν ἠμέλησα νὰ παρατηρήσω καὶ τὴν ὠφελιμωτάτην κατασκευὴν τοῦ χαρτίου, τῆς ὁποίας τότε κατέγραψα καὶ τὴν κατασκευὴν καὶ τὰ ὄργανα.

Ἡ πολυσύνθετος αὕτη μηχανὴ τοῦ χαρτίου εἶναι μὲν ὠφελιμωτάτη εἰς τὸ Κοινόν, πλὴν εἶναι καὶ πολυέξοδος· διὰ τοῦτο ἐκεῖ συσταίνεται καὶ ὑπερασπίζεται ἀπὸ μεγάλους ἄνδρας.

Τρεῖς μεγάλαι μηχαναὶ εἰς τὴν Εὐρώπην φαίνονται ὠφελιμώτεραι εἰς τὸ Κοινόν: δηλ. ἡ κατασκευὴ τοῦ ῥούχου, τοῦ χαρτίου καὶ τῆς τυπογραφίας, αἱ ὁποῖαι τέχναι εἴθε νὰ ἔλθωσι ταχέως καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ ὄφελος τῆς μηχανῆς τοῦ χαρτίου ἰδὼν καὶ ἐγὼ πρὸ πολλοῦ εἰς τὸ Ἔθνος, καὶ τὴν καθημερινὴν ἐξερχομένην δαπάνην αὐτοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἐφιλοτιμήθην προπέρυσι, καὶ ἐσύστησα εἰς τὴν παλαιὰν Σπάρτην μίαν μικρὰν τοιαύτην μηχανήν, διὰ τῆς ὁποίας τότε καὶ μερικὸν χαρτὶ κατεσκεύασα, καὶ τὸ ἔργον μου ἐπροώδευσε πολλὰ καλά, πλὴν κακῇ τύχῃ, ὅτε ἐλθόντες οἱ Ἄραβες ἐληλάτησαν τὴν Λακωνίαν ὅλην, ἐφύγαμεν καὶ ἡμεῖς ἅπαντες καὶ οὕτως ἀφήσαμεν εἰς τὸν Μισθρὰν καὶ τὴν μηχανήν, καὶ τὸ χαρτίον μας. Τώρα δὲ ἰδόντες ὀλίγην ἄνεσιν, καὶ ὑπερασπιζόμενοι ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, ἐσυμφωνήσαμεν μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ πατριώτου Στρατηγοῦ Νικηταρᾶ, ἐκείνου τοῦ ἀκάκου καὶ ἀφιλαργύρου Ἕλληνος, καὶ ἐσυστήσαμεν πάλιν μίαν τοιαύτην μικρὰν μηχανὴν εἰς τὸν Ἐρασίνον ποταμὸν τοῦ Ἄργους.

Ὅθεν στοχάζομαι ὅτι διὰ τοῦτο ἕκαστος ἀγαθὸς καὶ τίμιος πατριώτης θέλει χαρῇ τὰ μέγιστα ἀκούσας ὅτι γίνεται ἓν τοιοῦτον ἔργον πρὸς ἔπαινον τῆς Ἑλλάδος καὶ ὄφελος τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ ἔργον μου, σὺν Θεῷ, ἐτελείωσε, καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ χαρτίου ἄρχισεν εἰς τὸ Ἄργος. Λοιπὸν ὅποιος φιλόκαλος Ἕλλην ἔχει παλαιὰ ῥάκη πάνινα: δηλ. παλαιόπανα ἀπὸ βαμβάκι, ἢ ἀπὸ λινάρι, ἢ ἀπὸ

μετάξι, καθαρά, ἢ ἀκάθαρτα, μικρὰ ἢ μεγάλα ὡς καὶ αὐτὰ τὰ παραμικρὰ τεμάχια, ἠμπορεῖ ἐλευθέρως νὰ τὰ διευθύνῃ εἰς Ἄργος, ὅπου ἀγοράζονται μὲ παράδες, ἢ ἀλλάζονται μὲ χαρτίον, καὶ ἐλπίζομεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἡ μηχανὴ νὰ γίνῃ μεγαλειτέρα, καὶ ὠφελιμωτέρα εἰς τὸ Ἔθνος καὶ τὸ χαρτίον νὰ πωλῆται εὐθυνότατα εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ἐν Ἄργει 1829 Ἰουνίου 15.

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης
Δ. Ὁ Πύρρος.

Τὰς εἰδήσεις ταύτας περὶ τῆς συστάσεως τοῦ πρώτου χαρτοποιείου ἐν Ἑλλάδι συλλέξας ἐξ ἀναγνώσεων δημοσιεύω πρὸς γνῶσιν τῶν πολλῶν, καὶ ὅπως χρησιμεύσωσί ποτε εἰς ὄντινα ἤθελε θελήσει νὰ ἀσχοληθῇ εἰς ἱστορίαν τῆς ἐν Ἑλλάδι βιομηχανίας, καὶ πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀληθείας, ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ θέλησις καὶ ἡ δραστηριότης καὶ αἱ ἀφῃρημέναι θεωρίαι πρὸς ἐπιτυχίαν οἱασδήποτε ἐπιχειρήσεως, ἐὰν δὲν συμπαρομαρτῶσιν ἐπιβοηθητικῶς καὶ ἄλλαι συνθῆκαι πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῆς καὶ καρποφορίαν.

Ἔγραφον 29 Σεπτεμβρίου 1902.

Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΑΘΗΝΑΪΚΑ[1]

ΤΑ ΥΠΟ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΕΝΤΑ

Ὁ Α. Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς γνωστὸς τῷ πανελληνίῳ ἐπὶ τοῖς ἀνεκδότοις αὐτοῦ δημοσιεύμασιν εἰς τὸν Βυζαντιακὸν ἑλληνισμὸν ἀναφερομένοις ἀρτίως ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ *Ἁρμονίᾳ* 1902 (σελ. 209—224 καὶ 273—293) ὀκτὼ ἀνέκδοτα κείμενα, ἅτινα πλὴν τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν σημασίας κέκτηνται καὶ φιλολογικὴν ἀξίαν· διότι ἐν αὐτοῖς φέρονται καὶ λέξεις πρωτοφανεῖς, δι' ὧν πλουτίζεται τὸ Ἑλληνικὸν Λεξικόν. Καὶ τοιαύτας μὲν λέξεις (ἐν σελ. 214—216) κατέλεξεν οὗτος 32, ἀλλ' ἐκ τῶν 32 τούτων λέξεων ἀφαιρετέαι εἶναι αἱ ἑξῆς 4 λέξεις ἅτε φερόμεναι ἐν τοῖς Ἕλλην. Λεξικοῖς·

ἀναπάλειπτος (ὑπάρχει ἐν τῷ Λεξ. Ἀθαν. Σακελλαρίου),
διάχυτος (ὁμοίως),
διομιλέω (ὁμοίως),
κοσμοσώτειρα (ὁμοίως).

Προστίθημι δ' ἐκ τῶν αὐτῶν κειμένων ταῖς ὑπολειπομέναις 28 λέξεσι τὰς ἑπομένας λέξεις ἢ χρήσεις λέξεων, ἃς ἐγὼ οὐχ εὗρον ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἕλλην. Λεξικοῖς·

ἀνάδρομος (ὁ) = ἀναδρομή, ἀνάβασις, ὡς «ὁ ἐκ δυσμῶν τῆς ἁμαρτίας *ἀνάδρομος*» (Ἀποκαύκ. Ἐπιστολ. πρὸς τὸν Ἀθην. Χωνιάτην 4).

[1] Ἄσμενοι δημοσιεύομεν τὰς παρατηρήσεις ταύτας, ἃς φιλοφρόνως ἔπεμψεν ἡμῖν ὁ τῆς Λαρίσης γυμνασιάρχης κ. Γ. Ζηκίδης. Ἀναμφιβόλως τινὰ τῶν διορθουμένων σφαλμάτων ὀφείλονται εἰς τὸ ὅτι ὁ ἐκδοὺς τὰ «Ἀθηναϊκὰ» κ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς δὲν ἠδυνήθη ὁ ἴδιος νὰ διέλθῃ τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια, ἅτε διαμένων ἐν Πετρουπόλει. Ὡς πρός τινας παρατηρήσεις τοῦ κ. Ζηκίδου νομίζομεν ὅτι μέχρι τινὸς σημείου ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν χειρογράφων πρέπει νὰ τηρῆται ἡ γραφὴ τοῦ κειμένου, ἔστω καὶ νὰ εἶναι ὑπὸ γραμματικὴν ἢ ὀρθογραφικὴν ἔποψιν ἐσφαλμένη. Οὐχ ἧττον δημοσιεύομεν τὰς παρατηρήσεις ὡς ἔχουσι, διότι θεωροῦμεν αὐτὰς λίαν διδακτικάς. Σ.Σ.

γερούσιον (τὸ) = ἡ γερουσία, ὡς «οὐδὲ τῶν κρότων ἐλαθόμην, οὓς σοι τὸ *γερούσιον* ἐχαρίζετο» (Εὐθύμ. Τορνίκ. λόγ. ἐπιτάφ. εἰς τὸν Ἀθηνῶν ὑπέρτ. § 7). Ὑπάρχει τὸ ἐπίθετον *γερούσιος*, ἀλλ' οὐχὶ οὕτω καὶ τὸ οὐδέτ. περιληπτικόν.

διδασκάλια (τὰ) = οἱ διδάσκαλοι (οὐχὶ μετὰ περιφρονητικῆς ἐννοίας), ὡς «εἰ τοιαῦτα πάσχουσι τὰ ἔμπρακτα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἐνεργὰ *διδασκάλια*, ποίας ἀποτίσουσι δίκας οἱ μηδ' ὁσονοῦν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἐπαίοντες» (Μονῳδία εἰς Μιχ. τὸν Χωνιάτην § 7). Ὑπάρχει ἡ λέξις, ἀλλ' ἐπ' ἄλλης σημασίας.

θεωρητὴς βίος = θεωρητικὸς βίος, ὡς «ὁπόσοι περὶ τὸν *θεωρητὴν βίον* ἐσχολάκατε καὶ μονότροπον» (Μονῳδία εἰς Μιχ. τὸν Χωνιάτ. § 10).

λοξοβλεπέω-ῶ, ὡς «ἵνα μὴ τὸ τῶν *λοξοβλεπούντων* πάσχητε» (αὐτόθ. § 10). Ἐν τοῖς Λεξικοῖς φέρεται μόνον τὸ *λοξοβλεπτεῖν*, ὅπερ εἶναι ὀρθότερον, πρβλ. καὶ *ἀβλεπτεῖν*, *ὀξυβλεπτεῖν*, κτλ. Ἴσως δὲ προῆλθε τὸ ῥῆμα ἐξ ἀβλεψίας καὶ παραλείψεως τοῦ Τ.

μεσεύω = μεσιτεύω, ὡς «οὐ γὰρ δεήσῃ τινὸς τοῦ *μεσεύοντος*, ἀμέσως τῇ Τριάδι καὶ ἀπαρακαλύπτως ἑνούμενος» (αὐτόθ. § 8). Ὑπάρχει ἡ λέξις, ἀλλ' ἐπ' ἄλλης σημασίας.

οἱοσδήτις = οἱοσδήποτε, ὡς «ὁ τοῖς *οἱοισδήτισι* πρακτέοις νοῦν πεπλουτηκὼς» (αὐτόθ. § 1).

ὀρθοποδητέω-ῶ = ὀρθοποδῶ, ὡς «οὐκ ὀλισθαίνων, ἀλλ' *ὀρθοποδητῶν* καὶ διόλου τῆς ἀκρότητος ἐφιέμενος» (αὐτόθ. § 2).

ὁστισοῦντις = ὁστισδήποτε, ὡς «ἀπένειμε πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ καὶ τοῖς καθ' *ἡντιναούντινα* χρῆσιν δεομένοις τὰ τοῦ κοσμοκράτορος» (αὐτόθ. § 7).

συλληπτικῶς (= συλλήβδην), ὡς «*συλληπτικῶς* εἰπεῖν» (αὐτόθ. § 5). Φέρεται τὸ ἐπίθετον «*συλληπτικός*», ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ ἐπίρρημα.

φρυκτὴρ (ὁ) = λαμπτήρ, ὡς «κοινὸς τοῖς ναυαγοῦσι *φρυκτήρ*, κοινὸν τοῖς ξύμπασι παραμύθιον» (Εὐθύμ. Τορνίκ. ἐπιτάφ. εἰς τὸν Ἀθην. ὑπέρτ. § 5).

Ἐπηνωρθώθη δ' οὕτω διὰ τῆς τοιαύτης προσθήκης ἡ γενομένη ζημία, ἣν ἐποιησάμεθα ἐκ τῶν αὐτῶν ἀντλήσαντες κειμένων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ κείμενον αὐτὸ ἀποβλέποντες παρατηροῦμεν τάδε·

Σελ. 217, στίχ. 6 ἀντὶ τοῦ «*τῆς ψυχῆς ὁ οἰακόστροφος*» γράφε «*τῆς ψυχῆς ὁ οἰακοστρόφος*»· διότι ὁ τονισμὸς *οἰακόστροφος* εἶναι πλημμελής.

Σελ. 218, 9 ἀντὶ τοῦ «αὐταί τε *σεμνόνητες* οὖσαι τύπος καὶ πάσαις ἀρεταῖς διαλάμπουσαι» γραπτέον «*σεμνότητος*», καὶ ἴσως εἶνε μᾶλλον τυπογραφικὸν παρόραμα.

Σελ. 219, 14 γράφεται «καὶ κρῖμα *κατευθύναι* δυνάμενος», ἔνθα γράφε «*κατευθῦναι*».

Σελ. 220, 18 φέρεται «ὅτι μὴ βασιλέα *φονοῦντα* πλουτοῦμεν καὶ πρὸς ὀργὴν ἀπαραίτητον», ἔνθα γραπτέον «*φονῶντα*»· διότι τὸ φόνου ἐπιθυμεῖν λέγεται *φονᾶν*, ἀλλ' οὐχὶ *φονεῖν*.

Σελ. 221, 2 γράφεται «*ὑπὲρ λίαν* ἐφιλήθη», ἀνθ' οὗ γράφε ἐν μιᾷ λέξει «*ὑπερλίαν*», πρβλ. καὶ *ὑπεράγαν*, *ὑπέρευ*, *ὑπέρφευ*.

Σελ. 224, 17 γράφεται «μηδὲ τὸ *θᾶλλον* μαραίνεσθαι», ἔνθα γράφε «*θάλλον*».

Σελ. 274, 4 φέρεται «ὦ ἀμείλικτα στοιχεῖα καὶ ταῖς *ἐμαῖς ὀδύναις ἐπικλώμενα*, οἴμοι, οἴμοι πῶς ἐνέγκω τὸν λόγον», ἔνθα γραπτέον νομίζω «καὶ ταῖς *ἐμαῖς ὀδύναις* ⟨μὴ⟩ *ἐπικλώμενα*» = μὴ κινούμενα εἰς συμπάθειαν.

Σελ. 275, 3 γράφεται «*μεμνοίμην ἄν*», ἀνθ' οὗ τὸ ὀρθὸν εἶναι «*μεμνήμην ἄν*».

Σελ. 276, 6 φέρεται «τίς γὰρ ἀμφισβητουμένων ζητημάτων ἐπιλύτης ἔσεται καὶ ὀρθῶν δογμάτων ὑφηγητής, καὶ ὑπανέξει μὲν τὸ καταπῖπτον, *ἐπικρατύνει* δὲ καὶ τὸ ἰσχυρόν;» ἔνθα γραπτέον «*ἐπικρατυνεῖ δὲ καὶ τὸ ἰσχυρὸν*» κατὰ μέλλοντα χρόνον.

Σελ. 280, 19 εἶνε γεγραμμένον «καὶ διὰ πάσης ἁμαρτίας ἐλάσαντες τί ἂν ἆρα *δράσοιμεν* ἢ πάθοιμεν;» ἔνθα γραπτέον «*τί ἄν ἆρα δράσαιμεν*» κατ' ἀόριστον χρόνον.

Σελ. 285, 20 γράφεται «καὶ ἡμεῖς οἱ καθ' ἱκανὴν τὴν ἀπόστασιν ἰσομοίρως *τοῖς ἐγ . . . ουσι* σελαγούμενοι», ἔνθα ἀντὶ τοῦ χάσματος τριγραμμάτου ὄντος, ὡς σημειοῦται ὁ ἐκδότης, γραπτέον «*τοῖς ἐγ⟨γὺς⟩ οὖσι*» ἢ «*τοῖς ἐγ⟨γίς⟩ουσι*», ὡς δεικνύει καὶ τὸ ἀντίθετον «*καθ' ἱκανὴν τὴν ἀπόστασιν*».

Σελ. 286, 1 φέρεται «οὕτω καὶ ποίμνιον καὶ ποιμὴν πρὸς ἑαυτοὺς ἐπεστράφημεν, ὡς μὴ *ὑποφωτίσοι τοσούτῳ τὰ μὴ καθέκαστα πραττόμενα*, ἀλλ' αἰσχυνοίμεθα τὸν ἥλιον», ἔνθα ἴσως γραπτέον «*ὡς μὴ ὑποφωτίζοιντο οὕτω τὰ μὴ καθέκαστα πραττόμενα*», ἢ «*ὡς μὴ ὑποφωτίζοις τοσοῦτον*» ἢ «*ὡς μὴ ὑπὸ ⟨σοῦ⟩ φωτίζοιντο οὕτω τὰ μή*». Ἀλλὰ καὶ τὸ «*τὰ μὴ καθέκαστα πραττόμενα*» παρέχει μοι ὑπονοίας καὶ ὀβελιστέον τὸ

μὴ ἢ μετ' αὐτὸ παρεμβλητέον τὸ ἐπίρρ. *καλῶς* οὕτω «*τὰ [μὴ] καθέκαστα πραττόμενα*» ἢ «*τὰ μὴ ⟨καλῶς⟩ καθέκαστα πραττόμενα*».

Σελ. 286, 19 γράφεται «εἰ δέ *σοι*, ὥσπερ καὶ πεφυσίωται, ὁ ἐκ δυσμῶν τῆς ἁμαρτίας ἀνάδρομος, ὁποῖα τὰ καθ' ἡμᾶς εἰς τόπους ἀρετῆς ἀνατέλλοντας, ἀλλ' ἡ τοῦ βίου σφαῖρα καὶ τῶν πραγμάτων ὁ κύλ⟨ιν⟩δ⟨ρ⟩ος, ⟨ὡς τὸν⟩ φωσφόρον ἡ οὐρανία, κατάγει σε πρὸς τὰ δυτικώτερα, καὶ πείθου καὶ τῇ φορᾷ καὶ *τὴν πρὸς τὴν καθ' ἡ . . . . . σμέν*», ἔνθα ἴσως γραπτέον ὧδε· «εἰ δέ σε ⟨οὐχ⟩, ὥσπερ . . . . . πείθου καὶ τῇ φορᾷ καὶ *τεῖνε πρὸς τὴν καθ' ἣ⟨ν ἡμεῖς ἐ⟩σμέν*»· εἶνε δ' ἀναγκαῖον τὸ *οὐχ*, διότι εἰς αὐτὸ ἀπόδοται ὁ ἑπόμενος *ἀλλά*.

Σελ. 287, 11 ἀντὶ τοῦ «*χαυνωτέρου*» γραπτέον τὸ «*χαυνοτέρου*».

Σελ. 289, 15 γράφονται τάδε· «οὔτε χεῖρά μοι πεσόντι ἐπέδωκεν οὔτε *γράμματα παρεκάλεσεν* οὐ φιλίας ἐμνήσθη», ἔνθα γραπτέον «οὔτε *γράμματα ⟨πέμψας⟩ παρεκάλεσεν*» ἢ «οὔτε *γράμμασι παρεκάλεσεν*», εἶνε δὲ τὸ *παρακαλεῖν* = παρηγορεῖν, παραμυθεῖσθαι, πρβλ. καὶ τὰ μικρὸν ὄπισθεν λεγόμενα· «*λείπεται γοῦν κἂν τὴν ἐκ γραμμάτων παράκλησιν δέχεσθαι*».

Σελ. 289, 22 φέρονται τάδε· «μὴ ἔχειν ὑπηρέτας, καὶ ταῦτα τοὺς ποδαλγούς, τοὺς χειραλγεῖς καὶ συνόλως τοὺς *ἄλλους* παραλύτους», ἔνθα γράφε «τοὺς *ἄλλως* παραλύτους».

Σελ. 290, 29 γράφεται «οὕτω τὰ ⟨τῆς⟩σῆς ταύτης ἀγάπης ἔξαλλα *καινοπράγηται*», ἔνθα γράφε «*κεκαινοπράγηται*».

Σελ. 291, 1 φέρεται «ὁ τῆς ἀγάπης ὁ⟨μο⟩θελητής τε καὶ νομοθέτης Κύριος κατάλληλον τῆς τοιαύτης ἀγαπήσεως ἀναμετρήσειέ σοι τὸ ἀνταπόδομα· καὶ . . . ἐξάρξας τοῦ ἀγαπᾶν εἰς τοῦτο καὶ ἡμᾶς ἐπεσπάσω», ἔνθα ἀντὶ τοῦ χάσματος τριγραμμάτου ὄντος, ὡς ὁ ἐκδότης διαβεβαιοῦται, γράφε μοι «καὶ ⟨γὰρ⟩ *ἐξάρξας*».

Σελ. 292, 25 ἀντὶ τοῦ «αὐτοῦ *πολυχρυσώτερον* Πακτωλοῦ» γράφε διὰ τοῦ Ο *πολυχρυσότερον*, τοῦ χρυ μακροῦ ὄντος.

Σελ. 293, 2 ἀντὶ τοῦ «ὦ, πότε σε καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς *εἶδω*» γράφε διὰ τοῦ Ι «*ἴδω*».

Σελ. 293, 15 γράφεται ὧδε· «Οὐδεὶς ἄρα διστάσει τῷ πράγματι, εἰ μὴ καὶ πρὸς τὴν ἡμέραν βλέπων αὐτὴν *διψήσειν λέγων* τὸν ἥλιον ὑπὲρ γῆς», ἔνθα ἀντὶ τοῦ «*διψήσειν λέγων*» δεινῶς παραμορφωθέντος γράφε «*διστάσει λέγειν τὸν ἥλιον ὑπὲρ γῆς*» ἢ «*διστάσειε λέγειν*».

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ὁ φίλος κ. Α. Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς

ὁ πολλοῦ ἐπαίνου ἄξιος ἅτε τοῦ Βυζαντιακοῦ ἑλληνισμοῦ πολλὰ ἄγνωστα κείμενα ἡμῖν γνωρίζων ἔχομεν δι' ἐλπίδος ὅτι εὐμενῶς πάνυ θὰ ἀποδέξηται. Ἡ φύσις τοῦ πράγματος εἶνε τοιαύτη, ὥστε εἰς ὀφθαλμὸς νὰ μὴ δύνηται νὰ βλέπῃ πάντα, διότι ὡς οἱ παροιμιαζόμενοι λέγουσιν «*εἷς οὐδείς*», μηδὲ τὰ τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενα κείμενα νὰ ἐξέρχωνται ὅλως τέλεια καὶ ἄρτια, ὡς ἡ Ἀθηνᾶ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ἀρτία ἐξεπορεύθη, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ χρήζωσι πλειόνων ὀφθαλμῶν, ὅπως ἀποκατασταθῶσι. Κάλλιστα ἔχει τὸ τοῦ Ὁμήρου (ἐν Ἰλιαδ. Κ, 224)

σύν τε δύ' ἐρχομένω καί τε πρὸ ὃ τοῖ' ἐνόησεν.

Ἐν Λαρίσῃ τῇ 12 Αὐγούστου 1902.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΖΗΚΙΔΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

(1718—1821)

Τῇ βάσει ἐπισήμων ἀνεκδότων ἐγγράφων σῳζομένων ἔν τε τῷ ἀρχείῳ τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου καὶ τῷ ἀρχειοφυλακίῳ Ζακύνθου καὶ ἄλλων ἀσφαλῶν πηγῶν, ἐγράψαμεν σημειώσεις περὶ τῶν καθολικῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας καὶ Τουρκοκρατίας. Αἱ σημειώσεις, αἱ ἀφορῶσαι τοὺς χρόνους τῆς ἐνετικῆς κυριαρχίας, ἐδημοσιεύθησαν ἤδη πρὸ ἐτῶν [1], αἱ δὲ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας νῦν τὸ πρῶτον δημοσιεύονται ἐν τῇ *Ἁρμονίᾳ*. Καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ὀθωμανικῆς δουλείας σημειώσεις, εἰ καὶ ὀλίγαι, εἶναι ὅμως πολύτιμος συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς δράσεως τῶν Λατίνων ἐν Ἀνατολῇ. Εἶναι πολύτιμος, διότι γίνονται κατὰ πρώτην φορὰν γνωστὰ πράγματα ἄγνωστα, εἶναι δὲ ἔτι πολυτιμότερα διὰ τὴν σπάνιν τῶν ἐπισήμων νύξεων, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῶν πονηρῶν ἐκείνων χρόνων, καθ' οὓς ἡ Πελοπόννησος ἦτο ὑπὸ τοὺς Τούρκους. Ὅσον μικρὰ καὶ ἂν εἶναι ἱστορικὴ συμβολή, πολύτιμος εἶναι ὅταν πηγάζῃ ἐξ αὐθεντικῶν πηγῶν, καὶ ὠφέλιμος τῷ μέλλοντι νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλως περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ δυτικοῦ κλήρου καὶ τῆς καταστάσεως τῶν δυτικῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὀλίγα εἶναι γνωστά. Οἱ δυτικοὶ ὑπὸ τοὺς Ἐνετοὺς ἔζων, φυσικῷ τῷ λόγῳ, λαμπρῶς. Ἡ δρᾶσίς των ἦτο μεγάλη καὶ ἠδύναντο νὰ εἶναι καὶ ὠφέλιμοι τῇ χώρᾳ.

Ἐνῷ οἱ Πελοποννήσιοι σχετικῶς πρὸς τοὺς πονηροὺς ἐκείνους χρόνους εὐημέρουν ὑπὸ χριστιανικὴν κυριαρχίαν, αἴφνης τὰ πράγματα μετεβάλλοντο, διότι ἡ θαλασσοκράτωρ κυρίαρχος ὅλως ἐξησθένει.

[1] *Παρνασσός*, τόμος ΙΖ' 1895, φυλ. 7—10.

Παρ' ὅλον τὸν ἔκτακτον ἡρωισμόν, ὃν ἡ Ἐνετία ἔδειξεν ὑπερασπίζουσα τὴν Κρήτην κατὰ τὴν ἐπὶ 24 ἔτη περιώνυμον πολιορκίαν, ἡ Κρήτη τῷ 1669 ἐγένετο ὀθωμανικὸν κτῆμα. Ἡ Ἐνετία ἀπολέσασα τὴν μεγαλόνησον ταύτην, συναπώλεσε καὶ δυνάμεις. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακμῇ της ἔδειξε τοῦ παλαιοῦ αὐτῆς μεγαλείου λάμψιν διὰ τοῦ Φραγκίσκου Μοροζίνη, τοῦ ἀνακτήσαντος τῷ 1685 τὴν Πελοπόννησον. Ἡ Ἐνετία δὲν εἶχεν ὅμως ἀρκούσας δυνάμεις διὰ νὰ τὴν διατηρήσῃ, καὶ οὕτως ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1715 οἱ Τοῦρκοι τὴν εἶχον ὁλόκληρον ἐκ νέου κυριεύσει. Ἐπομένως ἡ Ἐνετία κατόπιν τῆς ἀποτυχίας ταύτης τῶν ὅπλων της, ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ αὐτὴν τῇ Τουρκίᾳ, δυνάμει τῆς τῷ 1718 συνομολογηθείσης ἐν Πασσαρόβιτς εἰρήνης. Μόνη ἡ Ἑπτάνησος εἶχε μείνει εὐτυχῶς ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν ἐξουσίαν, πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαὶ ἐνετικαὶ κατακτήσεις ἐν Ἀνατολῇ μετέβησαν εἰς τοὺς Τούρκους. Ὁ ἱστορικὸς Παπαρρηγόπουλος [1] εἰκότως παρατηρεῖ ὅτι οἱ Ἕλληνες εὕρισκον ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν ἀσφάλειάν τινα ζωῆς, τιμῆς, ἰδιοκτησίας καὶ συνειδήσεως. Ὅμως τινὲς Ἕλληνες εἴτε ἐκ φόβου εἴτε ἐκ συμφέροντος εἴτε ἐκ πόθου μεταλλαγῆς κυβερνήσεως συνετέλεσαν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ὀθωμανικῶν ὅπλων εὐχερῆ κατάκτησιν ὁλοκλήρου τῆς πατρίδος αὐτῶν. Εἰς πάσας τὰς κοινωνίας ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες ἕνεκα παντοίων λόγων δὲν ἀρέσκονται εἰς τὴν αὐστηρὰν καὶ τακτικὴν κυβέρνησιν. Ἀκολούθως μετανοοῦσιν, ἀλλὰ πολὺ ἀργά.

Οὕτω, δυστυχῶς, τινὲς τῶν Πελοποννησίων προυχόντων, ἐκ τῶν προτιμώντων τὴν ὀθωμανικὴν ἀναρχίαν τῆς αὐστηρᾶς καὶ τακτικῆς ἐνετικῆς κυριαρχίας, λόγῳ συμφέροντος ἀτομικοῦ, συνετέλεσαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ βεζίρου εὐχερῆ κατάκτησιν, ἀλλ' ἐτιμωρήθησαν διὰ τοῦτο, διότι ἐν Κορίνθῳ, Ναυπλίῳ καὶ Μεθώνῃ ἅμα εἰσελάσαντες οἱ Τοῦρκοι ἀνηλεῶς κατέσφαξαν καὶ ἐξηνδραπόδισαν ἀνεξαιρέτως τοὺς χριστιανούς. Δεινὰ ὑπέστησαν καὶ οἱ δυτικοὶ ἱερεῖς. Ἐν Ναυπλίῳ μάλιστα ἔσφαξαν οἱ Τοῦρκοι τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῶν δυτικῶν Ἄγγελον Μαρίαν Καρλίνην [2].

[1] *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τόμ. Ε' σελ. 640, ἔκδ. Β'.

[2] Ὁ Καρλίνης κατὰ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου ἦτο ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου καὶ ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Ἱεροκηρύκων. Ὁ δυτικὸς οὗτος ἀρχιεπίσκοπος διέμενεν ἐν Ναυπλίῳ, ἔνθα ἦτο καὶ τὸ ἀρχιερατικὸν μέγαρον, καθότι κάτωθι τῶν ἐγκυκλίων του ἔγραφε: Data

Ὁ μεταξὺ Ἐνετῶν καὶ Τούρκων πόλεμος προυκάλεσε μεγίστην αἴσθησιν εἰς Ἐνετίαν. Ἡ ἀπώλεια τῆς Πελοποννήσου ἐλύπησε πᾶσαν ἐνετικὴν καρδίαν, ἅμα δὲ καὶ τὸν Πάπαν. Ὅταν λείπῃ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἰσχὺς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ποθουμένου, ὅταν διαπράττωμεν λάθη, τότε διὰ νὰ εἴμεθα ἀνεύθυνοι τῶν πράξεών μας, τὸ αἴτιον εἰς ἀνωτέραν δύναμιν καὶ εἰς τὸ πεπρωμένον ἀποδίδομεν. Τὴν ἥτταν τῶν ἐνετικῶν ὅπλων καὶ τὰς νίκας τῶν τουρκικῶν ἀπέδιδον εἰς τὰ ἁμαρτήματα οἱ εὐσεβεῖς φιλοπάτριδες καὶ συνεπῶς ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐδημοσιεύοντο καὶ βιβλία. Εἰς ἓν τούτων δημοσιευθὲν τῷ 1716 [1] λέγεται ὅτι ἡ ἐκστρατεία τῶν Τούρκων

---

a Napoli di Romania dal nostro palazzo arcivescovile. Περὶ τοῦ Καρλίνη ὅρα: Girolamo Ferrari, *Delle notizie storiche della lega tra l'imperatore Carlo VI e la Republica di Venezia contra il gran Sultano* κλ. Ἐν Ἐνετίᾳ 1723 σελ. 52.

[1] Τὸ σπανιώτατον τοῦτο βιβλίον ἐπιγράφεται *Ricordi cristiani per ben riuscire nella guerra contro gl'infedeli autenticati con l'avvenuto nell'abbattimento di Gerico, consagrati a S. E. il Signor Aloiso Pisani cavaliere e Procuratore di San Marco. In Venezia*, M. DCCXVI, appresso Girolamo Albrizzi. Τὸ περίεργον τοῦτο βιβλίον διαιρεῖται εἰς δέκα καὶ τέσσαρα κεφάλαια καὶ ἐπὶ πλέον πέντε δεήσεις, ἤτοι δύο εἰς τὸν Χριστόν, μίαν εἰς τὴν Παναγίαν, μίαν εἰς τοὺς ἁγίους Ἀγγέλους καὶ μίαν εἰς τὸν Ἅγιον, οὗ θὰ ἐγένετο ἡ λιτανεία ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν χριστιανικῶν ὅπλων. Περιεργείας χάριν μεταφράζομεν τὴν εἰς τὴν Θεοτόκον δέησιν:

Βασίλισσα καὶ Δέσποινα ἡμῶν ἁγιωτάτη Μαρία Ἀειπάρθενος, συνενοῦσα τὴν δόξαν τῆς μητρὸς εἰς τὸν ἀμόλυντον κρίνον ἀσυγκρίτου ἁγνότητος. Φεῦ, δεῖξον τὴν ἰσχύν Σου σήμερον κατὰ τῆς κακοηθείας τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, ὅστις ἀπειλεῖ νὰ ἀνατρέψῃ, νὰ πιέσῃ τὸ ἄνθος τῶν ἐπαρχιῶν, αἵτινες Σοὶ εἶναι ὑπήκοοι. Κάρφωσον, ὦ μεγάλη Γύναι, ὡς νέος Ἰωὴλ τὴν τύχην, τὰς μηχανὰς ἐκείνου τοῦ αἰσχροτάτου Τούρκου. Κατάστρεψον τὰ σχέδια, βύθισον τοὺς στόλους. Ἂς ἐννοήσῃ ὁ ἀνάξιος οὗτος Ὀλοφέρνης ὅτι Σὺ εἶσαι ἡ Ἰουδίθ, ἡ τόσον ἀγνὴ ὅσον ἰσχυρὰ πρὸς σωτηρίαν τοῦ λαοῦ Σου, πρὸς ἐντελῆ ἦτταν τοῦ στόλου τῶν ἀπίστων. Ἀπὸ Σοῦ μόνον ἀναμένει τὴν δόξαν του ὁ ἀληθὴς Ἰσραήλ, ἀπὸ Σοῦ ἀναμένει τὴν χαρὰν τοῦ πλήρους θριάμβου τῆς πρὸς Σὲ εὐπειθοῦς χριστιανωσύνης. Τόνισον Σύ, ὦ μεγάλη Γύναι, τό: Cantemus Domino (ᾄδωμεν τῷ Κυρίῳ) πρὸς καταβυθισμὸν καὶ ἀνατροπὴν τῆς Αἰγύπτου ταύτης τῶν κενοδόξων βαρβάρων· καὶ ἡμεῖς παρακολουθοῦντες τὴν πρόσκλησίν Σου, ὡς οἱ Ἰσραηλῖται ἐκείνην τῆς Μαρίας ἀδελφῆς τοῦ Μωϋσῆ, θὰ ἀποδώσωμεν τῷ Ὑψίστῳ τὸ ταπεινότατον σέβας τῆς ψυχῆς. Σὲ ἱκετεύομεν λοιπόν, Σὲ ἐπικαλούμεθα καὶ σεβόμεθα μετὰ τῆς ταπεινοτάτης εὐσεβείας τῆς δουλείας, πεπεισμένοι νὰ εὕρωμεν εἰς Σὲ μητρικὴν ἀγάπην, καὶ μίαν ἐπιείκειαν, ἐξ ἧς εὐνοοῦνται αἱ εὐχαί Σου. Δεῖξον

κατὰ τῶν Χριστιανῶν δὲν ἦτο τιμωρία ἐπονειδίστου ἁμαρτίας ἰδιώτου, διότι ἦτο πόλεμος καταστρεπτικὸς οὐχὶ μόνον κατὰ τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, Ἰταλίας καὶ Εὐρώπης, καὶ ὅτι ὅσον οἱ Χριστιανοὶ περισσότερον ἁμαρτάνουσι τόσον περισσότερον νικῶσιν οἱ Τοῦρκοι. Συνεπῶς λέγει ὁ ἀνώνυμος συγγραφεύς, δὲν ἦτο ποινὴ ὀλίγων, ἀλλ' ἁμαρτίαι πολλῶν. Ἀναφέρει ὁ ἀνώνυμος οὗτος τὸν ἅγιον Γρηγόριον εἰπόντα ὅτι ἡ *Ἰεριχὼ* εἶναι ἡ σελήνη καί, ὡς ἡ παλαιὰ Ἰεριχὼ διὰ τοῦ Θεοῦ κατεστράφη, οὕτως ἡ *νέα Ἰεριχώ, ἡ ὀθωμανικὴ Σελήνη*, διὰ τοῦ Θεοῦ θὰ καταστραφῇ. Διὸ προτείνει μετάνοιαν, προσευχὴν καὶ ἀποχὴν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ὅπως ὁ εὔσπλαγχνος Θεὸς ἀποστείλῃ νέον Ἰησοῦν Ναυῆ, ἵνα καταστρέψῃ τὴν *νέαν Ἰεριχώ, τὴν Τουρκίαν*.

Καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἕνωσιν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς Δυτικῆς ἐπανελάμβανον τὰ λεγόμενα τῆς μοναχῆς ἁγίας Βριγίττας, ἥτις εἰς τὰς *ἀποκαλύψεις* τῷ 1350 ἔλεγεν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ὑποκύψωσιν εἰς ζυγόν, τὰ δὲ δεινά των θὰ παύσωσιν εὐθὺς ὡς ἀναγνωρίσωσιν ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας τὸν Πάπαν.

Ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου.

Εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Τούρκων ἦτο νὰ ἠμποδίζετο καὶ εἰς τὰς χριστιανικὰς οἰκίας ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Εὐαγγελίου γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ καὶ νὰ κρούωνται τὰ σανίδια (σήμαντρα) πρὸς σύναξιν τῶν πιστῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας [1].

Περιεβάλλετο ναὶ μὲν ὁ Πατριάρχης διὰ μεγίστων τιμῶν, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐκ συμφέροντος πολιτικοῦ. Ὁ ἱδρυτὴς τῆς θρησκείας τοῦ Ἰσλὰμ καὶ συγχρόνως νομοθέτης συγχέει τὴν πολιτείαν μετὰ τῆς θρησκείας εἰς ἕν. Δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ ἐξισλαμίσῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον οὐδὲ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἄμεσον πολιτικὴν καὶ πνευμα-

---

ὅτι εἶσαι Σὺ ἡ μήτηρ, ἡ διαφυλάττουσα τὰς χριστιανικὰς χώρας, ὀρφανὰς πάσης ἀνθρωπίνης βοηθείας Ὑπεράσπισον αὐτὰς διὰ μόνον τῆς ἀξίας τοῦ βραχίονός Σου, διὰ τῆς ἰσχύος τῆς προστασίας Σου τῆς παντοδυνάμου, πρὸς καταστροφὴν τοῦ διώκτου τῆς προσφιλοῦς Σοι ἁγνότητος.

[1] Δ. Κουμουνδουράκη *Συλλογὴ φετφάδων (ῥητῶν) περὶ φθαρτῶν καὶ ἀφθάρτων κτημάτων ὡς διετίθεντο καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ Τουρκοκρατίας κατὰ τὸ ὀθωμανικὸν δίκαιον*. Ἐν Ἀθήναις 1867, σελ. 8—10.

τικὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατακτηθέντος λαοῦ. Ἀλλὰ τὸ συνετώτερον ἦτο νὰ κηρυχθῇ ὁ Πατριάρχης ἄρχων τοῦ δούλου λαοῦ, ἅμα δὲ καὶ ὑπεύθυνος τῶν παρεκτροπῶν καὶ ἀπειθειῶν αὐτοῦ. Ν' ἀναλάβῃ ὁ Σουλτάνος πλὴν τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν χριστιανικῶν δὲν ἠδύνατο, διότι τὸ τοιοῦτο θὰ προσέκρουε καιρίως τῇ φυλαυτίᾳ καὶ τῷ ἐγωισμῷ τῶν Τούρκων, θὰ ὤθει δὲ καὶ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Τοῦτο δ' ἐπετάσσετο τῇ τουρκικῇ πολιτικῇ ἐκ παντὸς τρόπου νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον. Ἄλλως τε παρὰ τῇ διοικητικῇ ἀνικανότητι τῶν Τούρκων οὐδὲν ἦτο προχειρότερον καὶ ἀσφαλέστερον ὅπως συγκρατηθῇ τὸ ἀχανὲς κράτος, ἢ ν' ἀφεθῇ μὲν εἰς τὸν Ἕλληνα Πατριάρχην ἡ διοίκησις τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ εὐθύνη τῆς τελείας τούτου ὑποταγῆς· καθότι ἡ ἑκάστοτε ἀποπομπή, ἡ ἐξορία καὶ αὐτὸς ὁ στραγγαλισμὸς τοῦ Πατριάρχου ἦτο βεβαίως μάθημα πολλῷ εὐχερέστερον, συντομώτερον καὶ διδακτικώτερον ἢ ἡ ἔρευνα καὶ ἀνακάλυψις τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐπαναστατικῶν αἰτιῶν καὶ τιμωρία τῶν πρωτουργῶν [1].

*
* *

Ὁ μέγας Πέτρος λόγῳ πολιτικῆς ἐκηρύχθη προστάτης τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας, διὸ τῷ 1700 ἀπέτεινεν ὁ μέγας Ῥῶσος πρὸς τὴν Πύλην ὑπόμνημα, δι' οὗ ἐμέμφετο τοὺς Τούρκους ὡς καταπιέζοντας τοὺς Ἕλληνας, Βλάχους, Βουλγάρους καὶ Σέρβους. Ἔκτοτε ἤρξατο νὰ μειῶται ὁ ἀριθμὸς τῶν βίᾳ ἐξισλαμιζομένων. Ἐφεξῆς δὲ ἐν ἑκάστῃ συνθήκῃ τῆς Ῥωσίας μετὰ τῆς Πύλης ἐλαμβάνετο πάντοτε ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν ῥαγιάδων ἡ τύχη. Οἱ Πάπαι ἦσαν ἀνέκαθεν κατὰ τῶν Τούρκων. Διὸ καὶ αὐτοὶ οἱ δυτικοὶ ὑπεβλέποντο παρὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας. Τὰς ἐνεργείας τοῦ Πάπα ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπεστήριζον ἐκτὸς τῆς Γαλλίας καὶ αἱ ἄλλαι καθολικαὶ δυνάμεις, ἰδίως ἡ Αὐστρία, ἥτις διὰ τοῦ 7ου ἄρθρου τῆς ἐν Βιέννῃ συνθήκης τῷ 1615 ἀπῄτησε παρὰ τῆς Πύλης νὰ παραχωρηθῇ τοῖς καθολικοῖς ἡ ἄδεια νὰ κτίζωσιν ἐκκλησίας ἐν Τουρκίᾳ [2].

[1] Ν. Γ. Μοσχοβάκη *Τὸ ἐν Ἑλλάδι δημόσιον δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας*. Ἐν Ἀθήναις 1882 σελ. 46—67.

[2] Α. Διομήδους Κυριακοῦ *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ἔκδοσις Β'. Ἐν Ἀθήναις 1898. Τόμ. Γ', κεφ. ΔΖ'.

Παρὰ τῶν προξένων τῶν καθολικῶν κρατῶν οἱ ἐν Πελοποννήσῳ δυτικοὶ ὀλίγον ἤλπιζον, διότι μόνος ὁ τῆς Γαλλίας ἐνδιεφέρετο, ἀφοῦ ἦτο καὶ δυτικός· οἱ δὲ λοιποὶ πρόξενοι τῆς Οὐγγαρίας, Νεαπόλεως, Ὁλλανδίας καὶ Βενετίας ἦσαν Ἕλληνες καὶ δὲν ἐφρόντιζον διὰ τὸν καθολικισμόν, διὸ καὶ ἠγείροντο κατ' αὐτῶν παράπονα ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν ἱερέων, ἅμα δὲ καὶ αὐτῆς τῆς Ῥώμης [1].

Οἱ δυτικοὶ τῆς Πελοποννήσου εἶχον τὰ βλέμματα αὐτῶν ἐστραμμένα πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῶν δυτικῶν Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, οὗ ἡ ἕδρα ἦτο ἡ Ζάκυνθος. Ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἱεράρχου τούτου ἦσαν καὶ οἱ καθολικοὶ τῆς Λευκάδος, Ἰθάκης [2], Κυθήρων καὶ τῆς Πρεβέζης καὶ Βονίτσης [3]. Ὄχι μόνον οἱ δυτικοὶ τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος περιέμενον ποιάν τινα ἀνακούφισιν ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ζακύνθου. Τοῦτο συνέβαινε, διότι αἱ δοῦλαι αὗται ἑλληνικαὶ χῶραι ἦσαν ἐγγὺς τῆς Ζακύνθου. Τούτου ἕνεκα σκέψις ἐγένετο ἵνα ἐπισήμως ὁ ἱεράρχης ὁ ἑδρεύων ἐν Ζακύνθῳ ἔχῃ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ λάβῃ συνεπῶς καὶ τὸν τίτλον Praefectus missionis Peloponnesiacæ et Vicarius commissarius Apostolicus in regno Peloponnesi. Ὁ ἐπίσκοπος Ἰωάννης Χρυσόστομος Κάλβης ἐκ Ζακύνθου προσεπάθει νὰ φανῇ ὠφέλιμος. Ἐνήργησεν ὅπως γένῃ ἐν Πελοποννήσῳ μοναστήριον πρὸς καταφύγιον τῶν καταδιωκομένων ὑπὸ τῆς Τουρκίας, νὰ γίνωσι δὲ καὶ καταλύματα διὰ τυχόντα ἱερέα δυτικόν. Παρεκάλει δὲ ἐπιμόνως ἵνα οἱ ἐν Πελοποννήσῳ δυτικοὶ ἱερεῖς διδάσκωσι γράμματα εἰς τὰ τέκνα τῶν χριστιανῶν ὀρθοδόξων τε καὶ δυτικῶν. «Ἐὰν δέ, λέγει ἐπιστολὴ αὐτοῦ, ὁ ἱερεὺς γνωρίζῃ ἑλληνικά, νὰ διδάξῃ τὰ ἑλληνικὰ καὶ εἰς τοὺς καθολικοὺς καὶ εἰς τοὺς

[1] Diversa καὶ Lettere diverse παρὰ τῷ ἀρχείῳ τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου.

[2] Εἰς τὴν Ἰθάκην οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐκκλησία καθολική, διὸ ἔθετον κινητὴν ἁγίαν τράπεζαν εἴς τινα ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν καὶ ἐλειτούργει ὁ δυτικὸς ἱερεύς. Ταῦτα κατὰ τὰ ἔγγραφα εὑρισκόμενα ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου.

[3] Ἐν Πρεβέζῃ ὑπῆρξε μονὴ καὶ ἐκκλησία τῶν μοναχῶν Minori Osservanti, ἐν Βονίτσῃ μονὴ καὶ ἐκκλησία τῶν μοναχῶν Osservanti. Ταῦτα κατὰ τὰ ἔγγραφα τὰ εὑρισκόμενα ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου. Τῷ 1781 ἡ ἐν Πρεβέζῃ ἐκκλησία ἦτο ἐν ἀταξίᾳ καὶ ὑπῆρχεν εἷς μόνος μοναχὸς τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου κατὰ τὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχειοφυλακείου Ἰθάκης καὶ τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου.

» Ἕλληνας. Κείμενον δὲ νὰ ἔχητε ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ἐκδοθέντα ἐν » Βενετίᾳ καὶ νὰ προσέχητε νὰ μὴ ἀσπασθῶσι τὸ θρήσκευμα τῶν Τούρ- » κων τὰ ἀθῷα πλάσματα, λόγῳ συμφέροντος τῶν κερδοσκόπων γονέων»[1].

Περὶ τὸ 1723 Ῥῶσος ἱεραπόστολος, ὀνόματι Ἰγνάτιος, περιεφέρετο εἰς τὴν Πελοπόννησον προσηλυτίζων τοὺς τυχόντας δυτικοὺς καὶ κηρύττων ὅτι τοὺς ὀρθοδόξους ὑποστηρίζει ἡ Ῥωσία καὶ ὅτι ἡ Ῥωσία εἶναι ἡ ἀπεσταλμένη παρὰ τοῦ Θεοῦ Δύναμις διὰ νὰ σώσῃ τὴν ὀρθοδοξίαν, ὅτι οἱ Ἐνετοὶ εἶναι ἄθεοι. Ἡ Ῥώμη μαθοῦσα τοῦτο παρεπονεῖτο εἰς τὴν προϊσταμένην δυτικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν τῆς Ζακύνθου. Τῇ 25 Ἰουνίου τοῦ 1725 εἰδοποιεῖται ὁ ἐν Κερκύρᾳ εὑρισκόμενος γενικὸς Προβλεπτὴς τῆς θαλάσσης Φραγκῖσκος Κορνέρ, ὅτι εἷς πάτερ Ἰγνάτιος Ῥῶσος ἐξύβριζε τρομερὰ εἰς Ναύπλιον τὴν ἐνετικὴν πολιτείαν καὶ ὅτι ἐρράπισεν Ἐνετὸν ναύτην, ὅστις ὑπερήσπισε τὴν ὑβριζομένην πατρίδα, καὶ ὅτι ὁ ναύτης διὰ δόλου ἑνὸς καλογήρου ὀρθοδόξου κατώρθωσε νὰ μεταβῇ ὁ ἱεραπόστολος εἰς τὸ πλοῖον, μεθ' ὃ δέσμιος ὡδηγήθη εἰς τὰ Κύθηρα καὶ παραδοθεὶς εἰς τὰς ἀρχὰς δεόντως ἐτιμωρήθη[2].

Ἐν τούτοις ὁ καθολικισμὸς τῆς Πελοποννήσου ὅλως ἠραιοῦτο. Μὲ τὴν ἅλωσιν τῆς χώρας πλεῖστοι δυνάμενοι ἐγκατέλειψαν τὰ πάντα καὶ κατέφευγον εἰς μέρη, ἔνθα ἠδύναντο ν' ἀναπνεύσωσιν ἀέρα ὅπως δήποτε ἐλεύθερον[3]. Πολλοὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ἑπτάνησον, ἐν οἷς συγκαταλέγεται καὶ ἡ εὔπορος οἰκογένεια Πλανιτέρου. ἥτις ἐγκατέστη εἰς Ζάκυνθον, ἀφοῦ ἔχασε τὴν περιουσίαν καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπεκεφαλίσθη ὁ Θεόδωρος Πλανίτερος, ὁ ἐκ τῶν προυχόντων τοῦ Ναυπλίου[4].

[1] Carte diverse intorno Morea καὶ Lettere della Sacra Congregazione κλ. παρὰ τῷ ἀρχείῳ τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου.

[2] Lettere della Sacra Congregazione παρὰ τῷ ἀρχείῳ τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου καὶ Libro Ordini e Terminazioni παρὰ τῷ ἀρχειοφυλακείῳ Ζακύνθου.

[3] Lettere diverse, παρὰ τῷ ἀρχείῳ δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου.

[4] *Stampa delli sigg. Costantin zio Paterno qu. Zuanne e Francesco Zuanne Girolamo et Alvise nipoti qu Zorzi Planitero.* Ἐν Βενετίᾳ 1786. — Εἰς Ζάκυνθον κατέφυγε καὶ ὁ ἐπίσκοπος Κορώνης Ἰάκωβος Σταθακόπουλος θιασώτης τῆς ἐνετικῆς πολιτείας κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ γενικοῦ προβλεπτοῦ τῆς θαλάσσης Μάρκου Ἀντωνίου Διέγου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 26 Σεπτεμβρίου 1730. Ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος ἐγένετο ἐφημέριος καὶ τοῦ ναοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους (ὅρα Κώδικα τῆς ἐκκλησίας Ἁγ. Χαραλάμπους καὶ Libri ordini e terminazioni παρὰ τῷ ἀρχειοφυλακίῳ Ζακύνθου.

Ὅτε Πατριάρχης τὸ τέταρτον ἦτο ὁ Παΐσιος, τὴν ἐκκλησίαν ἐτάραττεν ὁ ἀγύρτης Αὐξέντιος, κηρύττων τὸν ἀναβαπτισμὸν πάντων τῶν εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν προσερχομένων, ἐναντίον τῆς συνηθείας τῆς ἐκκλησίας, ἥτις καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Ἀρμενίων αὐτῇ προσερχομένους καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν διαμαρτυρομένων προσιόντας ἐδέχετο Μύρῳ μόνον ἁγίῳ χριομένους. Ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Κυρίλλου τοῦ Ε' ἐξεδόθησαν δύο κανονικαὶ διατάξεις περὶ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ, ὧν ἡ δευτέρα ἐγένετο τῷ 1756 βίᾳ καὶ συνεπείᾳ στάσεως τοῦ σύρφακος ὄχλου[1].

Τοιουτοτρόπως ἐτηρεῖτο ἄσβεστον τὸ ἀμοιβαῖον μῖσος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ καθολικῶν καὶ ἐκ τοῦ μίσους τούτου, εἰκότως παρατηρεῖ ὁ δεινὸς ἱστορικὸς Zinkeisen, ἐπωφελήθησαν οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδος, οἱ Τοῦρκοι, πρὸς ἐπέκτασιν καὶ παγίωσιν τῆς κυριαρχίας των. Ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει ὅτι ἡ φραγκικὴ κυριαρχία οὐδαμῶς ἐξελατίνισε τοὺς ὀρθοδόξους, ἀλλ' ἀνέπτυξε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καταφαίνεται ὅτι οἱ ἐξαγγελθέντες λόγοι ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς Νοταρᾶ ἐλέγχονται ψευδεῖς ὅτι «*Κρειττότερόν* ἐστι εἰδέναι ἐν μέσῃ τῇ πόλει φακιόλιον βασι- » λεῦον Τούρκου ἢ καλύπτραν λατινικήν»[2]. Ὡς ἐπίσης ἐλέγχονται ψευδεῖς οἱ στίχοι οἱ γραφέντες μετὰ ἑκατονταέτιας ἐτῶν :

Ἔχομεν, ὦ ἀρχιερεῖς, δύο ἐχθροὺς μεγάλους,
Τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Ἰταλούς, τοὺς φίλους τοὺς μεγάλους.
Οἱ μὲν νὰ κυριεύσωσι θέλουν τὴν βασιλείαν,
Οἱ δὲ νὰ ὑποτάξωσι ἡμῶν τὴν θρησκείαν[3].

Ὁ στιχουργὸς μὲ τὴν λέξιν *Ἰταλοὺς* ἐννοεῖ τοὺς δυτικοὺς τοὺς κοινῶς ἐπονομαζομένους *Φράγκους* ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀρθοδόξων.

*
* *

Τῷ 1736 ἔλαβε τὸν οἶακα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας ὁ Μαρίας Βαλδασσὰρ Ῥεμονδίνης, ἀνὴρ λόγιος ἅμα καὶ ῥέκτης καὶ ὁ πρῶτος γράψας τὴν ἱστορίαν Ζακύνθου. Ὁ ἱεράρχης

[1] Μ. Γεδεὼν *Πατριαρχικοὶ πίνακες.* Ἐν Κωνσταντινουπόλει, σελ. 644—645. Τοῦ ἰδίου *Κανονικαὶ διατάξεις* τόμ. Α' σελ. 252.

[2] Πρβλ. Δ. Θερειανοῦ *Ἀδαμάντιος Κοραῆς.* Ἐν Τεργέστῃ 1889, τόμ. Α', σελ. 30—36.

[3] Ὅρα *Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σύμμικτα,* ὑπό τινος ὀρθοδόξου ἀνωνύμου. 1806.

οὗτος εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῶν χριστιανῶν καὶ περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἑλληνοπαίδων. Τῷ 1743 ἔστειλεν ἐγκύκλιον εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του ἱερεῖς νὰ ἐκπαιδεύωσιν οὐχὶ μόνον τὰ τέκνα τῶν καθολικῶν ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα τῶν ὀρθοδόξων τόσον τῶν ὑπὸ τὴν Βενετίαν νήσων ὅσον καὶ ἐκεῖνα ἄτινα «ἡ ἀτυχία τῶν χρόνων ἠνάγκασε νὰ » εὑρίσκωνται ὑπὸ τοὺς Τούρκους». Ἡ Ῥώμη τὸν διέταττε νὰ ἱδρύσῃ ναΐδια (cappelle) εἰς τὰ προξενεῖα, νομίζουσα βεβαίως ὅτι οἱ ἐν Πελοποννήσῳ πρόξενοι τῶν καθολικῶν δυνάμεων ἦσαν καθολικοί. Τῷ 1754 εἰδοποιήθη ἐκ Ῥώμης ὁ Ῥεμονδίνης ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λαρίσης καὶ πατριαρχικὸς βικάριος ἐν Κωνσταντινουπόλει[1] ἔστειλεν εἰς Τρίπολιν τὸν ἐκ Σύρου ἱερέα Νικόλαον Καπέλον διὰ τοὺς καθολικοὺς Ἀρμενίους, οἵτινες διέμενον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Σῴζεται ἐπιστολὴ τοῦ Γάλλου προξένου B. Amirat πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ κόμητα Besalleurs, δίδουσα ἰδέαν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς δυτικῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐκκλησίας. Ἐκθέτει ὁ γενικὸς οὗτος πρόξενος ὅτι ἀπό τινων μηνῶν διέμενεν ἐν Τρικόλει ὁ Νικόλαος Καπέλος ὡς ἐφημέριος τῶν Ἀρμενίων καὶ ἐπειδὴ ὁ τίτλος οὗτος δὲν ἤρκει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν ἱερέα ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους, οἵτινες ὑπέβλεπον αὐτόν, πρὸς ἀποφυγὴν παρεκτροπῶν ἐνόμιζε πρέπον, ἂν ὁ πρεσβευτὴς συνήνει, νὰ λάβῃ ὁ ἱερεὺς Καπέλος τὸν τίτλον τοῦ ἐφημερίου τῆς γαλλικῆς ἱεραποστολῆς καὶ ὡς τοιοῦτον νὰ τὸν παρουσιάσῃ εἰς τὴν τουρκικὴν ἀρχήν. Ἡ ἔκθεσις λήγει διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων : « Ἡ Πελοπόννησος μετήλλαξεν ἀπό » τινος θρησκευτικῶς. Ἄλλοτε ὑπῆρξε καθ' ὅλην τὴν χώραν εἷς καὶ » μόνος καθολικὸς ἱερεύς, ὅστις ὑπεχρεοῦτο νὰ μεταβαίνῃ ἀπὸ τόπου εἰς » τόπον, κατὰ τὰς περιστάσεις. Καὶ τώρα ὑπάρχουν εἰς ὅλα τὰ μέρη, » ἔνθα εὑρίσκονται Γάλλοι, δῆλα δὴ εἰς Κορώνην, Μεθώνην, Πύλον, » Ναύπλιον, Πάτρας καὶ Τρίπολιν. Οἱ ἱερεῖς οὗτοι εἶναι οἱ πλεῖστοι ἐκ » τοῦ Αἰγαίου Πελάγους (Arcipelago). Θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἦσαν ἱκανοί, » ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶναι, ἐνόμισα καλὸν νὰ τοὺς ἀντικαταστήσω μὲ » Ἰησουίτας καὶ Καπουτσίνους».

[Ἕπεται τὸ τέλος].

---

[1] Τῷ 1723 ὑπεγράφετο ὡς ἀρχιεπίσκοπος Λαρίσης τῶν καθολικῶν ὁ Πέτρος Ἀλοΐζιος Καράφα κατὰ τὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ζακύνθου.